

Аграрний
інформаційний
науково-виробничий
журнал

Колектив нагороджено
Почесною грамотою
Кабінету Міністрів України

АГРОІНКОМ

№ 10—12'2013

<http://www.iae.kiev.ua>

ЗАСНОВНИК:

Міжнародний аграрно-промисловий
інвестиційний концерн
«Агропромінвест-інтернешнл»

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ

Лобас М.Г., д.е.н., чл.-кор. НААН

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Адамчук В.В., д.т.н., академік НААН
Амбросов В.Я., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Безуглий М.Д., д.с-г.н., проф., академік НААН
Вергунов В.А., д.с-г.н., проф., чл.-кор. НААН
Володін С.А., д.е.н., чл.-кор. НААН
Галушко В.П., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., академік НААН
Жук В.М., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Зайнчковський А.О., д.е.н., проф.
Зотов А.М., к.т.н.
Камінський В.Ф., д.с-г.н., чл.-кор. НААН
Кравчук В.І., д.т.н., проф., академік НААН
Лендел М.А., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Лупенко Ю.О., д.е.н., проф., академік НААН
Мельничук Д.О., д.біол.н., проф.,
академік НАНУ і НААН
Месель-Веселяк В.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Петік П.Ф., к.т.н.
Присяжнюк М.В., міністр Мінагрополітики
і продовольства України
Прокопа І.В., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Росоха В.В., д.е.н., ст. наук. сп.
Саблук П.Т., д.е.н., проф., академік НААН
Федоров М.М., д.е.н., проф.
Шпичак О.М., д.е.н., проф., академік НААН
Петриков О.В., д.е.н., проф., академік РАСГН
Ушачов І.Г., д.е.н., проф., академік РАСГН

Відповідальний за формування,
редагування і видання журналу
д.е.н., с.н.с. В.В.Росоха
тел. (044) 259-89-63; e-mail: rossokha@ukr.net

Матеріали підготовлено
МАПІК «Агропромінвест-інтернешнл»

Відповідальність за точність викладених у публікаціях фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець

Свідцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 2358 від 20.01.97 р.

Передплатний індекс 12479

Періодичність видання: щомісяця

Верстка: Михайлошин Г.В. тел. (067) 230-20-81.

Друк журналу: СПД Трубак І.М.

Виписка з Єдиного державного реєстру
юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців
серія ААВ № 447784 від 17.10.2012 р.
тел. (067) 509-82-17.

Підписано до друку 01.12.2013. Формат 60x84 1/8.

Папір офсет. Друк офсет. Фіз. друк. арк. 10.

Умов. друк. арк. 9.3. Наклад 1000. Зам.

«Лазурит-Поліграф»,

м. Київ, вул. Константинівська, 73

науково-практичне видання

ЗМІСТ

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АПК

- Козак О.А., Височанська Л.Й.** Організаційно-економічне
забезпечення ефективного функціонування малих
підприємницьких структур.....3
- Касіяничук В.Д., Касіяничук М.В.** Малина як цінна
продовольча і лікарська культура..... 8

ІННОВАЦІЇ, ІНВЕСТИЦІЇ

- Витвицька О.Д.** Концептуальні підходи до дослідження
механізму інноваційно-інвестиційного розвитку
зерновиробництва 10
- Комарова І.Л.** Компоненти стратегічного управління
інвестиційною діяльністю сільськогосподарських
підприємств 15
- Кравець І.В.** Аналіз інвестицій в основний капітал
сільськогосподарських підприємств і організацій..... 18
- Спаський Г.В.** Інвестиційна діяльність спільних підприємств
з іноземним капіталом в Закарпатському регіоні21
- Шило С.В.** Еколого-економічне управління інноваційною
діяльністю в агросфері: організаційний аспект..... 26

ФІНАНСИ, ПОДАТКИ, ОБЛІК

- Білоченко А.М.** Розвиток сучасних механізмів залучення
фінансових ресурсів аграрними корпораціями
на вітчизняних та зарубіжних фінансових ринках 30
- Кушніренко О.А.** Формування системи оподаткування
сільськогосподарських товаровиробників України
як об'єкта обліку і контролю 34

НАУКА І ВИРОБНИЦТВО

- Другак В.М.** Методологічні особливості формування
сільськогосподарського землекористування в умовах
нових земельних відносин..... 42

Фаїзов А.В. Функціональна здатність системи контролінгу	47
Кузьменко С.І. Основні шляхи удосконалення методичних підходів до казначейського обслуговування аграрних підприємств.....	50
Науменко І.В. Економічна сутність та зміст матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва	53
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ	
Ергашев Р.Х., Хамраєва С.Н. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком інфраструктури села	58
Ревенко С.О. Методологічні підходи до оцінки рівня загроз продовольчій безпеці	61
Петриченко І.І. Методологічні особливості дослідження ринку кормів	65
Анотації.....	72
Resume.....	72
Зміст журналу за 2013 рік	77

Шановні читачі!

Наш журнал можна читати на сторінці Інтернету

<http://www.iae.kiev.ua>

Адреса редакції:

08162, Київська обл., Києво-Святошинський район
смт. Чабани, вул. Машинобудівників, 1-А, кім. 100
Тел. (044) 526–71–94, 522–55–99, факс (044) 526–00–13.
<http://www.iae.kiev.ua>
e-mail: anvk@promindustria.kiev.ua
Р/рахунок № 26006300048724 в АКБ «Форум», м. Київ
МФО 322948, Ідентифікаційний код 1869407573

О.А. Козак,

канд. економ. наук, с. н. с.,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Л.Й. Височанська,

старший науковий співробітник,
Прикарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Проаналізовано сучасний стан виробництва сільськогосподарської продукції малими підприємницькими структурами Івано-Франківської області. Визначено результативні показники діяльності особистих селянських господарств. Обґрунтовано основні чинники організаційно-економічного забезпечення їх подальшого ефективного функціонування.

Виробнича діяльність в аграрній сфері України здійснюється різноманітними за формами власності та господарським спрямуванням підприємницькими структурами. Серед них кількісно переважають приватні малі формування — близько 4,5 млн особистих селянських та 42 тис. фермерських господарств. В межах різних категорій господарств та регіонів простежується й поділ продовольчої спеціалізації. Виробництво м'яса птиці, яєць, зернових та зернобобових, олійних культур сконцентровано у великотоварних сільськогосподарських підприємствах та їх об'єднаннях. Вони характеризуються динамічністю в нарощуванні обсягів конкурентоспроможної продукції. Малі підприємницькі структури утримують позиції щодо виробництва м'яса ВРХ, овець та кіз, конини, молока, вовни, меду, картоплі, овочів, баштанних, плодів і ягід. Такі тенденції в аграрній сфері значною мірою відображається і на структурі виробництва сільськогосподарської продукції Івано-Франківської області, де переважає тваринницька спеціалізація, а основну групу товаровиробників становлять особисті селянські та фермерські господарства, які виробляють понад 70 % продукції рослинництва і тваринництва.

В Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 806-р від 17.10.2013 р., передбачено розвиток різних форм господарювання. Особлива увага спрямовується на господарства, що відіграють значну соціально-економічну роль для сільських громад. До них насамперед відносять особисті селянські та фермерські господарства [1].

Економічні проблеми становлення й розвитку малих підприємницьких структур, в т. ч. особистих селянських та фермерських господарств в системі аграрних відносин висвітлені у наукових працях В.І. Бойка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Онищенка, І.В. Прокопи, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, О.Г. Шпикуляка, О.М. Шпичака та ін. Водночас, потребують вирішення питання поступового введення малих господарських формувань у продовольчі ланцюги відповідних видів продукції, де їх функціонування є визначальним з точки зору формування продовольчої безпеки.

Метою статті є проведення аналізу сучасного стану виробництва сільськогосподарської продукції в малих підприємницьких структурах Івано-Франківської області та обґрунтування основних факторів організаційно-економічного забезпечення ефективності їх функціонування.

Мале підприємництво як інституційний сектор економіки давно домінує за чисельністю та обсягами виробництва продовольчої продукції у провідних країнах світу, сприяє зниженню бідності на селі, створенню нових робочих місць, підвищенню рівня добробуту сільських жителів. При правильній організації виробництва малі підприємства успішно конкурують з великотоварним господарством [2, с. 160]. Проте більшість малих підприємницьких структур в Україні залишається поза межами організованого продовольчого ринку. Про необхідність їх інституційно-правового забезпечення свідчать затверджені або подані до розгляду останнім часом документи на державному рівні.

У Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2013 р. № 4618-VI визначено правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва [3]. Національний план дій Президента України на 2013 р щодо впровадження Програми економіч-

них реформ 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» п. 80 спрямовує на «забезпечення сприятливих умов розвитку малого і середнього підприємництва» [4]. У 2013 році був розроблений та поданий до Верховної Ради України проект Концепції загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 рр. Визнання проблеми малого підприємництва на державному рівні свідчить про виняткове значення його в продовольчому забезпеченні країни.

Особливу роль малі підприємницькі структури відіграють для Івано-Франківської області, яка характеризується розосередженістю сільськогосподарських угідь, малоземеллям, великою часткою сільського населення та його високою щільністю, дрібнотоварним виробництвом сільськогосподарської продукції.

Внаслідок процесу реформування агропромислового комплексу України та структурних змін у сільському господарстві Івано-Франківської області значно збільшилися обсяги виробництва сільськогосподарської продукції у малих приватних формах господарювання, серед яких домінують особисті селянські господарства. За рахунок використання наявних ресурсів (сільськогосподарські угіддя, тварини, праця, фінансові ресурси тощо) вони отримують продукцію для власного споживання, реалізації на ринку, забезпечення процесу виробництва (насіння, корми, молодняк тварин тощо).

На початок 2013 року в Івано-Франківській області сільськогосподарським виробництвом займалися в 261 тис. особистих селянських госпо-

дарств. Маючи у користуванні 375,8 тис. га, або 60 % сільськогосподарських угідь області, в т. ч. 265,9 тис. га ріллі, ними вироблено близько 72 % валової продукції сільського господарства: рослинництва — 74, а тваринництва — 71 %. Кількість господарств, які мають у користуванні більше 1 га землі, становить 63,6 %, що створює реальні можливості для товарного виробництва сільськогосподарської продукції.

Аналіз динаміки обсягів виробництва продукції рослинництва області підтверджує пріоритетність сільськогосподарських підприємств у вирощуванні зернових культур та цукрових буряків, а особистих селянських господарств — картоплі та овочів (табл. 1).

Тваринництво як переважаюча галузь в сільському господарстві регіону значною мірою впливає на стабільне функціонування і розвиток економіки області, забезпечення населення продуктами харчування. Проте поголів'я худоби зменшується в усіх категоріях господарств. Частка особистих селянських господарств у загальному поголів'ї великої рогатої худоби на початок 2013 р. становила 95 %, корів — 97, свиней — 43, овець та кіз — 94 % (табл. 2).

Частка особистих селянських господарств у виробництві м'яса всіх видів становить 64 %, молока — 98, вовни — 90 %.

Відсутність офіційної звітності в особистих селянських господарствах ускладнює процес їх аналізу для визначення комплексу заходів державної підтримки і стимулювання підприємницької діяльності в найефективніших з них. Для оцінювання економічної ефективності цих господарств проведено анкетне обстеження їх. Методика розроблена в ННЦ «Інститут аграрної економіки» [4].

Таблиця 1

Виробництво основних видів продукції рослинництва у Івано-Франківській області, тис. тонн

Категорія господарств	Рік					2012 р. до 1990 р., %	2012 р. до 2011 р., %
	1990	2000	2005	2011	2012		
<i>Зернові культури</i>							
Всього, у т. ч.	503,3	253,1	334,9	536,6	615,5	122,3	114,7
Сільськогосподарські підприємства	458,1	126,8	105,6	309,7	374,1	81,7	120,8
Особисті селянські господарства	45,2	126,3	229,3	226,9	241,4	У 5,3 раза	106,4
Частка ОСГ, %	9	50	68	42	39	—	—
<i>Цукрові буряки</i>							
Всього, у т. ч.	665,4	201,7	151,4	99,5	131,7	19,8	132,4
Сільськогосподарські підприємства	665,4	106,6	53,0	59,1	99,0	14,9	167,5
Особисті селянські господарства	—	95,1	98,4	40,4	32,7	—	80,9
Частка ОСГ, %	—	47	65	41	25	—	—
<i>Картопля</i>							
Всього, у т. ч.	621,5	845,3	755,1	886,5	927,6	149,3	104,6
Сільськогосподарські підприємства	135,9	6,2	2,0	6,9	7,7	5,7	111,6
Особисті селянські господарства	485,6	839,1	753,1	879,6	919,9	189,4	104,6
Частка ОСГ, %	78	99	99,7	99,2	99	—	—
<i>Овочі</i>							
Всього, у т. ч.	98,8	133,9	127,3	143,3	146,5	148,3	102,2
Сільськогосподарські підприємства	59,4	7,3	6,8	15,5	12,1	20,4	78,1
Особисті селянські господарства	39,4	126,6	120,5	127,8	134,4	У 3,4 раза	105,1
Частка ОСГ, %	40	95	95	89	92	—	—

Джерело: Розраховано за даними [5].

Поголів'я худоби та птиці у господарствах Івано-Франківської області на початок року, тис. голів

Категорія господарств	Рік						2013 р. до 1991 р., %	2013 р. до 2012 р., %
	1991	2001	2006	2011	2012	2013		
<i>Велика рогата худоба</i>								
Всього, у т. ч.	581,8	320,6	258,8	185,8	182,5	192,2	33	105
Сільськогосподарські підприємства	315,4	40,4	17,2	8,7	9,3	10,0	3	108
Особисті селянські господарства	266,4	280,2	241,6	177,1	173,2	182,2	68	105
Частка ОСГ, %	46	87	93	95	95	95	—	—
<i>у т. ч. корови</i>								
Всього, у т. ч.	219,9	202,2	164,3	121,4	119,4	119,6	54	100,2
Сільськогосподарські підприємства	72,8	12,1	5,8	3,5	3,6	3,7	5	103
Особисті селянські господарства	147,1	190,1	158,5	117,9	115,8	115,9	79	100,1
Частка ОСГ, %	66,9	94	97	97	97	97	—	—
<i>Свині</i>								
Всього, у т. ч.	298,8	195,8	178,8	242,8	262,6	273,8	92	104
Сільськогосподарські підприємства	127,6	11,3	29,2	124,1	144,7	155,8	122	108
Особисті селянські господарства	171,2	184,5	149,6	118,7	117,9	118,0	69	100,1
Частка ОСГ, %	57	94	84	49	45	43	—	—
<i>Вівці та кози</i>								
Всього, у т. ч.	69,1	46,1	30,0	24,6	26,5	28,5	41	108
Сільськогосподарські підприємства	46,0	0,4	1,0	0,8	1,1	1,8	4	164
Особисті селянські господарства	23,1	45,7	29,0	23,8	25,4	26,7	116	105
Частка ОСГ, %	33	99	97	97	96	94	—	—

Джерело: Розраховано за даними [5].

Аналіз даних опитування показує, що від реалізації продукції рослинництва і тваринництва у 2012 р. отримано прибуток. Собівартість пшениці озимої склала 158,0 грн/ц, кукурудзи на зерно — 138,0, картоплі — 91,0 грн/ц. Рівень рентабельності вирощування зазначених культур становив 13,0, 27,2 та 21,0 % відповідно (табл. 3).

Великий вплив на ефективність вирощування сільськогосподарських культур має вартість робіт за наймом. Оранка, культивування, посів, збирання врожаю у структурі витрат при вирощуванні зернових культур на земель-

них ділянках до 0,30 га становлять 52—65 %, овочів 25—35 %.

Встановлено, що врожайність сільськогосподарських культур в обстежених господарствах на 20—40 % залежала від сорту використаного насіння. Кількість господарств, які сіяли насіння еліти склала — 35 %. Завдяки кращому догляду за рослинами ці господарства вирощують врожай з мінімальними витратами отрутохімікатів, що сприяє збереженню природного середовища. Екологічно чисту продукцію вирощують 45 % господарств.

Таблиця 3

Економічна ефективність виробництва основних сільськогосподарських культур в особистих селянських господарствах Івано-Франківської області, 2012 р.

Показник	Пшениця озима	Кукурудза на зерно	Картопля
Всього витрат, грн	5372,0	6072,0	12649,0
у т. ч.: оплата праці	592,0	2170,0	2650,0
насіння та посадковий матеріал	780,0	850,0	3850,0
добрива	860,0	650,0	1210,0
засоби захисту рослин	280,0	—	650,0
роботи найманої техніки	2650,0	1980,0	3800,0
інші витрати	210,0	422,0	489,0
Валовий збір, ц	34,0	44,0	139,0
Виробнича собівартість 1 ц, грн	158,0	138,0	91,0
Витрати на реалізацію, грн	340,0	501,6	556,0
Повна собівартість 1 ц, грн	168,0	149,4	95,0
Ціна реалізації за 1 ц, грн	190,0	190,0	115,0
Рівень рентабельності, %	13,0	27,2	21,0

Джерело: Складено за даними опитування.

Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах Івано-Франківської області, 2012 р.

Показник	Вид продукції		
	Молоко	М'ясо ВРХ	М'ясо свиней
Витрати кормів на 1 ц продукції, ц к. од.	1,2	9,1	8,0
Вартість 1 ц к. од. за видами продукції, грн	116,2	107,0	112,0
Частка кормів у собівартості продукції, %	59,3	62,0	64,0
Собівартість 1 ц продукції, грн	240,0	1575,0	1435,0
Реалізаційна ціна 1 ц продукції, грн	250—400	1300—1800	1600—1900
Рівень рентабельності, %	19,5	2,1	22,5

Джерело: Складено за даними анкетного опитування.

Виробництво продукції тваринництва в особистих селянських господарствах характеризується вищими економічними показниками порівняно з суспільним сектором економіки завдяки випасанню худоби на громадських пасовищах та використанню у відгодівлі власно вироблених кормів. На вирощуванні молодняка великої рогатої худоби, свиней, виробництві 1 ц молока рівень рентабельності з урахуванням оплати праці становив 2,1, 22,5 та 19,5 % відповідно (табл. 4).

Аналіз товарності продукції в залежності від кількості утримуваного поголів'я худоби показав, що при збільшенні поголів'я худоби та наявності земель більше продукції виробляється на реалізацію. Рівень товарності й рентабельності виробництва відповідно зростає (рис. 1).

Особливості та розвиток особистих селянських господарств безпосередньо залежать від сукупності взаємопов'язаних між собою факторів організаційно-економічного забезпечення (рис. 2).

Зазначимо, що вищі показники продуктивності тварин та доходи від реалізації продукції тваринництва забезпечуються кращим доглядом за тваринами, використанням кормів власного виробництва, звільненням від податків. Для багатьох сімей виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції є основним

джерелом формування доходів і продовольчих ресурсів [7].

Висновки. Продовольче забезпечення населення України відзначається функціонуванням великої кількості дрібних господарств, які за певними видами продукції майже повністю формують пропозицію на ринку. Виходячи з цього, на державному рівні пропонуються заходи по активізації діяльності малих підприємницьких структур, що забезпечить формування середнього класу як найважливішого фактора соціальної та політичної стабільності суспільства.

Аналіз економічних показників основної групи виробників сільськогосподарської продукції Івано-Франківської області — особистих селянських господарств засвідчив їх досить високу результативність від виробничої діяльності та відповідну товарну спрямованість. Подальше підвищення економічної ефективності потребує розв'язання проблеми ринків збуту продукції, відкриття на місцях підприємств з переробки виробленої продукції, надання кредитів з низькими відсотковими ставками. Це дасть можливість створити додаткові робочі місця, наростити поголів'я тварин, збільшити виробництво високоякісної екологічно чистої продукції, поліпшивши загальне забезпечення населення області продуктами харчування, а промисловість — сировиною, підви-

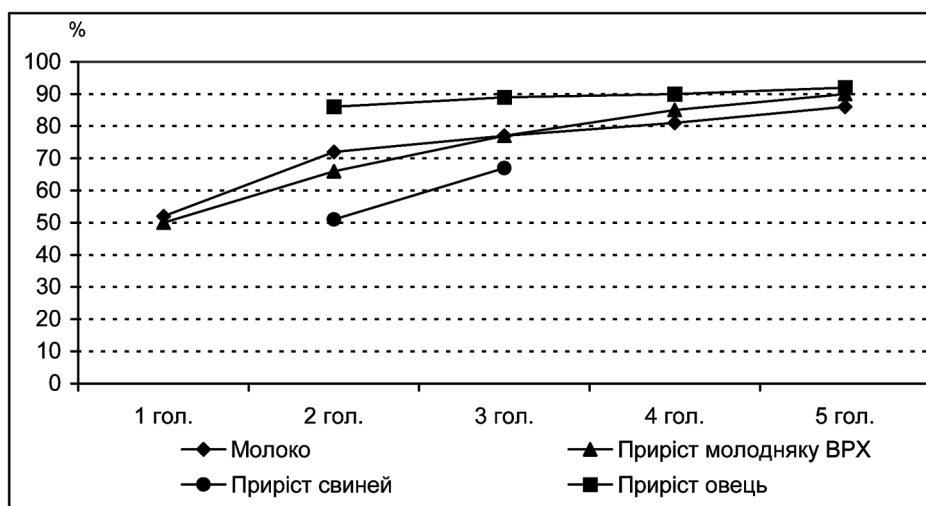

Рис. 1. Залежність товарності продукції від кількості утримуваного поголів'я, 2012 р.

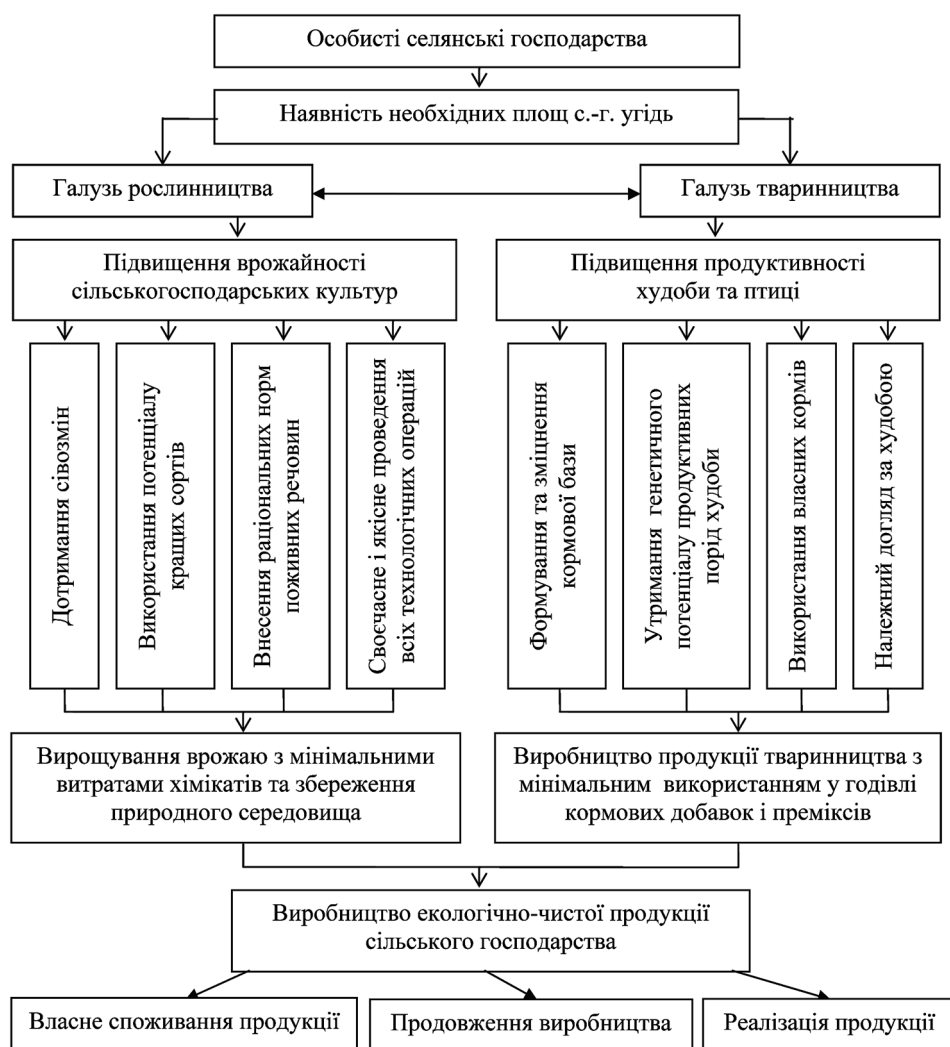

Рис. 2. Чинники організаційно-економічного забезпечення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції особистими селянськими господарствами

щити доходи населення. Рівень конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в перспективі залежатиме від зовнішніх умов господарської діяльності, наявності трудових, енергетичних ресурсів і загального рівня освіченості власників господарств, організації та управління виробничими процесами.

Нарощення виробничого потенціалу особистих селянських господарств сприяє підвищенню їх економічної активності, розширенню виробничих потужностей, збільшенню обсягів товарної продукції. Отже досліджувані господарства мають підприємницьку природу і за всіма ознаками — ринкове спрямування. Це твердження потребує подальшого пошуку шляхів їх добровільного включення до ринкового середовища.

Використані джерела

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/>.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2013 р. № 4618-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua/?uid>.
3. Національний план дій Президента України на 2013 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.
4. Hemme T. Status and Prospects for Smallholder Milk Production — A Global Perspective / T. Hemme, J. Otte. — Rome, Food and Agricultural Organization of the United Nations, 2010. — 182 p.
5. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2012 рік. Головне управління статистики в Івано-Франківській області / За ред. М.М. Колімбровського. — Івано-Франківськ, 2013. — 520 с.
6. Особисті підсобні господарства України — аналіз витрат та ефективності виробництва видів сільськогосподарської продукції / [Шпичак О. М., Саблук П. Т., Ситник В. П. та ін.]; за ред. О. М. Шпичака. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — 236 с.
7. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2006. — № 12. — С. 34—41.

В.Д. Касіянчук,канд. техн. наук,
ст. наук. сп.,Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького**М.В. Касіянчук,**

спеціаліст харчової промисловості

МАЛИНА ЯК ЦІННА ПРОДОВОЛЬЧА І ЛІКАРСЬКА КУЛЬТУРА

Розглянуто можливості нарощування обсягів заготівлі малини в лісгоспах Івано-Франківської області. Висвітлено лікувальні властивості малини, вміст в ягодах і листях вітамінів і мікроелементів, організацію виготовлення порошку з малини. Обґрунтовано обсяги економії коштів при умові закупівлі малинового порошку вітчизняного виробництва, а також створення додаткових робочих місць.

Ягоди як джерело вітамінів, лікувальний засіб і регулятор процесу травлення людини мають перевагу перед іншими продуктами харчування [1]. До таких ягід відносять малину лісову. Ця культура вирізняється високою харчовою цінністю, приємно ніжним ароматом, солодким смаком. Очевидно, немає на земній кулі такого куточка, де б малина не росла, за винятком пустелі й зони вічної мерзлоти.

З давніх-давен малина користується славою «домашнього лікаря». Ніщо так не допомагає від нежиті, як гарячий чай з малиновим варенням або сушеною малиною. Ця «рідна сестра ожини» багата палітрою лікувальних властивостей. Вона лікує від простуди, знижує температуру тіла. Виготовлені з малини продукти і лікарські засоби мають властивість лікувати захворювання серцево-судинної системи, зокрема зміцнюють стінки кровоносних судин. Лікарі фітотерапевти використовують листя і гілки малини для приготування настоянок, якими лікують кашель і ангіну. Зі свіжого листя малини готують мазі для лікування хвороб шкіри. В малині міститься велика кількість пектину, вітамінів, мінеральних речовин (калій, кальцій, магній, фосфор, залізо). Вона відноситься до класу найцінніших ягід [2]. Зазначене переконує, що в умовах Карпатського регіону назріла потреба збільшення обсягів вирощування, заготівлі й ефективного використання малини для виробництва продукції лікувально-профілактичного призначення.

Фахівці науково-виробничої лабораторії Івано-Франківської асоціації «Карпатхарчопром» розробили нормативну документацію на ряд продуктів і напівфабрикатів лікувально-профілактичного призначення з використанням малини. Вчені Івано-Франківського національного медичного університету працюють над створенням нових високоефективних лікарських за-

собів на основі малини. Кафедра економічної теорії й управління персоналом Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького спільно з фахівцями харчової промисловості й лісового господарства досліджують проблеми нарощення заготівлі і використання нетрадиційної сировини дикорослих плодів, ягід і грибів в умовах Прикарпаття для виробництва продукції лікувального і профілактичного призначення. Науковці Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака спільно з держлісгоспами працюють над розробленням програми нарощування і раціонального використання обсягів заготівлі дикорослих плодів, ягід, лікарських рослин і грибів на 2014–2019 рр.

Метою статті є аналіз ресурсів малини в лісгоспах Івано-Франківської області, можливості нарощування і ефективного використання культури для виробництва різних видів продукції.

Малина європейська, малина звичайна або проста малина (місцеві назви малина червона, малиник, ведмежа ягода) — кущ рослини трояндових (*Rosaceae*) 1–2 м заввишки з різними вегетативними пагонами і здерев'янілими дворічними стеблами, які утворюють квітконосні пагони.

Перші культурні різновиди малини з'явилися в Європі у XVI ст. Вони були виведені із дикої лісової малини. В Росії і Україні малину почали культивувати в XVII ст. Проте багато людей надає перевагу лісовій малині. Вона має переваги перед своїми культурними рослинами. Настоянки з неї набагато смачніші. Вона ароматніша, краще зберігає форму, має менший вміст вологи у ягоді, сушити її значно легше ніж садову [2]. Малина-чагарник має багаторічні коріння, кореневища і одно-, дворічні стебла. Коріння малини сягає глибини 30 см, незначна частина — 50–80 см.

На коріннях і кореневищах малини розвиваються сплячі бруньки. Вони проростають в середині літа і до осені з них виростають пагони довжиною до 5 см. Наступного року весною стебла активно ростуть, утворюють кореневища і бокові коріння. В пазусі листків закладаються по дві бруньки. Надземні стебла малини ростуть перший рік. На другий рік вони плодоносять і відмирають, а зі сплячих бруньок появляються нові

пагони. З плодів бруньок на наступний рік виростають гілочки, на яких розвиваються суцвіття.

Цвіте малина у травні—червні до 45 днів, ягоди досягають в липні. Тіншовитривала рослина росте в підліску мішаних і рідко листяних лісів на галявинах, вирубках, часто утворюючи суцільні зарості. Поширена малина в Карпатах, на Поліссі в північній частині лісостепу, а культивується по всій Україні. Під час вирощування малину розмножують діленням куща, кореневими відгалуженнями і кореневими черешками. Плодоносити малина починає на другий рік після посадки і дає врожаї до 100 ц/га. Якщо малину вирощують у формі кущів то плантацію використовують 10—12 разів.

Малина добре росте в теплих, помірно вологих місцях на чистих від бур'янів схилах, де рівень ґрунтової води не вищий 1—1,5 м від поверхні ґрунту. Саджати малину краще восени за 15—20 днів до замерзання ґрунту. Після посадки наземну частину рослини зрізають для попередження розповсюдження хвороб, а зрізані стебла спалюють. Для закладки плантацій малини використовують чистосортний посадковий матеріал, який вирощують у спеціальних розсадниках з розвинутою кореневою системою довжиною 5—20 см і стеблом товщиною 10—12 мм [3;4]. За даними Івано-Франківського обласного управління лісового господарства, на території лісгоспів можна додатково закласти плантацію малини на площі 100—150 га.

Розвиток побічних лісокористувань в Україні почався в кінці 60-х років ХХ ст. силами лісокомбінатів Мінліспрому УРСР шляхом постійного збільшення обсягу заготівлі плодів і ягід. Так, у 1983 році водночас з іншими дикорослими було заготовлено 1700 тонн малини. У 2012—2013 рр. обсяги заготівлі малини становили вже лише 400 тонн [5]. Це свідчить про резерви збільшення обсягів заготівлі малини щонайменше до рівня минулих років, тобто 1000—1500 тонн. Оскільки ягоди малини нетранспортабельні, легко мнуть, то збирають їх залежно від мети їх використання [1]. Значна частина цих ягід переробляється на порошок. Технологія виробництва порошку з малини передбачає сортування ягід, при якому відділяють сторонні домішки, перестиглі й пошкоджені ягоди. Затим малину промивають у холодній воді, просушують, подрібнюють, просівають і розділяють на фракції. З метою повного збереження вітамінів, мікроелементів та інших поживних речовин сушіння малини здійснюють у вакуумі при низькій температурі [5].

Плоди дикорослої малини мають надзвичайно високі харчові, смакові й дієтичні властивості, особливий аромат. У них містяться цукри (4,5—11,5 %) лимонна, яблучна, саліцилова кислоти (1—2 %), вітаміни С (9—44 %), А і В, ефірні олії. Насіння містить швидко висихаючу олію (21,3 %) [6]. При переробці, особливо при сушінні ягід ці елементи необхідно зберегти.

Перевага малинового порошку над іншими напівфабрикатами (екстракти, пюре, сиропи, концентровані соки) полягає в тому, що він добре зберігається, зручний в транспортуванні, містять більше пожив-

них речовин на одиницю ваги. Порошки з плодів малини і листя використовують при виробництві чаїв, настоянок, напоїв. З них можна виготовляти купаж. В сукупності з іншими порошками їх застосовують як сировину для виробництва деяких лікарських засобів, а також наповнювачів для випуску продукції лікувально-профілактичного призначення [5].

Фахівцями науково-виробничої лабораторії «Карпатхарчопрому» спільно з науковцями Івано-Франківського національного медичного університету розробляється ряд технологій і рецептур на продукцію лікувально-профілактичного призначення з використанням малинових порошоків. Зокрема в рецептуру чаю «Лісовий аромат» входить більше 40 % порошку з листя малини. Цей ароматний і приємний на смак чайний напій має лікувальні властивості, містить комплекс біологічно-активних речовин. Органічні кислоти і дубильні речовини чайного напою «Лісовий аромат» покращують процеси травлення.

Навіть за мінімальних обсягів заготівлі малини (400 т/рік) можна половину сировини використати на виробництво високоякісного малинового порошку, отримати його в кількості 30 тонн. Враховуючи те, що Українські фірми імпортують малиновий порошок за ціною майже 45 євро за 1 кг, щорічно можна економити близько 1,3 млн грн, спрямувати ці кошти на закупівлю сучасного обладнання для підвищення технологічного рівня власного виробництва і створити додаткові робочі місця.

Висновки. В Івано-Франківській області в перспективі слід збільшити площі вирощування та обсяги заготівлі малини до 1000—1500 тонн, наростити виробництво порошку з малини та продукції лікувально-профілактичного призначення. При виробництві 30 тонн малинового порошку в рік економія коштів на імпорт продукції становитиме 1,3 млн грн, а 100 т/рік — 4 млн грн. Водночас додатково можна створити 30 робочих місць. За високої якості продукції малиновий порошок можна експортувати до Європейського союзу.

Використані джерела

1. Рожко Н.Д. Ягоди и их лечебные свойства / Н. Д. Рожко // Здоров'я. — 1966. — С. 38—40.
2. Ильина С. Двенадцать месяцев здоровья / С. Ильина // Энциклопедия народной медицины, т. II. — К.: Логос, 1998. — С. 31—33.
3. Телишевский Д.А. Комплексное использование недревесной продукции леса / Д. А. Телишевский // Лесная промышленность. — 1986. — С. 76.
4. Плодоводство и виноградарство с основами интенсификации / [Беззовский Г. А., Верновский Э. А. Кузьменко М. С. и др.]. — К.: Вища школа, 1984. — С. 274—278.
5. Касіячук В.Д. Перспективи використання дикорослих плодів, ягід і грибів в умовах Прикарпаття для виготовлення продукції лікувально-профілактичного призначення / В. Д. Касіячук, М. М. Ковач, М. В. Касіячук // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України. — 2013. — Вип. — 23.7. — С. 152—155.
6. Малина звичайна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Малина_Звичайна.
7. ТУ 10-04-05-9-88.

О.Д. Витвицька,
доктор економ. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА

Досліджено концептуальні підходи до визначення механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва, заходи і механізми інноваційно-інвестиційного спрямування, особливості, які мають бути покладені в основу формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва.

Запровадження в Україні інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання стало об'єктивною необхідністю. Виникає не лише доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін, але й потреба розроблення концептуальних засад, критеріїв, інструментів і механізмів економічної політики, яка в рамках фінансових, структурних та інституційних обмежень спроможна забезпечити технологічні зміни та мотивацію інноваційного розвитку. Вирішення практичних питань, пов'язаних з підвищенням ефективності господарської діяльності зернових підприємств, ґрунтується на теоретичних засадах, які є ключем для виявлення наукових підходів стосовно розв'язання проблем стабілізації та покращення ситуації в зерновій галузі.

Українські та зарубіжні вчені мають різні погляди на трактування розвитку. Нові підходи до економічного зростання запропонували Дж. Гроссман, Е. Хелпмен, П. Ромер, Й. Шумпетер, М. Кондратьєв, Е. Крилатих. Питанням інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України присвячені праці В. Геєця, Г. Добрава, О. Крисального, М. Кропивки, В. Россохи, В. Семиноженка, М. Туган-Барановського, Л. Федулової, О. Шпикуляка та інших вітчизняних вчених.

Сучасний аналіз теоретичних положень представників різних шкіл та узагальнення сучасної інноваційно-інвестиційної практики здійснено відомими Нобелівськими лауреатами П. Самуельсоном, Г. Марковіцем, М. Міллером, Ф. Модільяні, У. Шарпом, Д. Тобінім, Р. Солоу.

Метою статті є дослідження основних підходів до визначення механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва, особливостей його формування та обґрунтування методів і заходів інноваційно-інвестиційного спрямування.

Інноваційна діяльність є складним процесом формування і реалізації інноваційних ідей та знань у виробництво і одержання ефекту. Більших темпів набирають зміни технологічних укладів, спрямовані на орієнтацію «якості життя», застосування енергозберігаючих технологій, тобто перехід від «*hi-tech*» до «*hi-hum*» в інноваційній сфері.

Концепції суспільного розвитку вказують на точці зростання економічно розвинених країн і напрями переважаючої структурної й темпової трансформації розподілу інвестицій, підприємницької діяльності в аграрному секторі, а також виробництва валових національних продуктів. Основна увага приділяється інноваційно-інвестиційному розвитку в концепціях суспільного зростання та є орієнтиром перебудови і реформування економіки країн, що розвиваються у науково-теоретичному та практичному напрямках [1].

Інноваційна ідеологія економічного розвитку має українське походження. Теоретично вона обґрунтована в 10–30-ті роки ХХ ст. у працях видатного економіста М. Туган-Барановського.

Концептуально-методологічні засади інвестиційно-інноваційного вчення М. Туган-Барановського мали вирішальний вплив на розробку теорії «довгих хвиль» М. Кондратьєва [13;14], а також на інноваційну теорію Й. Шумпетера [15] та на новаторство в економічній теорії і практичній діяльності Дж. Кейнса, яка дістала назву інвестиційної теорії економічного циклу [14].

Проте саме поняття «інновації» запропонував австро-американський економіст Йозеф Шумпетер (1883–1954 рр.). У праці «Теорії економічного розвитку» він підкреслює, що інновації, нововведення, підприємництво відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку.

Концепція інновацій включає п'ять необхідних передумов:

- створення нового товару, з яким споживачі ще незнайомі, або надання товарам нової якості;
- створення нового методу виробництва, який ще не використовується в даній галузі виробництва;
- відкриття нового ринку, незалежно від того, чи існував цей ринок раніше;
- відкриття нового джерела факторів виробництва, незалежно від того, чи існували вони раніше;
- створення нової організації галузі.

На думку академіка РАСГН Е. Крилатих, інноваційний розвиток АПК, зважаючи на його надзвичайну складність і залежність від природно-біологічних та екологічних чинників, має охоплювати такі чотири типи нововведень: селекційно-генетичні; виробничо-технологічні; організаційно-управлінські та економіко-соціо-екологічні. Усі зазначені типи нововведень є результатом фундаментальних та прикладних науково-технічних розробок і можуть реалізовуватися в агропромисловому виробництві через різноманітні конкретні форми (патенти, ліцензії, товарні знаки, документація на нові технології та види продукції, інноваційні проекти і програми тощо) [10].

Тривалий час інноваційному законодавству України була властива певна фрагментарність і непослідовність. Так, у 1999 р. Верховною Радою України прийнято Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Базовий закон «Про інноваційну діяльність» вступив в дію після його підписання Президентом лише у 2002 році. Закон визначає мету і принципи державної інноваційної політики. Головною метою державної інноваційної політики визнається створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсоощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Закон трактує інновації як «... новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого

характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [5].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційним визнається:

- продукт, є реалізацією об'єкта інтелектуальної власності та який його виробник має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії;
- здійснення (впровадження) відкриттів, що підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;
- продукт, який в Україні вироблений вперше, або, якщо не вперше, то який порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, є конкурентоспроможним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

Сукупний суспільний результат інновації затверджується завдяки механізму дифузії інновацій. Внаслідок комплексного розгортання інновацій утворюється нова підсистема суспільства (рис. 1).

Вдосконалення взаємозв'язку між науково-дослідною, інноваційною, виробничою та інвестиційною діяльністю, що набуває ознак інноваційного процесу характеризує ступінь дифузії інновацій.

Стратегічний ефект інновацій може бути досягнутий у тісній взаємодії економічних суб'єктів, інвестиційних вкладень і сукупних інвестицій. Інновація це зміна технології виробництва, яка безпосередньо впливає на продуктивність факторів виробництва та характер самого виробництва. За визначенням фахівців, інновація в соціально-економічній системі є способом якіснішого й ефективнішого використання ресурсів [9].

Процес інвестування здійснюється, насамперед, за рахунок науково-технічного прогресу, що дає змогу здешевити основний капітал і зменшити його витрати на одиницю продукції. Модель марксової теорії інвестиційного процесу включає категорію «інноваційна діяльність». Вчений обґрунтував роль інновацій як фактора, що протистоїть натиску ринку на виробника, і засобу, що стимулює інвестування. Заощадження з метою виробничого інвестування, за Марксом, використовують в процесі конкурентної гонитви за перевагами, що дають змогу впроваджувати нову техніку і отримувати більший прибуток (надприбуток) [8].

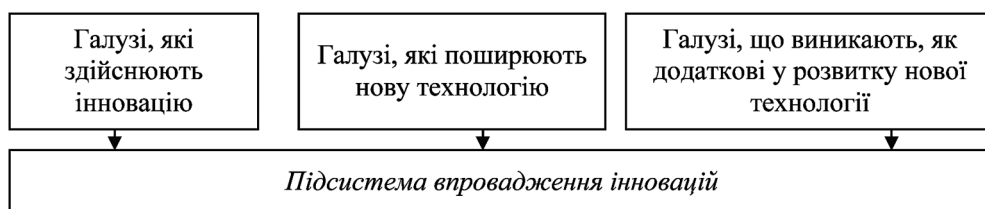

Рис. 1. Підсистема впровадження інновацій

У сучасній зарубіжній літературі термін «інвестування» часто трактується як придбання цінних паперів (акцій, облігацій). В Україні це поняття ідентифікують з капітальними вкладеннями. Інвестиції при цьому розглядаються як вкладення у відтворення основних засобів (споруд, обладнання, транспорту тощо) [3].

Водночас інвестиції можуть спрямовуватись на поповнення обігових коштів, придбання нематеріальних активів (патентів, ліцензій, ноу-хау). Вкладення в нематеріальну сферу або інтелектуальні інвестиції — це фінансування об'єктів інтелектуальної власності, які виникають з авторського права, винахідницького і патентного права, права на промислові зразки, корисні моделі, ноу-хау тощо.

Згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції визначають як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти різних видів діяльності, в результаті якої утворюється дохід (прибуток) або досягається соціальний ефект [4].

До майнових та інтелектуальних вкладень належать:

- грошові кошти, цільові банківські вклади, паї та різноманітні цінні папери;
- матеріальні цінності, рухоме та нерухоме майно;
- майнові права та інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації;
- права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права і цінності.

Українське законодавство визначає інвестиційну діяльність як послідовну сукупність дій суб'єктів щодо здійснення інвестицій з метою одержання доходу або прибутку.

У працях представників класичної політекономії, насамперед А. Сміта і Д. Рікардо, поглиблено дослідження суті інвестицій і вперше сформовано найважливіші параметри інвестиційної моделі суспільства, чітко розмежовано поняття капіталу і грошей, визначена роль нагромадження капіталу у формуванні інвестиційних ресурсів та кредиту в розвитку інвестицій [7].

Сучасний аналіз теоретичних положень представників різних шкіл та узагальнення сучасної інвестиційно-інноваційної практики продовжують інші дослідники в таких напрямках:

- дослідження моделей і механізмів індивідуального відтворення та інвестиційного поведіння окремих суб'єктів господарювання, які забезпечують найвищий ефект інвестиційно-інноваційної діяльності;
- дослідження і регулювання макроекономічних умов здійснення розширеного суспільного відтво-

рення та умов інвестиційно-інноваційної активності, що забезпечують економічне зростання та соціально-економічний розвиток.

Концепції суспільного розвитку країн є програмами економічного розвитку, які базуються на формуванні, розподілі інвестицій у пріоритетні напрями виробництва та його зростання з урахуванням новітніх технологій. Суспільний розвиток є орієнтиром перебудови і реформування економіки країн, що розвиваються в науково-теоретичному і практичному аспектах.

Важливого значення набувають питання реалізації дієвої фінансово-економічної стратегії та національної інвестиційно-інноваційної політики, що є об'єктом наукового обґрунтування концепцій макроекономічної моделі суспільно-економічного відтворення та фінансово-економічних механізмів її здійснення [2].

Інвестиційно-інноваційна діяльність є однією з важливих складових функціонування кожної сфери діяльності. Економічний добробут організації, галузі, регіону, країни в цілому значною мірою забезпечується обсягами і напрямками вкладення коштів, які генерують економічне зростання і якісні зрушення соціально-економічного розвитку. Дж. М. Кейнс відзначив, що умови процвітання окремої фірми не ідентичні умовам процвітання економіки в цілому, внаслідок чого виникають суперечності, які слід вирівнювати за допомогою відтворення порушених загальноекономічних пропорцій.

Сучасні умови національної економіки України, перехід її до нової якісної визначеності потребують реалізації набутих в процесі ринкової трансформації механізмів запуску економічного зростання та забезпечення його наростаючих темпів.

Визначення поняття механізму є неоднозначними. Словник іншомовних слів формулює механізм як сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ [11]. Механізм управління являє собою сукупність органів, засобів, способів (методів, технологій, прийомів) взаємодії між двома підсистемами організації — керуючою і керованою [12, с. 1071].

Для визначення напрямів, методів і механізмів оновлення й відтворення технічних і технологічних засобів у зерновиробництві існує ряд специфічних (галузевих) принципів, які мають бути враховані, а саме:

- екологічність і екологічнобезпечність щодо різних природно-екологічних та організаційно-економічних умов ведення виробництва;
- технологічність, надійність, універсальність і комфортність технічних засобів за високих продуктивних та експлуатаційних показників;
- економічність і енергоекономічність у різних формах господарювання;

— комплексна механізація, автоматизація і комп'ютеризація виробничих процесів для зниження ресурсомісткості й енергомісткості зернової продукції.

Важливу роль розвитку науки і техніки для підвищення соціально-економічної та енергетичної ефективності зерновиробництва підкреслює багато факторів. Фундаментальні наукові пошуки, техніко-технологічні та інноваційні розробки мають бути спрямовані насамперед на розв'язання таких актуальних завдань: 1) оптимальне й екологічно та соціально зрівноважене забезпечення сільського господарства найважливішими виробничими ресурсами (земля, вода, праця, техніка, добрива, засоби захисту рослин і тварин); 2) істотне підвищення рівнів урожайності культур і продуктивності тварин, культури землеробства як головних передумов виробництва конкурентоспроможної продукції; 3) розроблення принципово нових методів, способів і технологій зберігання сільськогосподарської продукції в процесі виробництва, переробки і доведення її до споживача, а також забезпечення екологічної чистоти і високої якості продуктів харчування [6].

Інвестиції й інновації постійно перебувають у царині ринку, тому спрямовувати інноваційну діяльність необхідно у цільову сферу життєдіяльності галузі. Ресурсне наповнення інноваційно-інвестиційної тактики здійснюється на засадах активізації інноваційно-інвестиційного механізму, який дасть змогу врегулювати та розв'язати проблеми інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

Формування інноваційного й інвестиційного ринків сприяє забезпеченню ресурсами інноваційно-інвестиційної діяльності. У бюджетах державних і місцевих рівнів передбачено незначну суму коштів на технічне оновлення виробничого потенціалу, підготовку та перепідготовку кадрів. Проте часто кошти взагалі не виділяються. Нині в питаннях інвестицій в основному задіяні власники капіталу і товаровиробники. Очевидно, тому мало уваги приділяється виробничим інноваціям та інвестиціям на довгостроковий період.

Інновації й інвестиції найбільшою мірою залежать від економічної кризи. Деякі фахівці вважають, що криза — це привід для створення нового, якіснішого, заощадливішого виду продукції, технології. Проте інновації, які в минулому здійснювалися за рахунок державних коштів, нині суттєво обмежені. Інвестиції стали невпорядкованими і спонтанними, стимулюючи лише короткострокові цілі інвесторів. Тому, на нашу думку, необхідно розробити раціональний механізм інноваційно-інвестиційного розвитку на конкурентоспроможній основі.

Інноваційно-інвестиційний розвиток зерновиробництва країни формується під впливом багатьох об'єктивних чинників і включає масштаб, наявність

природних ресурсів, географічне положення, особливості історичного розвитку галузі й підприємництва. Ці чинники характеризують протікання і напрями розвитку інноваційної діяльності. В процесі реалізації інноваційної моделі розвитку зерновиробництва має базуватись на оптимальному рівні інвестицій та інтелектуальної власності.

Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток зерновиробництва — це здатність забезпечити надходження фінансових, майнових і немайнових активів, технічних, технологічних, комерційних та інших знань, організаційно-економічних змін, які впроваджуються в об'єкти різних видів діяльності для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності зерновиробництва.

Створення інноваційно-інвестиційного механізму має базуватись на економічному і соціально-політичному станах в країні та сприяти інвестиційній привабливості в інноваційні проекти зерновиробництва (рис. 2).

У формуванні механізму інноваційно-інвестиційного розвитку значну роль відіграє кадрове, фінансове і технічне забезпечення проектів та відповідних програм. Іноземні інвестори, як правило, здійснюють моніторинг підприємства, аналізують показники ліквідності капіталу, платоспроможності, плинності кадрів та ін. Після отримання позитивних результатів розглядають інноваційно-інвестиційний проект.

Реалізацію пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів і програм слід починати з навчання і перепідготовки кадрів (менеджерів, робітників). Такий підхід цілком виправданий в умовах поширеної професійної некомпетентності, звички отримувати централізовані капітальні вкладення без урахування термінів фактичного їх повернення. Нестабільність законодавчо-нормативної бази і високий комерційний ризик відштовхують інвесторів. Гроші є й у частини населення (близько 8 млрд дол. США), яке готове вкладати їх у будівництво житла, надійні цінні папери, але дуже часто зіштовхується з авантюрними або шахрайськими проектами. Було прийнято ряд указів Президента України і постанов уряду щодо ліквідації цих недоліків і створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Висновки. Формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку з урахуванням його найважливіших елементів дасть змогу підвищити рівень соціально-економічного зростання України. Цей механізм повинен включати такі складові: розробку інноваційної моделі розвитку економіки держави; формування державної та регіональних інноваційно-інвестиційних програм і заходів щодо їх реалізації; формування координуючих органів та ефективного стимулювання інноваційної діяльності загальнодержавного, регіонального та локального рівнів; ресурсне забезпечення відповідних програм та проектів

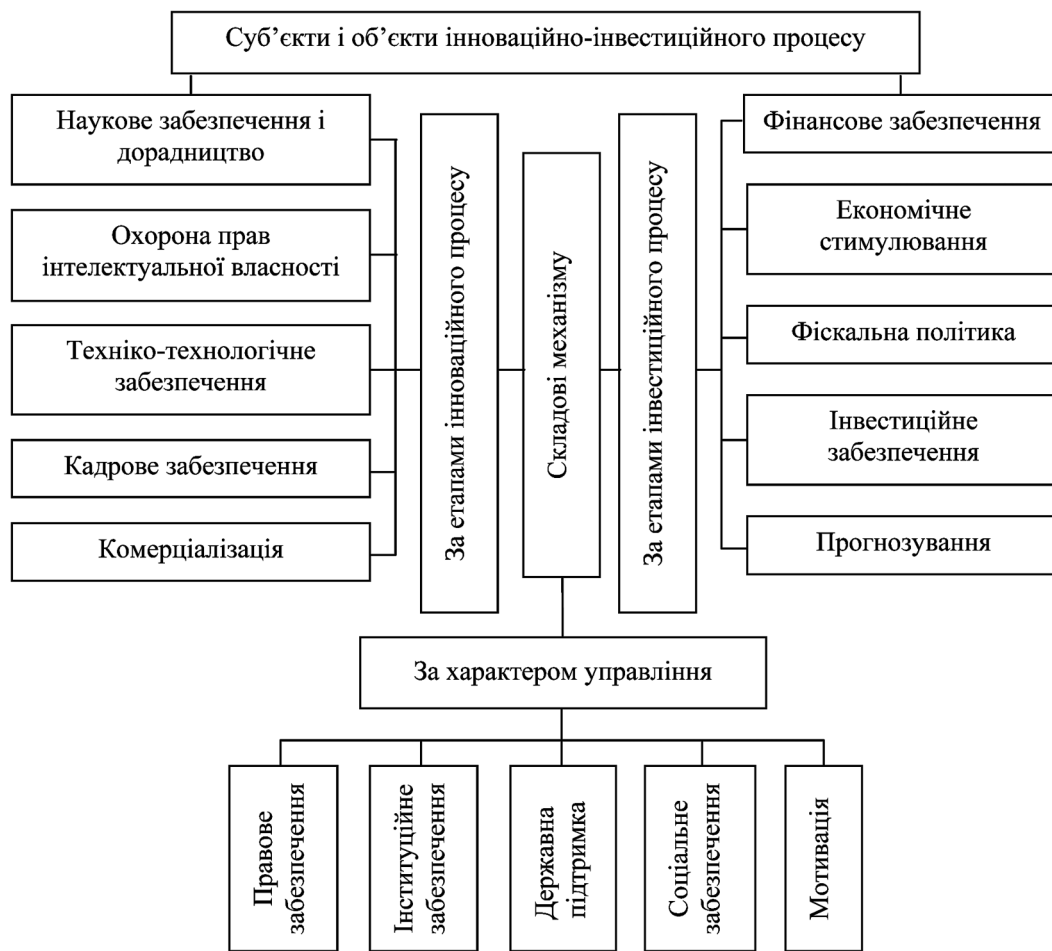

Рис. 2. Складові механізми забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва

(технологічне, кадрове, фінансове та ін.); наявність кадрового ресурсу, навчання, підготовка менеджерів і фахівців; стабільна законодавчо-нормативна база щодо створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в країні; впровадження науково-технологічних досягнень і забезпечення конкурентоспроможності продукції; розвиток пріоритетних галузей економіки та регіонів країни.

Використані джерела

1. Геєць В. Інновативно-інноваційний шлях розвитку — модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХ століття / В. Геєць // Банківська справа. — 2003. — № 4(52). — С. 4—32.
2. Гайдуцький А.П. Формування інвестиційної привабливості ринкової інфраструктури (на прикладі аграрного сектору України) / А. П. Гайдуцький // Економіст. — 2005. — № 10. — С. 34—36.
3. Гохберг Ю.О. Управління нововведеннями на підприємствах: розвиток сумісних підприємств, інвестиційно-інноваційних процесів та вільні економічні зони: навч. посіб. / Гохберг Ю.О. — Донецьк: [б.в.], 2001. — 231 с.
4. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / [Саблук П. Т., Кисіль М. І., Коденська М. Ю. та ін.]; за ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. — К.: ННЦ ІАЕ. — 2005. — 478 с.
7. Макконнелл К.Р. Економікс, т. 1;2. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю [пер. з англ.]. — М.: Республика. — 1997. — 513 с.
8. Мэнсфилд Э. Экономика научно-технического прогресса / Мэнсфилд Э.; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1970. — 237 с.
9. Онікієнко В.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / Онікієнко В. В., Ємельяненко Л. М., Терон І. В.; за ред. В.В. Онікієнка. — К.: РВПС НАН України, 2006. — 480 с.
10. Развитие теории инноваций. Циклы, кризисы, инновации в истории и будущем общества [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.cycles.newparadigm.ru/cycles4.htm>.
11. Словник іншомовних слів / [за заг. ред. О.С.Мельничука]. — К.: [б.в.], 1974. — С. 557.
12. Советский энциклопедический словарь. — М.: Сов. энцикл., 1985. — С. 1071.
13. Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / Туган-Барановский М. И. — К.: Наук. думка, 2004. — 368 с.
14. Хикс Дж. Р. Мистер Кейнс и классики: попытка интерпретации / Р. Дж. Хикс // Истоки, вып. 3; редкол.: Я.И. Кузьминов, В.С. Автономов, О.И. Ананьин — [2-е изд.]. — М.: ГУ ВШЭ, 2001. — 512 с.
15. Шумпетер Й.П. Теория экономического развития. (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Шумпетер Й. П. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.

КОМПОНЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено сутність стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами у сфері інвестиційної діяльності. Визначено основні складові та механізми реалізації інвестиційної стратегії у діяльності сільськогосподарських підприємств. Встановлено компоненти і принципи оцінки інвестиційних проектів як інструменту прийняття управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності.

Однією з невід'ємних компонент управління сільськогосподарським підприємством є ефективне використання матеріально-фінансового потенціалу шляхом реалізації стратегій, спрямованих на подолання ризиків, пов'язаних з волатильністю аграрних ринків. Інструментом реалізації стратегічних цілей підприємства, запорукою його інноваційного розвитку і конкурентоспроможності виступає інвестиційна діяльність. Відтак стратегічне управління має включати комплексне планування і управлінські механізми реалізації інвестиційних проектів як необхідні чинники інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Проблеми стратегічного управління інвестиційною діяльністю, що спрямована на забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів аграрного підприємництва, розглянули у своїх наукових працях В.Г. Андрійчук, Ю.О. Бойко, С.М. Васильченко, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, М.І. Кісіль, О.С. Коцюба, М.Ф. Кропивко, Д.Г. Лук'яненко, М.Й. Малік, В.І. Міщенко, В.Д. Немцов, О.М. Онищенко, В.В. Пастухова, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин.

Методологічні та прикладні аспекти цього питання опрацювали зарубіжні вчені Є. Брігхем, М. Мескон, П. Кіллінг, Ф. Тейлор, М. Шерон, Ф. Хедоурі, Х. Хеймер та інші дослідники управління інвестиційною діяльністю на рівні підприємств. Водночас невирішеними залишаються питання наукового забезпечення механізмів інвестиційного менеджменту вітчизняних аграрних підприємств, що покликані сприяти розвитку їх економічного потенціалу в умовах зростаючої конкуренції на внутрішньому та зовнішніх продовольчих ринках.

Метою статті є визначення перспективних механізмів управління інвестиційною діяльністю вітчизняних сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації національної економіки.

Переваги стратегічного управління пов'язані зі сприйняттям і практичним використанням керівниками підприємств його принципів та механізмів [1]. Водночас стратегія інвестиційної діяльності визначає пріоритети її напрямів та форм, характер формування інвестиційних ресурсів і послідовність етапів реалізації довготермінових інвестиційних цілей [2, с. 170].

З огляду на проведений аналіз наукових джерел і вивчення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області, вважаємо, що стратегія такого управління повинна включати:

- обґрунтування цілей та вибір форм інвестиційної діяльності підприємства;
- підготовку інвестиційних проектів та їх обґрунтування;
- оцінку ефективності запропонованих інвестиційних проектів.

При цьому на практиці використовують різні інвестиційні джерела, серед яких можна виділити:

- власні засоби господарюючих суб'єктів (прибуток, внески власників підприємств, амортизаційні відрахування та інші джерела);
- позикові засоби, що залучаються безпосередньо з фінансового ринку при розміщенні облігаційних позик, додатковій емісії акцій; кредити, які надаються фінансово-кредитними інститутами (вітчизняними, іноземними і міжнародними банками); позики міжнародних організацій, інвестиційних і страхових компаній, пенсійних та інвестиційних фондів;
- акціонерне фінансування за рахунок внесків засновників і стратегічних інвесторів;
- кошти держави, що виділяються із державного бюджету, місцевих бюджетів і державних позабюджетних фондів на зворотній або незво-

ротній основі (останні, як правило, використовуються при інвестуванні соціальних програм).

Одним із дієвих інструментів інвестиційної стратегії підприємств є інвестиційні податкові преференції, кредити за рахунок коштів регіональних і місцевих бюджетів; повне або часткове погашення бюджетом витрат на сплату відсотків за користування довгостроковими інвестиційними кредитами банків. Зростає значення фінансових гарантій по інвестиціях за рахунок активів фонду, запланованого у бюджеті розвитку; пайового фінансування інвестиційних витрат аграрних підприємств за рахунок кредитних ресурсів банків і коштів регіональних бюджетів; заходів з підвищення ліквідності заставного майна у процесі реструктуризації заборгованості організацій по платежах до бюджетів всіх рівнів. Суттєву роль відіграють тендерні відбори інвестиційних проектів зі спеціальним бюджетним фінансуванням, формування банківських пулів та інших інструментів для спільного фінансування інвестиційних проектів; створення інформаційних центрів інвестування тощо.

Постійний дефіцит джерел фінансування вимагає від менеджерів оцінювання інвестицій на базі проектів — як незалежного (самостійного), так і альтернативного фінансування їх. При цьому застосована при стратегічному плануванні оцінка інвестиційних проектів має включати:

- урахування результатів аналізу ринків і фінансового стану підприємства, що претендує на реалізацію проекту;
- моделювання потоків продукції, ресурсів і грошових коштів;
- визначення фінансового ефекту на основі порівняння очікуваних інтегральних показників доходів і витрат з урахуванням необхідної норми дохідності капіталу;
- встановлення рівнів довіри до керівників проекту;
- оцінку впливу реалізації проекту на навколишнє природне середовище;
- приведення майбутніх витрат і доходів до їх цінності на початок здійснення проекту;
- урахування впливу інфляції, затримок платежів та інших чинників, що впливають на цінність грошових коштів;
- урахування невизначеності й ризиків, пов'язаних зі здійсненням проекту [3].

Дотримання принципів стратегічного управління сільськогосподарським підприємством передбачає визначення кількісних економічних

критеріїв їх оцінки, що відображають дохідність запланованих на підприємстві виробничих процесів.

Для підвищення конкурентоздатності продукції, ефективного вкладення інвестиційних коштів та зміцнення позицій на ринках підприємствам необхідно використовувати досконаліші методи оцінки інвестиційних проектів. При цьому необхідно реалізувати наступні принципи:

- «максимальної ефективності інвестування», згідно з яким інвестор має вирішити задачу оптимізації стосовно стратегії розвитку, тобто до яких масштабів підприємство може розширювати виробництво при умові, що максимальний дохід буде рівним максимальним витратам виробництва;
- «вільного вибору», який дає змогу визначити альтернативні підходи до оцінки ефективності інвестування;
- відповідності оцінок та ефективності капіталовкладень;
- адаптаційних витрат, що передбачає урахування витрат на адаптацію до нового інвестиційного середовища;
- мультиплікатора (множника), який означає передбачення часу і економічних наслідків окремих господарських операцій.

Оптимальне рішення — це обране за певним критерієм найефективніше рішення з наявних альтернативних варіантів [5]. Оскільки процес оптимізації дорогий, то її доцільно застосовувати при вирішенні стратегічних і тактичних завдань. Оперативні завдання необхідно вирішувати із застосуванням «моделей», тобто спрощеного відображення реальності. З огляду на прогнозованість майбутнього результату його використання виявляється значно простішим. Моделей може бути багато, тому застосовується імовірнісний підхід, що включає прогнозування результатів і присвоєння їм відповідних рівнів ймовірності. При цьому використовують:

- відомі, типові ситуації;
- попередні розподіли ймовірностей;
- суб'єктивні оцінки аналітиків.

Наприклад, для скорочення часу прийняття рішень керівником і спеціалістам ТОВ «Кишенці» Маньківського району Черкаської області запропоновано використовувати відповідну інформаційну базу даних управлінських рішень. Вона дає змогу фахівцям отримувати повну і достовірну інформацію для залучення інвестицій, максимізує можливості дослідження проблемних ситуацій, що потребують розв'язання.

Для прийняття стратегічних рішень визначено їх послідовність, оптимальну схему прийняття та реалізації на основі спрощеної моделі, що включає:

- визначення цілей, яких потрібно досягти;
- розробку альтернативних варіантів рішення;
- вибір найкращого варіанта;
- документальне оформлення рішення;
- доведення рішення до всіх осіб, що потребують цієї інформації;
- контроль та коригування (у міру необхідності) реалізації рішення;
- перевірку ефективності рішення.

Стосовно оцінки інвестиційного проекту, то вона передбачає визначення зисків, витрат і тривалості його здійснення, а також ризиків інвестування з урахуванням спрямованості на їх мінімізацію.

Згідно розрахунків, здійснених нами на базі фермерських господарств Черкаської області, більш прийнятним для урахування зазначених критеріїв виявився метод, який базується на визначенні фінансової привабливості інвестиційних проектів для повноцінного інвестора. Показники оцінки згідно методу, який передбачає інтегрування показників, розрахованих для різних учасників проекту (включаючи кредиторів) призводить до суперечливих висновків з огляду на надмірну залежність від суб'єктивного вибору норм дохідності.

Висновки. У сучасній ринковій економіці інвестиційна діяльність підприємства підпорядковується заздалегідь визначеній фінансовій стратегії, основною метою якої є забезпечення максимального нарощування активів підприємства для забезпечення його розвитку та підвищення ринкової вартості.

Організаційно-економічний механізм стратегічного управління потенціалом підприємства має охоплювати комплекс постійно діючих інноваційних, інвестиційних, маркетингових, матеріальних, організаційно-управлінських, соціальних і кадрових заходів, спрямованих на встановлення, забезпечення й підтримку належного рівня конкурентоспроможності підприємства.

Основними складниками оцінки інвестиційних проектів як інструменту прийняття відповідних управлінських рішень є визначення динамічних показників чистої теперішньої вартості на основі грошових потоків, що відображають очікувані в рамках проекту доходи і витрати, індексу дохідності, внутрішньої норми дохідності та періодів окупності.

Використані джерела

1. Пастухова В.В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: монографія / Пастухова В. В. К.: Основа, 2002. — 301 с.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс / Бланк И. А. — К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. — 448 с.
3. Федоренко В.Г. Инвестування: підручник / Федоренко В. Г. — К.: Алерта, 2008. — 448 с.
4. Дерлоу Дес. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень / Дерлоу Дес.; пер. з англ. — К.: Всеу-вито; Наукова думка, 2001. — 242 с. — (Серія «Усе про менеджмент»).
5. Бурковський І.Д. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І. Д. Бурковський, І. О. Іртішева // Економіка АПК. — 2005. — № 5. — С. 71–73.
6. Ефремов В.С. Стратегическое планирование в бизнес-системах / Ефремов В. С. — М.: Финпресс, 2001. — 240 с.
7. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [за ред. М. В. Присяжнюка та ін.]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008 с.
8. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/>.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

Проаналізовано динаміку інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств та організацій. Встановлено ряд факторів, які призводять до викривлення аналітики інвестиційних процесів, серед яких основним є відсутність тотожності між економічним та правовим визначенням інвестицій. Запропоновано напрями щодо розв'язання даної проблеми.

Важливим фактором підвищення технічного та технологічного рівня виробництва аграрної продукції є удосконалення структури та механізму формування основного капіталу сільськогосподарських підприємств. Стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств в умовах жорсткої конкуренції неможливий без активізації інвестиційної діяльності, яка передбачає розв'язання проблеми модернізації основних фондів та раціонального їх використання, збільшення обсягів ефективного виробництва та успішної реалізації конкурентоспроможної продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках. Оскільки при розробленні ефективних управлінських рішень на всіх рівнях господарської діяльності, в т. ч. і в сфері інвестування організацій, необхідно об'єктивно враховувати сучасні тенденції розвитку та особливості виробництва, аналіз інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств має важливе прикладне значення.

У вітчизняній науці проблемі інвестування сільськогосподарських підприємств та організацій присвятили свої дослідження В.Г. Андрійчук, А.П. Гайдучський, М.І. Кісіль, І.І. Лукінов, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, та ін. Серед зарубіжних дослідників з точки зору методології інвестиційних процесів значний інтерес представляють роботи В. Беренса, Г. Бірмана, О. Ідрісова, Дж. Кейнса, В. Ойкена, Дж. Хікса, Х. Хеймера, У. Шарпа, С. Шмідта та ін. Водночас, незважаючи на теоретичну та практичну цінність проведе-

них досліджень, окремі важливі питання логічного синтезу теоретичних та практичних питань інвестування сільськогосподарських підприємств висвітлено недостатньо. Зокрема потребує уточнення категоріальний апарат предмету дослідження і відповідно структура його аналізу та обліку. Недостатнє висвітлення цих питань у вітчизняній науці зумовило необхідність проведення дослідження.

Метою статті є висвітлення теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо аналізу інвестиційних процесів в сільськогосподарських підприємствах та організаціях.

В сучасній зарубіжній економічній літературі багато уваги приділяється розмежуванню понять «інвестиції» та «витрати» в сільському господарстві. Основний наголос ставиться на той факт, що інвестиції – це капіталовкладення, результат яких знаходиться поза межею одного виробничого циклу, тобто дані вкладення відносять до оновлення чи розширення основного капіталу підприємств [3]. Отже, плодове дерево, виноградники, багаторічні кущі ягід тощо слід відносити до інвестицій, оскільки результат таких вкладень розглядається в перспективі, поза межею одного виробничого циклу. Натомість, наприклад, грошові засоби, витрачені на добрива для підвищення врожаю кукурудзи, слід відносити до категорії витрат виробництва, через те що результат добрив буде помітний під час та наприкінці одного виробничого процесу. Вважаємо таке розмежування понять доцільним і перспективним, адже існує проблема вивіреної правової, економічної та бухгалтерської ідентифікації знарядь праці, які змінюють свою натурально-речову форму під час процесу сільськогосподарського виробництва (плодове дерево, свиноматки та кнури, основне стадо корів, тощо). Це питання особливо актуальне в контексті формування

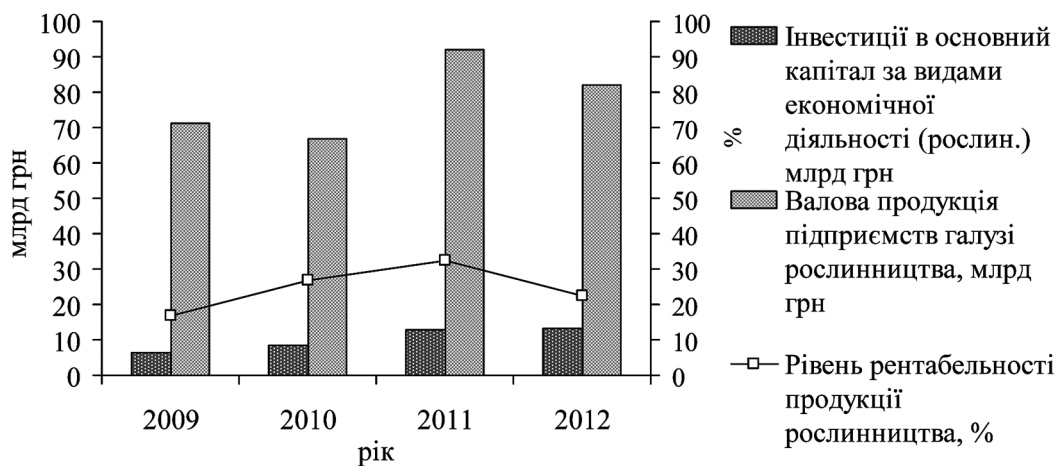

Рис. 1. Динаміка інвестицій в основний капітал та виробництва валової продукції рослинництва

основного та оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств, що водночас визначає подальші тенденції розвитку даних організацій.

За Законом України «Про інвестиційну діяльність» (1991р.) інвестиції — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Таким чином, згідно даного визначення, короткострокові вкладення (наприклад, з метою перепродажу) також можна трактувати як інвестиції, що є спірним та призводить до викривлення аналітики. Аналіз динаміки інвестицій в основний капітал сільськогосподарських організацій і відповідних змін валової продукції рослинництва та тваринництва чітко виявляє закономірність короткострокового реагування одного показника від іншого (рис 1,2).

Така пряма залежність валової продукції, рентабельності та обсягів інвестицій пояснюється декількома причинами, серед яких основні: недостатній рівень інвестування та незадовільна інтерпретація інвестицій і, відповідно, віднесення грошових засобів не до витрат, що формують собівартість, а до основного капіталу.

При достатньому рівні інвестування підприємств тієї чи іншої галузі тренд залежності інвестицій, валової продукції та рівня рентабельності характеризується відносною перманентністю першого показника та зростанням двох інших. (рис.3).

В подальшому процесі використання основного капіталу відбувається його поступове зношення, підприємство повертається у точку ще безбиткового, але вже не настільки ефективного розвитку для гідного конкурування на ринку і саме в цей час необхідно знову активізувати

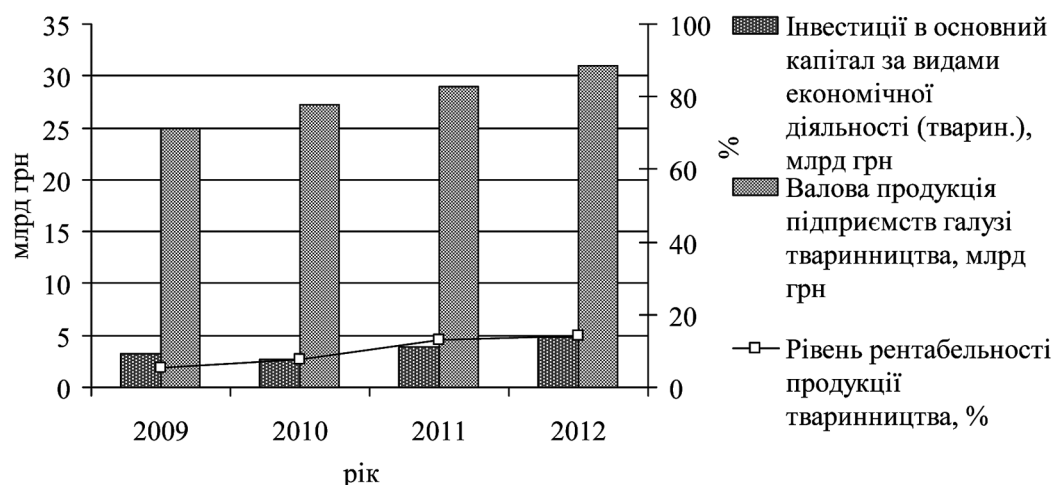

Рис. 2. Динаміка інвестицій в основний капітал та виробництва валової продукції тваринництва

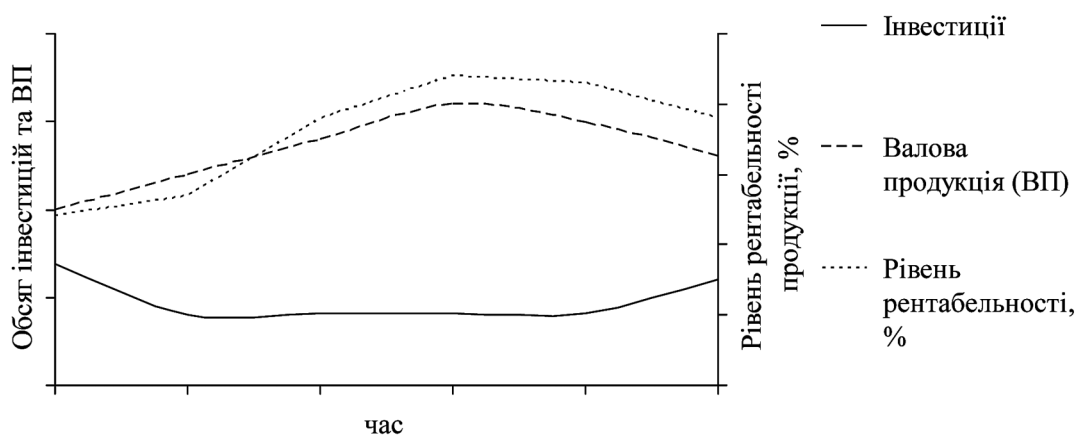

Рис. 3. Зміна валової продукції сільського господарства і рівня інвестицій в часі (акселератор)

інвестиційну діяльність. Така залежність відбувається при своєчасному повному інвестуванні організацій протягом 5–7 років відносно кожної структурної одиниці інвестицій (окрім живих знарядь праці, які були зазначені вище).

Висновок. Підсумовуючи результати аналізу інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств та організацій, зазначимо наступне: обсяг інвестицій в основний капітал підприємств та організацій тваринництва та рослинництва за останні роки збільшився на 51,3 і 101,1 % відповідно. В галузі тваринництва виявлена чітка залежність з тенденцією до зростання обсягу інвестицій, валової продукції та рівня рентабельності, що з одного боку свідчить про раціональне та доцільне використання таких вкладень окремими підприємствами, а з іншого — про недостатній рівень інвестування галузі в цілому. В галузі рослинництва, не зважаючи на значне зростання обсягів інвестицій в основні засоби підприємств, спостерігається зменшення рівня рентабельності та обсягу валової продукції, що є результатом впливу ряду чинників, серед яких основними є неефективний та некоректний

з економічної й правової точки зору розподіл капіталу, відсутність інвестиційної спрямованості амортизаційної політики, зміни клімату тощо.

Вважаємо, що створення правого та економічного підґрунтя для чіткої інтерпретації та використання інвестицій в підприємствах сільського господарства України надасть можливість уникнення некоректного (або навіть подвійного) обліку знарядь праці при віднесенні їх до основного чи оборотного капіталу організацій, що в свою чергу відкриє перспективи для формування стратегій подальшого розвитку підприємств і галузей сільського господарства в контексті розрахунку необхідних інвестицій з найменшим ступенем ризику та вірогідних погрешностей.

Використані джерела

1. Капітальні інвестиції в Україні за 2009–2012 рр. Статистичний збірник. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Валова продукція сільського господарства України за 2009–2012 рр. Статистичний збірник. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
3. The State of Food and Agriculture. Investing for a better Future. FAO, Rome, 182 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/017/i3028e/i3028e.pdf>.

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В ЗАКАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Проаналізовано інвестиційну активність підприємств з 100 %-ю та частковою участю іноземного капіталу. Розглянуто інвестиційні потоки до регіону із прикордонних країн. Встановлено частку кожної з країн у загальному обсязі інвестиційних ресурсів. Хоча зростання обсягів інвестиційних вкладів свідчить про покращення іміджу області в очах інвесторів, однак обсяги залучених інвестиційних ресурсів ще є недостатніми в регіоні і не відповідають потребам.

Регіональна економіка є одним із пріоритетних напрямів економіки держави та одна з необхідних умов національної безпеки. Саме від розвитку й діяльності основних галузей економіки регіону безпосередньо залежать обсяги продовольчого ринку, зайнятість сільського населення, відродження села, наявність споживчих товарів у населення. Нині в економіці Закарпатського регіону склалася ситуація, що потребує постійного збільшення інвестиційних ресурсів, а можливості задоволення таких потреб поступово зменшуються. Оскільки внутрішні інвестори не можуть повністю задовольнити інвестиційні потреби економіки регіону, одним із стратегічних напрямів є створення належних умов для притоку іноземних інвестицій як одного із напрямів досягнення вищого життєвого рівня населення [1]. Надзвичайно зручне геополітичне положення Закарпатського регіону надає додаткові можливості щодо інвестора, оскільки має істотні переваги у сфері ринкових комунікацій. Сусідство з такими країнами-членами ЄС як Польща, Угорщина, Словаччина та Румунія значно поживляє інвестиційні потоки.

Станом на 1.01.2013 року суб'єктами зазначених країн вкладено в економіку регіону 76,1 млн дол. США або 20,9 % загального обсягу прямих іноземних інвестицій. За кількістю інвестицій на одну особу залучено 61,2 дол. США. Найбільший обсяг в інвестиційних ресурсах цих країн належить Польщі — 42,8 %. Частка Угорщини становить 41,7 %, Словаччини — 13,1 %, Румунії — 0,02 % [2].

Обсяг інвестицій цих країн у загальному притоку прямих іноземних інвестицій в регіон знизився від 34,2 % в 1994 р. до 22,6 % у 2006 р. та 20,9 % в 2012 р. Проте обсяги залучених інвестиційних ресурсів ще недостатні і не відповідають нинішнім потребам.

У 2004 р. Закарпатська область отримала статус «зовнішнього регіону» ЄС й наблизилась до перспективних європейських ринків. Саме сусідство з такими країнами як Польща, Угорщина, Словаччина та Румунія значно активізує участь області у процесах залучення іноземних інвестиційних ресурсів.

Однією з найефективніших форм залучення вітчизняних та іноземних інвесторів є створення спільних підприємств, хоча вони і не мають кількісної переваги [3]. Спільні підприємства належать до більш складних організаційних структур міжнародного співробітництва, які здійснюють свою виробничу діяльність шляхом прямих інвестицій [4].

Створення спільних підприємств в аграрному секторі Закарпаття нині надзвичайно актуальне й позитивне явище, оскільки спільні підприємства вкладають значні інвестиції в нові технології управління якістю продукції, стимулюють процес виробництва конкурентоспроможної продукції полегшують її вихід на міжнародні ринки.

За економічною сутністю прийняте поняття «спільне підприємство» являє собою діяльність, яка ґрунтується на співробітництві з іноземними підприємствами, організаціями або фізичними особами на основі спільного розподілу прибутків і ризиків від її діяльності.

Господарським кодексом України не визначено поняття і статус спільного підприємства як одного з видів суб'єктів господарювання, проте й не заборонено його створення, оскільки передбачено можливість визначення видів цих підприємств іншими законодавчими актами.

Так, поняття і статус спільного підприємства визначається Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», де вказується, що «спільні підприємства — це підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, спільному управлінні та спільному розподілі результатів господарювання та ризиків» [5].

Водночас законодавство розмежує спільні підприємства залежно від розміру участі іноземного капіталу у його статутному фонді. Згідно ст. 116 Господарського кодексу України підприємство, в статутному фонді якого не менш як 10 % становить іноземна інвестиція, визначається підприємством з іноземними інвестиціями. Законом визначені галузі господарювання та території, в яких встановлюється загальний розмір участі іноземного інвестора, а також території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки. Для спільних підприємств, у статутному фонді яких частка іноземного інвестора становить менше 10%, таких обмежень не передбачено [5].

Залучення інвестиційних ресурсів з метою підвищення ефективності діяльності підприємств в контексті прикордонного співробітництва розглядають у своїх наукових працях О.Ю. Лупенко, А.П. Гайдуцький, С.М. Кваша, С.М. Кір'ян, М.І. Кісіль, І.Ф. Коломієць, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, І.Л. Сазонець, А.А. Скотт, В.Л. Товстопят, Л.В. Торгова, В.С. Уланчук, М.Г. Чумаченко, С.С. Слава, О.Г. Чубар, J. Ülbek, P.A. Samuelson, P. Fischer та ін. Водночас особливого значення набуває нині проблема залучення іноземного капіталу до економіки регіону та особливо до аграрного сектору Закарпаття шляхом спільного партнерства у вигляді підприємств з іноземними інвестиціями.

Мета статті – проаналізувати окремі форми міжнародних економічних відносин, зокрема потоки інвестицій до Закарпаття з прикордонних країн ЄС та визначити ефективність іноземного інвестування та розглянути інвестиційну активність підприємств з 100 %-ою та з частковою участю іноземного капіталу.

Інвестиційна активність регіону поживалась у процесі становлення малого та середнього підприємництва загалом та спільних підприємств зокрема. Відомо, що залучення і використання іноземних інвестицій шляхом створення спільних підприємств є одночасно і засобом виходу держави із самоізоляції, а також включення її до системи міжнародного розподілу праці [6].

Залучення інвестиційних ресурсів для підвищення ефективності діяльності підприємств проводиться в основному на основі прикордонного економічного співробітництва. Прикордонне економічне співробітництво Закарпатської області реалізується через діяльність спільних з іноземними партнерами підприємств, внаслідок чого має місце передача технологій, оновлення устаткування, що сприяє покращенню якості продукції. Саме тому актуальним, на нашу думку, є необхідність дослідити інвестиційну активність підприємств із частковою та 100 % участю іноземного капіталу на основі розгляду обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку регіону.

За десятирічний період зросли обсяги інвестицій підприємств краю як першої, так і другої групи, однак різною мірою. Якщо у 1994 р. обсяги інвестицій-

них ресурсів підприємств з частковою участю іноземного капіталу становили 11,5 млн дол. США, то у 2006 р. 154,3 млн дол. США, а вже в 2012 р. вони досягли позначки 143,2 млн дол. США, у той час як інвестиційні надходження підприємств із 100 % участю іноземного капіталу зросли з 892 тис. дол. США до 143,9 млн дол. США у 2006 р., та до 205,9 млн дол. США у 2012 р. (табл. 1).

Інвестиційна активність спільних підприємств відображає (табл.1).

Дані таблиці свідчать, що обсяги підприємств із частковою участю іноземного капіталу менші обсягів підприємств з його 100 %-ю участю. Хоча щороку зазначені показники мали тенденцію до зростання, темпи зростання обсягів прямих іноземних інвестицій перших були нижчими, в той час як обсяги прямих іноземних інвестицій останніх зростали швидше, а основний «інвестиційний стрибок» мав місце у 2003–2004 рр., що було наслідком введення спеціального режиму інвестиційної діяльності в регіоні. Причому показник припливу прямих іноземних інвестицій з усіх країн-інвесторів ЄС зростав набагато стрімкіше, ніж показник припливу прямих іноземних інвестицій із чотирьох прикордонних до Закарпаття країн.

У порівнянні з іншими суміжними до Закарпатської області країнами найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій підприємств з частковою та 100 %-ю участю іноземного капіталу в економіку регіону зробила Угорщина. Підприємства Польщі з 100 %-ю участю іноземного капіталу свою інвестиційну діяльність почали проводити тільки з 2001 р., а підприємницькі структури Румунії лише з 2003–2004 рр.

Частка інвестицій підприємств з частковою участю іноземного капіталу країн, з якими межує Закарпатська область, починаючи з 1996 р. збільшувалася і у 2012 р. досягла 17,4 % (табл.2).

Щороку обсяг прямих іноземних інвестицій в регіон збільшувався. Зростання відбулося в основному у розрізі прикордонних до області країн: Польщі – у 23,3 раза, Словаччини – 7,2 раз, Угорщини – 8,3 раза.

Розрахунки частки інвестицій чотирьох країн у загальному притоку інвестицій в область свідчать,

Таблиця 1

Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій підприємств із частковою та підприємств із 100%-ю участю іноземного капіталу, на кінець року, млн дол. США

Показник	Рік								2012 р. до 1996 р., %
	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2009	2012	
Прямі іноземні інвестиції підприємств із частковою участю іноземного капіталу (всього)	27,5	51,8	71,6	102,9	140,6	154,3	160,6	145,2	у 12,6 раз
Прямі іноземні інвестиції підприємств з 100 %-ю участю іноземного капіталу (всього)	1,4	13,1	20,6	24,8	103,7	143,9	203,1	225,1	у 250,1 раз
Прямі іноземні інвестиції підприємств з частковою участю іноземного капіталу суміжних з областю країн	12,5	19,6	21,7	25,5	25,6	40,3	31,6	28,1	у 6,7 рази
Прямі іноземні інвестиції підприємств з 100 %-ю участю іноземного капіталу суміжних з областю країн	0,1	2,0	4,6	6,6	22,2	37,4	46,8	55,0	у 550 раз

Джерело: Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності / Статистичний збірник. — Ужгород, 1994—2012.

Таблиця 2

Обсяги прямих іноземних інвестицій підприємств з країн інвесторів, на початок року, млн дол. США

Показник	Польща		Угорщина		Словаччина		Румунія		Країни ЄС	
	1996	2012	1996	2012	1996	2012	1996	2012	1996	2012
Прямі іноземні інвестиції підприємств із частковою участю іноземного капіталу (всього)	10,2	51,8	9,3	59,4	8,4	33,0	—	1,0	27,5	145,2
Прямі іноземні інвестиції підприємств з 100%-ю участю іноземного капіталу (всього)	—	85,1	1,1	72,8	0,3	60,8	—	6,8	1,4	225,1
Прямі іноземні інвестиції підприємств з частковою участю іноземного капіталу суміжних з областю країн	—	10,5	7,2	7,7	5,3	6,8	—	3,0	12,5	28,1
Прямі іноземні інвестиції підприємств з 100%-ю участю іноземного капіталу суміжних з областю країн	—	20,0	0,1	31,0	—	—	—	4,0	0,1	55,0

Джерело: Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності / Статистичний збірник. — Ужгород, 1996—2012.

що у 1996 р. вона становила — 34,2 %, а в 2012 р. — зросла до 59,5 %.

Аналіз частки інвестицій цих країн в економіку Закарпаття показує, що у 1994 р. найбільшу інвестиційну вагу мала Словаччина, на другому місці — Угорщина, на третьому — Польща. Вже у 2004 р. друге місце зайняла Польща, а Словаччина опинилась на третьому місці. Румунія лише розпочала інвестування в агровиробничий комплекс регіону, але її частка вкрай низька, тому вона зайняла четверте місце.

Форми вкладення капіталу щороку змінюються залежно від країни-інвестора. Наприклад, Польща збільшувала капітал за період 2004—2012 рр. в основному за рахунок внесків у вигляді рухомого і нерухомого майна, тільки у 2004 р. перевищували грошові внески, у 2005 р. мав місце перехід права власності на капітал нерезидента іншої країни. У структурі вкладеного капіталу Словаччини основну частку займали внески у вигляді рухомого і нерухомого майна, лише у 2004 р. мало місце реінвестування доходів, у 2005—2012 рр. — інші види здійснення інвестицій. У вигляді рухомого і нерухомого майна за аналізований період переважали внески Угорщини, реінвестування доходів не зафіксовано, перехід прав власності на капітал нерезидента іншої країни мав місце у 2004—2006 рр.,

інші види інвестицій — у 2007—2012 рр. Румунія у 2004—2012 рр. почала збільшувати свій капітал лише за рахунок грошових внесків, інші види влиття інвестиційних ресурсів статистичними даними не відображаються. Структуру інвестиційних потоків у економіку області представлено в табл. 3.

У 2012 р. 93,9 % прямих іноземних інвестицій Польщі було вкладено у обробну промисловість, 5,8 % в операції з нерухомістю, здавання в найом та послуги юридичним особам і лише 0,3 % у оптову та роздрібну торгівлю, торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту. Словаччина диверсифікувала свої інвестиційні вкладення таким чином: 64,6 % — у обробну промисловість, 10,8 % — у оптову та роздрібну торгівлю, торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту, 3% — у операції з нерухомістю, здавання в найом та послуги юридичним особам, 1 % у охорону здоров'я та соціальну допомогу, 12,9 % — у галузь транспорту, 1,5 % вкладено у сільське господарство, лісове господарство та пов'язані з ним послуги, 0,1 % інші послуги, близько 2 % — у добувну промисловість.

З боку Угорщини в обробну промисловість спрямовано 77,8 %, у сферу оптової та роздрібно торгівлі, торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту — 7,2 %, в охорону здоров'я та соціальну допомогу — 0,1 %, в готелі й транспорт — 3,6 %, у сферу

Таблиця 3

Сфери вкладання прямих іноземних інвестицій країнами, прикордонними до Закарпатської області, у % на кінець року

Галузі	Рік							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1,4	1,4	1,4	1,9	2,0	1,2	1,2	1,3
Промисловість	81,4	90,1	81,7	79,7	82,0	84,8	83,6	84,3
Будівництво	3,0	1,6	2,4	2,4	2,2	2,0	1,7	1,6
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	7,8	3,3	5,0	4,3	3,9	4,7	4,7	4,8
Готелі	1,3	0,6	1,1	1,1	0,7	0,8	1,1	1,0
Транспорт	2,6	1,1	2,9	2,5	2,1	2,2	2,2	2,1
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	0,3	0,2	0,6	7,4	6,4	3,6	4,0	3,5
Охорона здоров'я та соціальна допомога	2,2	1,6	4,4	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
Колективні, громадські та особисті послуги	—	0,1	0,5	0,6	0,6	0,5	1,3	1,3
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: Статистичний щорічник Закарпаття за 2004—2012 рр.

Обсяги іноземних інвестицій в регіоні по галузях, тис. дол. США

Показник	Польща		Угорщина		Словаччина		Румунія	
	2004	2012	2004	2012	2004	2012	2004	2012
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	—	—	654,9	793,9	—	151,9	—	—
Промисловість	11561,6	30585,9	19913,5	24648,7	7358,9	6694,2	—	1698,5
Будівництво	—	—	652,0	979,2	804,7	305,5	—	—
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	78,8	81,8	2216,2	2295,4	1413,3	1089,1	19,5	104,0
Готелі	—	—	633,5	732,2	—	100,0	—	—
Транспорт	—	—	575,4	415,9	659,7	1293,7	—	—
Фінансова діяльність	—	—	—	—	—	—	—	—
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	—	1891,5	122,9	826,0	23,7	301,6	—	—
Охорона здоров'я та соціальна допомога	—	—	1039,9	44,2	—	102,1	—	—
Колективні, громадські та особисті послуги	—	—	2,7	973,5	—	6,1	—	—
Всього	11640,4	32559,2	25611,0	31709,0	10260,3	10044,2	19,5	1802,5

Джерело: Статистичний щорічник Закарпаття за 2004—2012 рр.

сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ним послуг, у лісове господарство та пов'язаних з ним послуг — 2,5 %, в операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам, у сфері колективних, громадських та особистих послуг — 5,7 % інвестицій. Що стосується Румунії, то 94,2 % коштів вона спрямувала в обробну промисловість, а 5,8 % — в оптову та роздрібну торгівлю, торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту [7]. Аналіз обсягів іноземних інвестицій в Закарпаття наведено в табл. 4.

За період 2004—2012 рр. в аграрний сектор, харчову і переробну промисловість області було залучено 5,9 млн дол. США інвестицій, що становить 11,8 % всіх іноземних інвестиційних ресурсів Закарпаття. Найбільша частка (11,3 %) припадає на харчову та переробну промисловість.

Щороку обсяг прямих іноземних інвестицій в продовольчий сектор регіону збільшується. Зростання відбулося в основному у розрізі прикордонних до області країн: Польщі — у 2,7 раза, Угорщини — на 23,8 %.

Розрахунки частки інвестицій чотирьох країн у загальному притоку інвестицій в область свідчать, що у 2004 р. вони становили 19,5 %, в 2008 р. — 22,6 %, а в 2012 р. цей показник досяг 21,0 %.

Нарощування обсягів інвестиційних вкладень відбувається на фоні загальнооекономічного зростання виробничого потенціалу Закарпатської області. Насамперед це відобразилося у збільшенні валового регіонального продукту, розміру заробітних плат і купівельної спроможності населення майже у всіх сферах економічної діяльності.

Проведений аналіз показав, що в Закарпатській області в умовах кризи недостатньо обґрунтовані основні напрями інвестиційної політики в аграрному виробництві, що призвело до руйнації матеріально-технічної бази сільського господарства. Головним джерелом інвестування залишаються власні ре-

сурси аграрних підприємств, що становлять 31,0 %. До 16,6 % зросла частка кредитів банків.

При наявності вагомого виробничого потенціалу у сільському господарстві, складниками якого є сприятливі для рослинництва природнокліматичні умови у поєднанні з родючими ґрунтами і кваліфіковані кадри, можна розраховувати на позитивний фінансовий результат виробництва, адже інвестори вкладають свої кошти для отримання максимальної продуктивності та рентабельності сільськогосподарського виробництва (табл. 5).

Дані таблиці показують, що динаміка виробництва сільськогосподарської продукції з розрахунку на одну грн залучених іноземних інвестицій останні п'ять років позитивна. Це пов'язано зі значним, майже у 1,6 раза, збільшенням коштів, інвестованих у сільське господарство. При цьому зростання валової продукції становило 1,1 %, що свідчить про низьку ефективність освоєння фінансових вкладень, ігнорування перспектив інноваційних високопродуктивних технологій вирощування сільськогосподарських культур, утримання худоби, новітніх проектів збереження навколишнього природного середовища.

Дослідженнями встановлено, що найефективніше розвивається галузь рослинництва, особливо виробництво зерна, картоплі та плодів. У тваринництві Закарпаття немає рентабельного виду виробництва. Кормовиробництво також збиткове.

Хоча інвестиційна діяльність є найважливішою компонентою прискорення ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва, в спільних аграрних підприємствах регіону спостерігається недосконалість процесу освоєння інвестицій через слабку адаптивність і низьку інноваційну активність. Темпи іноземного інвестування, в свою чергу, є недостатніми для швидкого переоснащення аграрного виробництва.

Висновки і пропозиції. Залучення прямих іноземних інвестицій потребує врахування регіональ-

Ефективність прямих іноземних інвестицій у сільському господарстві Закарпаття

Показник	Рік								
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Коефіцієнт рентабельності в сільському господарстві	133,4	66,5	51,2	58,2	31,2	22,1	25,2	25,6	25,9
Валова продукція сільського господарства в розрахунку на 1 грн іноземних інвестицій в основний капітал, грн	339,7	116,2	46,6	53,8	54,4	41,1	45,9	46,9	47,8
Валовий регіональний продукт, млн грн	2151	6700	9254	11478	13208	12542	13556	14555	15411
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства	85	457	515	712	1061	1113	1288	1355	1444

Джерело: Статистичний щорічник Закарпаття за 2000–2012 рр.

них і галузевих особливостей при розробленні пріоритетних інвестиційних проектів; створення та відновлення вільних економічних зон; інноваційних аграрних парків; формуванні регіональних програм стимулювання приватних інвестицій; концентрації внутрішніх інвестиційних ресурсів і координації заходів щодо їх раціонального використання; надання можливостей придбання іноземними інвесторами акцій вітчизняних виробників; страхування інвестицій від некомерційних ризиків; здійснення державного контролю за дотриманням вимог інвестиційного законодавства.

Тому для розв'язання актуальних проблем необхідно шукати нові джерела інвестицій для аграрної сфери та поліпшувати її інвестиційну привабливість.

Аналіз частки інвестицій сусідніх зарубіжних країн в економіку Закарпаття засвідчує, що 2004 р. найбільшу інвестиційну питому вагу мала Угорщина, на другому місці – Польща, на третьому – Словаччина, на останньому Румунія. Проте у 2012 р. перше місце зайняла Польща, Угорщина друге, а Словаччина опинилась на третьому місці. Румунія розпочала інвестування регіону з низьких стартових позицій, тому вона зайняла четверте місце.

Встановлено, що:

– протягом 16 років (1996–2012 рр.) обсяги інвестицій підприємств з частковою участю іноземного капіталу значно перевищували обсяги прямих іноземних інвестицій підприємств із 100 %-ю його участю. Інвестиційний клімат сприяє іноземним суб'єктам господарювання розміщувати 100 % інвестиційний капітал у підприємницькі об'єкти Закарпатської області;

– влиття інвестиційних ресурсів з країн, суміжних із Закарпаттям, здійснювалось переважно у формі грошових внесків. Так, 83,6 % інвестицій цих країн вкладено у промисловість, з них близько 21 % у харчову промисловість, 4,7 % – у сферу операцій з нерухомістю, здавання під найм та послуг юридичним особам, операції з нерухомістю, 4,7 % – у оптову та роздрібну торгівлю, торгівлю транспортними засобами, послуги з ремонту, 2,5% – у сферу колективних, громадських та особистих послуг, сільське господарство, мисливство та лісове господарство.

Отже, інвестування спільних підприємств країн, прикордонних до Закарпатської області, різні як за обсягами, так і за формами та сферами діяльності. Безумовно, що нарощування обсягів та цільове

спрямування інвестиційних ресурсів зарубіжних інвесторів в економіку регіону сприятиме активізації зовнішньоекономічної діяльності, а також покращенню соціально-економічної ситуації.

Навіть за умов економічної та фінансової кризи, що охопила й регіон, сільське господарство привабливе іноземним інвесторів завдяки власній низькій інвестиційній насиченості та високому потенціалу розвитку. Тому можна стверджувати, що аграрний сектор регіону цікавить іноземних інвесторів. Частково це зумовлено тим, що ринки розвинених країн перенасичені й довгострокові інвестиційні вкладення шукають місце на ринках країн, що розвиваються. Нині ринок продовольства області досить молодий, а потенціал подальшого розвитку має високий, насамперед у сегментах довгострокового іноземного інвестування, що сприяє залученню іноземних інвесторів.

У подальшому в Закарпатському регіоні слід здійснити раціоналізацію підходів щодо організації функціонування СП у сільському господарстві, залучення нематеріальних засобів на основі внесків учасників (передусім іноземних) до статутного фонду СП; використання трудового потенціалу зарубіжного партнера у межах СП; пільговий доступ до мережі матеріально-технічного забезпечення іноземного партнера; диверсифікацію діяльності; вивчення можливостей отримання кредитних коштів не лише на території України, але й за її межами; вивчення та аналіз світового досвіду, удосконалення контролю за результатами діяльності СП, що дасть змогу вчасно виявляти негативні тенденції та вживати заходи щодо попередження банкрутства.

Використані джерела

1. Samuelson P.A. Közgazdaságtan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
2. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності / Статистичний збірник. — Ужгород, 2012. — 45 с.
3. Ficher P. Foreign direct investment and governments. New York, 1999.
4. Űlbert J. Beruházások gazdaságtana. JPTE Kiadó. Budapest, 1992.
5. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user-index>
6. Коломієць І.Ф. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в процесі його інтернаціоналізації: монографія / Коломієць І.Ф. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2004. — 427 с.
7. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності / Статистичний збірник. — Ужгород, — 1996. — 40 с.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В АГРОСФЕРІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Висвітлено проблеми природоохоронної діяльності та сутність еколого-економічного управління сільськогосподарськими підприємствами. Розглянуто вплив економічного, екологічного й соціального чинників на інноваційний розвиток суб'єктів господарювання. Запропоновано модель еколого-економічного управління інноваційною діяльністю. Обґрунтовано класифікацію типів екологічних стратегій управління інноваційною діяльністю.

Проблемам функціонування підприємств у ринковому середовищі присвячена значна кількість наукових праць. Проте прийняття управлінських рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання з урахуванням еколого-економічних вимог суспільства і потреб споживачів на галузевому ринку потребує додаткового вивчення. Вагомості набуває й моделювання процесу управлінської діяльності. Зазначені проблеми зумовили необхідність проведення і фінансування підприємствами країн Західної Європи досліджень з удосконалення екологічного менеджменту.

В розвинених країнах світу екологічний менеджмент розглядається як добровільна, ініціативна і результативна частина загальної системи управління підприємством, орієнтована на реалізацію екологічних цілей і проектів, розроблених на основі врахування принципів економічної ефективності й екологічної безпеки. Екологічний менеджмент стає не лише вимогою часу, але й чинником забезпечення економічної ефективності від здійснення екологічної діяльності, дотримання державних екологічних норм. Імітація і фальсифікація результатів цієї діяльності практично неможлива. Держава створює такі умови для суб'єктів господарювання, не виконання яких для підприємств стає не вигідним.

Метою статті є висвітлення змісту еколого-економічного управління та розроблення моделі еколого-економічного управління

На жаль, в нашій країні під природоохоронною діяльністю підприємці частіше розуміють заходи, які мають бути проведені для дотримання державних вимог щодо природоохоронних нормативів і зниження штрафних санкцій [1]. Але це лише часткове розв'язання екологічних проблем. Екологічний менеджмент являє собою підсистему загальної сис-

теми управління підприємством на рівні з підсистемами управління персоналом, виробничим і фінансовим менеджментом, що також мають базуватися на принципах раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища й екологічної безпеки.

Водночас екологічний менеджмент охоплює рівень підприємства і є засобом розв'язання екологічних проблем шляхом виконання екологічних норм суб'єктами господарювання. Він не враховує загальну екологічну політику держави як підсистему еколого-економічного управління,

В широкому сенсі еколого-економічне управління можна визначати як тип управління, принципово орієнтований на формування і розвиток екологічного виробництва й екологічної культури, а також сфери життєдіяльності людини. Цей вид управління слід розглядати як комплексне й розраховане на перспективу входження екологічної проблеми в господарську політику [2].

Перехід до еколого-економічного управління з урахуванням впливу зовнішнього середовища, в т. ч. державного регулювання інноваційного розвитку, повинен здійснюватися при постійній взаємодії всіх суб'єктів господарювання і поєднувати в собі цілі загальної екологічної стратегії й методи управління, які найбільшою мірою відповідають еколого-економічному розвитку суспільства. При цьому еколого-економічне управління передбачає взаємозв'язок між усіма суб'єктами природокористування, які впливають на навколишнє природне середовище, та контролюючими органами. Стає очевидним, що це поняття значно ширше, ніж екологічний менеджмент, сфера діяльності якого обмежується рівнем підприємства. Воно охоплює макро-, мезо і мікрорівень екологічно доцільного природокористування. Представлена на рисунку 1 модель еколого-економічного управління інноваційною діяльністю висвітлює напрями і способи взаємодії суб'єктів еколого-економічного управління, взаємозв'язки між ними, методами управління і станом навколишнього природного середовища (НПС).

Центральне місце в моделі займають суб'єкти господарської діяльності, оскільки вони здійснюють

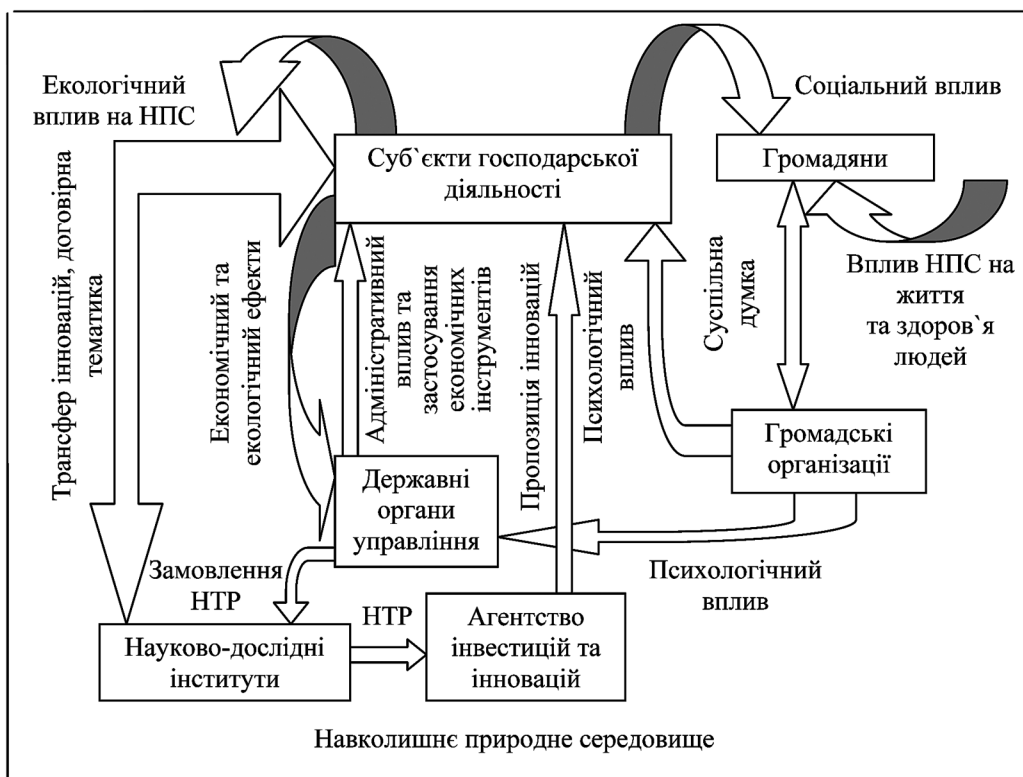

Рис. 1. Модель еколого-економічного управління інноваційною діяльністю

безпосередній екологічний вплив на навколишнє природне середовище, соціальний і економічний вплив на галузь і державу (у вигляді зростання ВВП, податків, зборів). На державні органи управління покладається регулювання процесу взаємодії суб'єктів господарювання, стану НПС і громадян, визначення пріоритетності балансу для суспільства (рис. 2).

Надання переваги екологічним цілям є ознакою свідомого обмеження економічних інтересів включно з доходністю та конкурентністю. Сутність еколого-економічного управління полягає у пом'якшенні протиріч між економікою та екологією, поєднанні природоохоронних заходів зі змінами структурних і якісних характеристик виробленої продукції, процесів виробництва й управління. Державні органи управління на основі даних, представлених суб'єктами господарської діяльності, здійснюють замовлення інновацій науково-дослідним установам. В залежності від розвитку суспільства на цей процес відчутно впливають громадські організації. Висловлюючи суспільну думку, вони повідомляють державні органи влади і підприємців про недоліки роботи в економічній, екологічній та соціальних сферах. Ця модель (див. рис. 1) наочно демонструє взаємозв'язок між усіма суб'єктами еколого-економічного управління, вплив економічного, екологічного й соціального чинників на інноваційний розвиток.

Так, М. Портер в дослідженнях про взаємозв'язок впливу підприємства на зовнішнє середовище і кон-

жавні органи управління на основі даних, представлених суб'єктами господарської діяльності, здійснюють замовлення інновацій науково-дослідним установам. В залежності від розвитку суспільства на цей процес відчутно впливають громадські організації. Висловлюючи суспільну думку, вони повідомляють державні органи влади і підприємців про недоліки роботи в економічній, екологічній та соціальних сферах. Ця модель (див. рис. 1) наочно демонструє взаємозв'язок між усіма суб'єктами еколого-економічного управління, вплив економічного, екологічного й соціального чинників на інноваційний розвиток.

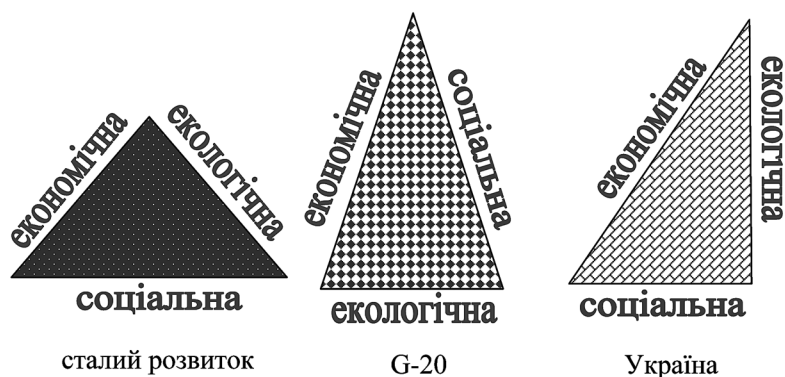

Рис. 2. Баланс цілей суспільства за типами співвідношення аграрних економік відносно функцій сільського господарства, RIO+20

Типи еколого-економічної стратегії управління інноваційною діяльністю

Тип еколого-економічної стратегії	Ціль підприємства	Ефективність інновацій			Інститути навколишнього середовища, що забезпечують формування стратегії інноваційного розвитку			Рівень економічного розвитку	Особливості еколого-економічного управління інноваційною діяльністю
		Економічна	Екологічна	Соціальна	Державні	Контрагентів	Громадсько-суспільні		
Ігнорування екологічних компонентів	Вживання за будь-яку ціну, не враховуючи екологічних обмежень	В пріоритеті, основний критерій доцільності	Не розглядається, шкода для довкілля допускається	Не розглядається при плануванні інновацій	Невідповідність державних санкцій реальній екологічній шкоді	Враховуються лише економічні фактори	Пасивність, зумовлена низькою екологічною культурою	Дуже низький	Екологічне й інноваційне регулювання відокремлені. Інноваційна діяльність спрямована на економічну ефективність. Екологічна доцільність не обов'язкова
Вимушена стратегія відповідності	Виконання тимчасово погоджених державних вимог	Те ж саме	Розглядається лише відповідність державним вимогам	Можлива, але не стає пріоритетною	Високі штрафні санкції, що змушують дотримуватися державних вимог	Враховуються лише економічні фактори	Теж саме	Низький	Екологічні обмеження інновацій регулюються адміністративними і економічними методами
Пасивна стратегія відповідності	Збереження існуючого положення у довгостроковій перспективі	Критерієм доцільності є наявність екологічної й соціальної ефективності	Враховується за відсутності стимулів для вищого від передбаченого державою рівня	Планується, проте не ставиться в пріоритет, тому менш важливий критерій	Недостатня ефективність держування, відсутність мотивації для подальшого покращення	Те ж саме	Те ж саме	Середній	З'являються екологічно спрямовані інновації, проте відсутні ефективні методи їх стимулювання, екологічне і інноваційне управління потребує гармонізації й поєднання екологічних і економічних цілей
Стратегія конкурентних переваг	Досягнення конкурентних переваг за рахунок екологічно чистої продукції	Необхідний критерій доцільності, проте не настільки важливий	При плануванні інновацій враховується як перевага	Враховується при плануванні інновацій	Ефективне регулювання і координація	Враховання екологічних факторів при економічній взаємодії	Активна позиція при високому рівні екологічної культури	Високий	Пріоритетності набуває економічне регулювання й стимулювання екологічно спрямованих інновацій. По-сильоється вплив громадськості
Стратегія стійкого розвитку	Задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для майбутнього	Важливість всіх видів ефективності, врахування всіх факторів розвитку, забезпечення гармонійного поєднання екологічних, економічних і соціальних цілей		Координація на рівні вибору стратегії	Оцінка репутації, екологічних характеристик, якості кінцевої і продукції та послуг	Активна позиція, що чинить опір	Активна позиція, що чинить опір	Дуже високий	Екологічне й інноваційне управління гармонізовані, методи адміністративного управління та економічного примусу поступаються економічним стимулам, громадська думка має вирішальне значення

курентноздатність підкреслює, що забруднення навколишнього середовища є формою економічного марнотратства, тому що відходи виробництва, шкідливі речовини й різні форми енергії потрапляють в це середовище як забруднювачі його через нераціональне використання ресурсів [3]. Внаслідок таких викидів підприємства несуть додаткові витрати на усунення негативних явищ. Водночас ці витрати впливають на ціну продукції, але нічого не додають до її споживчої вартості. Тому компанії і спеціалісти із захисту навколишнього природного середовища висунули концепцію попередження забруднення через заміну сировинних матеріалів і запровадження процесів із замкненим циклом. В аспекті виробничої корисності використання ресурсів, за М. Портером, захист навколишнього середовища і конкурентоспроможність — нероздільні. Стає очевидним, що дотримання принципів раціонального природокористування на рівні підприємства вимагає від керівників розроблення стратегії еколого-економічного управління інноваційною діяльністю.

Аналіз стану зовнішнього середовища й цілей українських підприємств, а також наукових здобутків попередників дав змогу А.А. Садекову розширити існуючу класифікацію типів екологічних стратегій. Водночас зі стратегіями конкурентних переваг, досягнення яких має здійснюватися в екологічній площині та шляхом стійкого розвитку в межах стратегії їх відповідності державним вимогам, вченим було виділено вимушену і пасивну стратегії відповідностей, доповнено її ще одним типом екологічної стратегії — ігнорування екологічних аспектів [4]. З раціональними доповненнями ця класифікація може бути використана для еколого-економічного управління інноваційною діяльністю підприємств (таб.).

Обраний тип еколого-економічної стратегії управління інноваційною діяльністю підприємства головним чином залежить від рівня економічного розвитку держави, впливу на нього інститутів навколишнього середовища та особливостей застосування еколого-економічного управління інноваційною діяльністю. Вони визначають цілі підприємства на ринку та спрямовують його інноваційну діяльність з урахуванням економічних, екологічних і соціальних цілей суспільства.

Згідно А. Парето, стратегія ігнорування екологічною компонентою забезпечує найменшу конкурентоспроможність підприємству, яке її застосовує, а стратегія стійкого розвитку — найвищу. Однак підприємства аграрної сфери вимушені обирати тип еколого-економічної стратегії, орієнтуючись на тип аграрної економіки своєї країни. Стратегія стійкого розвитку (див. рис. 2) базується на збалансованості економічного, екологічного і соціального складників галузі. Пасивна стратегія

відповідності та стратегія конкурентних переваг актуальні для країн великої двадцятки, де перевага надається економічній і соціальній компонентам, а екологічна — стиснена. Стратегії ігнорування екологічних складових і вимушена стратегія відповідності застосовуються аграрними підприємствами в країнах, де основною метою інноваційної діяльності підприємств є отримання економічного ефекту (прибутку). До них відноситься й Україна.

Висновок. Сільськогосподарські підприємства, які хочуть вийти зі своєю продукцією на аграрні ринки розвинених держав, повинні переглянути тип своєї еколого-економічної стратегії управління інноваційною діяльністю. Це допоможе суб'єктам господарської діяльності підвищити якість сільськогосподарської продукції відповідно до стандартів країн G20, підвищити її конкурентоспроможність на національному ринку і споживчий попит. Цьому сприяє інтенсивний розвиток ринку органічної продукції, удосконалення ресурсозберігаючих екологічно доцільних технологій (*mini-till, no-till, strip-till*) вирощування сільськогосподарських культур, жорсткіші вимоги до якості продукції.

При забезпеченні процесу інноваційної діяльності сільськогосподарські підприємства України більшою мірою дотримуються пасивної стратегії відповідності, оскільки державне регулювання не націлює їх своїми стимулюючими заходами на екологічну і соціальну ефективність інновацій. Екологічна складова враховується в основному підприємствами, орієнтованими на експорт продукції в Європу, які спрямовують свої зусилля на задоволення потреб споживачів в органічній продукції або вимушені дотримуватися жорстких світових стандартів.

Позитивні екологічні ефекти інновацій не сприяють, на жаль, більшості сільськогосподарських виробників як конкурентна перевага. Лише деякі сучасні господарства використовують екологічну складову своєї діяльності з користю.

Використані джерела

1. *Деркачева В.В.* Сучасний стан екологічного менеджменту на виробничих підприємствах України / В. В. Деркачева, С. Л. Катеринець // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища: зб. наук. праць Донецького держ. ун-ту управління, т. X, вип. 120. — Донецьк, 2009. — С. 61—67 (Серія «Державне управління»).
2. *Садеков А.А.* Механізм еколого-економічного управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А. А. Садеков. — Донецьк, 2002. — 28 с.
3. *Портер М.* Конкуренция: учеб. пос. / Портер М. — М.: Вильямс, 1996. — 105 с.
4. *Садеков А.А.* Конкурентные стратегии на основе экологического качества / А. А. Садеков // Вісник ДІТБ. Серія: Підприємництво, менеджмент і маркетинг. — 2000. — № 5. — С. 203—208.

РОЗВИТОК СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ

Досліджено новітні механізми залучення фінансових ресурсів на фінансових ринках. Проаналізовано використання цих механізмів вітчизняними аграрними корпораціями. Встановлено роль первинного розміщення акцій (IPO) на зарубіжних ринках, вторинних емісій акцій, випуску облігацій, злиття та поглинання корпорацій, механізмів торгово-експортного фінансування у фінансово-кредитному забезпеченні сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі. Визначено зростаючу роль іноземних інвесторів у цих процесах.

Корпоративний сектор набув значного поширення в агропромисловому виробництві й продовжує відігравати важливу роль у вітчизняній економіці. За оцінками провідних фахівців, у 2012 році агрохолдинги контролювали 25–28 % сільськогосподарських угідь країни [1, с. 84]. Тривають дискусії щодо доцільності обмеження зростання частки високоінтегрованих корпоративних агроформувань у загальній структурі вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Проте, за умов гострого дефіциту бюджетних коштів, високої вартості кредитних ресурсів, браку внутрішніх джерел фінансування, питання розширення використання корпораціями особливих, притаманних лише їм механізмів залучення довготермінових фінансових ресурсів, в т. ч. на зарубіжних та вітчизняних фінансових ринках, набуватиме актуальності. На думку багатьох провідних експертів, використання механізму продажу та обігу корпоративних прав ставатиме звичайним явищем одночасно із послабленням політичної та соціально-економічної кризи в Україні.

Розвиток вітчизняного аграрного сектору та харчової промисловості, а також їх експортного потенціалу, який спостерігався в державі останнім часом, стане каталізатором зазначених процесів.

Необхідно відмітити, що окремі питання організації фінансування аграрних підприємств, у т. ч. корпорацій, розглядали В.М. Алексійчук, В.Г. Андрійчук, А.Г. Борщ, О.Д. Василик, М.Я. Дем'яненко, Г.П. Куліш, П.О. Лайко, В.С. Лобас, Ю.О. Лупенко [2], М.Й. Малік, О.В. Мертенс, О.В. Олійник, Б.Й. Пасхавер, А.А. Пересада, Ю.Є. Петруня, О.С. Поважний, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, О.М. Шпичак та ін.

Різні аспекти фінансування корпорацій в ринковій економіці певною мірою вивчалися багатьма зарубіжними вченими. Серед них: Р. Брейлі, С. Брігхем, Д. Гарнер, А. Демб, Р. Конвей, С. Маїєрс, І. Харль, М. Хессель, Л. Ченг і Дж. Фіннеррі та багато ін.

Але незважаючи на наявність значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених порушеним питанням, організаційні аспекти вибору оптимальних інструментів та механізмів залучення фінансових ресурсів аграрними корпораціями на фінансових ринках поки-що залишаються маловивченими і потребують детальнішого дослідження.

Метою статті є аналіз сучасного етапу розвитку механізмів залучення фінансових ресурсів вітчизняними аграрними корпораціями на вітчизняних і зарубіжних фінансових ринках та розробка пропозицій стосовно їх вдосконалення.

Сільське господарство поступово перетворюється на капіталомісткий бізнес, а швидкий доступ до фінансових ресурсів стає важливою конкурентною перевагою. Тому основним завданням на сучасному етапі повинна стати розробка такої стратегії фінансування, яка б дала змогу найефективніше використовувати наявні інструменти, враховуючи розміри і спеціалізацію бізнесу конкретної компанії, а також фази

економічного циклу та поточну ситуацію на фінансовому ринку.

За сучасних умов господарювання у своїй практичній діяльності фінансові менеджери аграрних компаній використовують комбінацію декількох інструментів, механізмів та джерел фінансування. При цьому з-поміж основних їх характеристик пріоритетного значення набуває вартість застосування. Мінімізація визначення показника залежить від загальної підготовленості фірми, прозорості її структури, наявності добре підготовленої фінансової звітності (як правило, за участю професійних фінансових аудиторів).

В цілому, не зважаючи на значну кількість різних видів класифікацій джерел фінансування аграрних підприємств, їх можна об'єднати у дві групи: боргове та акціонерне.

Боргове фінансування передбачає залучення коштів на умові їх повернення і оплати відсотків користування. Його основними видами є банківське кредитування, випуск облігацій, а також фінансування торгово-експортних операцій. У світовій практиці банківське кредитування виступає найбільш універсальним і доступним видом боргового фінансування. Однак, вітчизняні аграрні компанії, в т. ч. й потужні корпорації, мають обмежений доступ до такого виду ресурсів у зв'язку з його високою вартістю, а також вимогами щодо предмету застави та його оцінки.

Так, не зважаючи на те, що за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, одержаними з регіонів, станом на 04.10.2013 р. 2453 підприємства агропромислового комплексу залучили кредити на суму 11,8 млрд грн (тобто у 1,5 раза більше, ніж на відповідну дату 2012 р.), відсоткові ставки по яких залучалися кредити становили в середньому 22–26 % річних.

Випуск облігацій за сучасних умов є ще більш складним механізмом, ніж банківське кредитування, оскільки передбачає проведення ряду довготривалих складних процедур і підготовку значних обсягів необхідної супровідної документації. Водночас, корпоративні облігації (як локальні, так і єврооблігації) поступово набувають все більшого поширення серед вітчизняних суб'єктів господарювання, в т. ч. і в аграрному секторі. Так, лише протягом 2012 р. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку було зареєстровано 332 випуски облігацій підприємств на суму 51,4 млрд грн, що на 43,1 % більше, ніж у 2011 р.). Проте у структурі обсягу зареєстрованих Комісією випусків корпоратив-

них облігацій підприємства сільського господарства, мисливства та лісового господарства становлять лише 1,75 % [3].

Що стосується емісії різних видів облігацій, то єврооблігації, які випускаються на міжнародних фінансових ринках, дозволяють залучити більш значні обсяги коштів під нижчі відсоткові ставки, ніж локальні облігації. Разом з тим, емісія єврооблігацій є досить витратною та економічно обґрунтованою лише за умови значних обсягів залучення коштів, а тому доступною лише потужним корпораціям, які вже пройшли шлях залучення акціонерного капіталу через біржу.

Останнім часом у світі набули поширення механізми торгово-експортного фінансування – одного з видів боргового фінансування, яке здійснюється за допомогою, так званих, національних експортних кредитних агентств (НЕКА), які діють у більшості розвинених країн та слугують для стимулювання експорту. В деяких країнах НЕКА є державними структурами, в інших – їх роль виконують уповноважені банки чи страхові компанії. При цьому зазначені структури, як правило, не надають фінансування, але забезпечують страхове чи гарантійне покриття ризиків кредиторів. Звичайно, діяльність НЕКА в основному направлена на підтримку фінансування тих компаній, які купують обладнання або техніку, вироблені в країні, чий інтереси представляє НЕКА. Складність подібних процедур призводить до того, що оформлення угоди займає від двох до шести місяців. Водночас цей механізм дає можливість залучити значні обсяги фінансових ресурсів за досить низькою вартістю фінансування, що як правило складається лише з декількох елементів: LIBOR (тобто, міжнародний індикатор вартості фінансування), премія НЕКА та відповідна маржа комерційного банку.

Зокрема, компанія KSG Agro залучила кредит в обсязі 11 млн дол. США від «Deere Credit, INC» на залучення сільськогосподарської техніки John Deere. Для зазначеної угоди US EXIMBANK надав гарантійне покриття ризиків кредитора.

Також на початку 2012 року Citibank за підтримки американської Корпорації зарубіжних приватних інвестицій (ОПІС) надав довгострокове фінансування в розмірі 25 млн дол. США для агрохолдингів «Астарта» та «Кернел», які вони використовуватимуть на модернізацію виробничих потужностей та будівництво елеваторів.

З огляду на викладене, нині актуальності набувають саме акціонерне фінансування та механізми, якими воно може бути забезпечене. Одним з них, на нашу думку, стане корпоративний механізм залучення фінансових ресурсів, під яким розуміємо систему взаємопов'язаних елементів формування та поповнення власного капіталу суб'єктів підприємництва через продаж та обіг їх корпоративних прав [4, с. 7]. Ключовим елементом зазначеного механізму, як нами вже було обґрунтовано раніше, є саме емісія акцій (первинна та вторинна).

Продаж акцій певної корпорації може здійснюватися на біржі (тобто, організованому майданчику), або шляхом укладання угоди безпосередньо з конкретним інвестором. Зазначений вид фінансування, на відміну від банківського, не потребує завдатку та повернення коштів, але вимагає об'єктивної оцінки вартості бізнесу, а також мінімізації ризиків інвестора шляхом створення прозорої юридичної структури корпорації, підготовки відмінної фінансової звітності із залученням провідної аудиторської компанії тощо.

Як правило, у зазначених угодах беруть участь фінансові або стратегічні інвестори. В аграрному секторі стратегічними інвесторами часто виступають агротрейдери або виробники продуктів харчування, які таким чином намагаються забезпечити продаж аграрної продукції на світових ринках, або ж безперерйне забезпечення сировиною власних виробничих потужностей.

Цікавим з точки зору можливих обсягів залучення коштів є залучення акціонерного капіталу через біржу, яке може відбуватися шляхом публічного або приватного розміщення акцій. Практика застосування зазначеного механізму вказує на те, що за публічного розміщення акцій цінні папери пропонуються широкому колу інституціональних роздрібних інвесторів. Таким чином забезпечується вища їхня ліквідність, порівняно з ліквідністю цінних паперів з приватним розміщенням (тобто, з їх пропозицією вузькій групі інституційних інвесторів). Однак, публічне розміщення передбачає виконання компанією значніших за обсягом вимог, а тому підготовка до такого розміщення триває довше і коштує дорожче.

Найбільш привабливим та ефективним механізмом залучення значних обсягів фінансових ресурсів з точки зору співвідношення затрати-результат залишається первинне публічне розміщення (або IPO). Не лише європейська

та загальносвітова практика, але й досвід передових вітчизняних корпорацій свідчить про його переваги. Адже успіх такого розміщення залежить від рішень багатьох інвесторів, які часто спеціалізуються на окремих галузях (а не від менеджменту одного банку, як у випадку кредитування). Цей механізм фінансування, незважаючи на складність та тривалість процедури публічного розміщення, необхідність розкриття детальної інформації про склад власників, підвищує рівень зацікавленості потенційних інвесторів до об'єкту інвестування, в результаті чого знижуються витрати та спрощуються процедури майбутніх залучень коштів. Водночас з'являються можливості щодо використання інших механізмів фінансування з використання таких інструментів, як конвертовані облигації, акціонерні кредитні лінії, конвертовані займи, а також застосування процедури вторинного та наступного розміщення акцій на фондових біржах.

Водночас, на теренах Європи як і у світі в цілому спостерігаються тенденції щодо глобалізації фінансових ринків та створення ряду потужних бірж, зацікавлених у залученні іноземних емітентів, в т. ч. й українських.

З підвищенням інтересу іноземних інвесторів до аграрного сектору економіки України поширення набуває практика приватних та публічних розміщень акцій корпорацій цієї сфери діяльності на зарубіжних фондових ринках. Лише у 2011 р. зазначені механізми дали змогу шістьом компаніям залучити близько 280 млн дол. США іноземних інвестицій («Кернел», KSG Agro, «Індустріальна молочна компанія», «Овостар Юніон», «Continental Farmers Group» та «AgroGeneration»). При цьому одна з них («Кернел») здійснила вторинне розміщення акцій, а інші п'ять — дебютували на фондових ринках проведенням IPO.

Серед основних фондових бірж, на яких у минулих роках активно здійснювалися IPO, слід відзначити Варшавську фондову біржу (GPW SA). Зокрема, у 2011 р. 47 % усіх світових IPO було проведено саме на цій біржі, капіталізація ринку склала при цьому близько 109 млрд євро [5].

Протягом останніх років Варшавська фондова біржа стала, по-суті, головним майданчиком для розміщення акцій вітчизняних компаній, в т. ч. аграрних. Зокрема, станом на 01.10.2013 р. у лістингу GPW SA знаходяться фінансові ін-

струменти 11 компаній з України, в т. ч. 7 аграрних [5].

Проте, є ряд чинників, які стримують поширення механізмів IPO вітчизняних підприємств, у т. ч. аграрних. Компанії-претенденти, наприклад, можуть витратити від року до двох на підготовчі роботи, що полягають у вдосконаленні корпоративного управління, бізнес-планування, внутрішнього контролю та управління ризиками, а також на підготовку фінансової звітності з метою досягнення рівня, достатнього для проведення IPO.

У зв'язку з цим, аграрні корпорації активно використовували й інші механізми залучення фінансових ресурсів. Насамперед йдеться про здійснення угод злиття та поглинання, у т. ч. шляхом обміну акціями. 2011 р. аграрний сектор став лідером за активністю укладання таких угод. Найактивнішими в цьому контексті були корпорації «Укрлендфармінг», яка придбала компанії «Райз», «Дакор» та «Агро-Альфа», а також корпорація «Кернел», яка придбала «Енселко» та «Укррос». За підсумками зазначених угод «Укрлендфармінг» стала найпотужнішою корпорацією в аграрному секторі за площею земельного банку, а «Кернел» збільшила свій земельний банк удвічі та наростила частку на внутрішньому ринку виробництва цукру.

Протягом 2011 р. такі потужні аграрні корпорації, як «Миронівський хлібопродукт», «Індустріальна молочна компанія», KSG Agro, Sintal Agricultural, «Astarta», «Приват-Агро Холдинг», «Агротрейд» та «Мілкіленд» придбали дрібних сільгосптоваровиробників, що дало змогу створити базу для збільшення обсягів виробництва та покращення фінансових результатів. Серед аграрних корпорацій було реалізовано дві угоди злиття та поглинання з розрахунками шляхом обміну акціями (*share swap*). Це, зокрема, придбання компанією Sintal Agriculture 100 % акцій компанії «Агрика», за результатами якого власник поглиненої компанії (фонд прямих інвестицій «Icon Private Equity») отримав 6 % акцій в об'єднаній компанії. Компанія-покупець збільшила власний земельний банк на 50 %, залучила стратегічного партнера й не витратила на це грошові кошти. Були досягнуті домовленості щодо злиття двох аграрних компаній — «Landkom» та «Alpcot Agro».

Останнім часом у міжнародних агрохолдингах підвищується інтерес до придбання активів

в Україні. Так, датська компанія «Trigon Agri», акції якої котируються на Стокгольмській фондовій біржі, придбала частки у трьох вітчизняних компаніях. Бажання набувати корпоративні права на аграрні активи в Україні висловлюють державні інвестиційні фонди з країн Близького сходу та Азії.

Зарубіжні інвестори набувають в Україні й інфраструктурні об'єкти. Так, американська агропромислова компанія «Bunge» у 2011 р. придбала в Україні портові потужності на суму близько 100 млн дол. США. На початку 2012 р. швейцарська трейдингова компанія «Glencore» придбала олієекстракційний завод з потужністю по переробці близько 280 тис. тонн в рік у Харківській області.

Висновки. Вітчизняні аграрні корпорації з року в рік збільшують використання зовнішніх джерел залучення фінансових ресурсів для своєї діяльності шляхом застосування найновітніших механізмів та інструментів. Найпрогресивнішим з них є саме корпоративний механізм залучення фінансових ресурсів та один з його основних елементів — випуск акцій з його подальшим первинним публічним розміщенням (IPO) на провідних європейських та світових фондових біржах, які поступово ставатимуть все більш сприятливим місцем для розміщення акцій українських аграрних компаній. Найближчим часом прогнозується розвиток таких механізмів, як локальні злиття та поглинання, залучення стратегічних партнерів, розвиток новітніх альтернативних форм залучення коштів, зокрема торгово-експортне фінансування.

Використані джерела

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 182 с.
2. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2014 році: науково-аналітичний прогноз / [Лупенко Ю. О., Пугачов М. І., Месель-Веселяк В. Я. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. — К.: ННЦ ІАЕ, 2014. — 32 с.
3. Інновації для розвитку ринку: Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1370875350.
4. Білоченко А.М. Корпоративний механізм залучення фінансових ресурсів в агропромисловому виробництві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.06.01 «Економіка. Організація і управління підприємствами» / Андрій Миколайович Білоченко. — К., 2003. — 20 с.
5. Gielda Papierów Wartościowych w Warszawie [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gpw.pl/>.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ

Розглянуто проблемні питання формування та функціонування системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників України як об'єкта бухгалтерського обліку і контролю. Виділено два періоди у становленні податкової системи, досліджено її особливості на кожному етапі відповідного періоду та проаналізовано вплив податків на економічний розвиток сільськогосподарських товаровиробників і систему бухгалтерського обліку.

Питання оподаткування завжди цікавило науковців. Останнім часом також знаходяться в центрі уваги наукової спільноти і громадськості. Це зумовлено пошуком шляхів виходу з системних кризових явищ, які особливо гостро виражені в сільському господарстві України, та визнанням державою проблеми узгодженості податкових відносин з платниками податків. Постає необхідність розбудови такої системи оподаткування, яка б не тільки задовольняла інтереси держави та платників податків, а й враховувала позитивний практичний досвід обліку податків в системі господарювання за попередні роки й відповідала сучасним економічним умовам. Це у свою чергу вимагає перегляду основних досягнень та прорахунків, що стали об'єктами дослідників-попередників, для недопущення недоліків у майбутньому.

Варто наголосити, що в економічній літературі до цього часу немає однозначної думки науковців щодо кількості етапів, протягом яких відбувалося становлення системи оподаткування в сільському господарстві України. Виникла об'єктивна необхідність додаткового дослідження порушеного питання з метою виявлення впливу обліку на гармонізацію податкових відносин.

Питання етапів становлення податкової системи розглядається в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, російський дослідник І.І. Янжул виділив три етапи в її становленні. Перший етап охоплює Стародавній світ і початок Середніх віків до XVI ст.; другий — XVI—XVIII ст., а третій починається з кінця XVIII ст. [13, с. 285].

Підтримують такий розподіл й інші сучасні російські вчені: В.М. Пушкарьова [8, с. 157], О.Ю. Грачева [3, с. 24], Д.Г. Черник [12, с. 39].

Аналіз останніх публікацій з цієї проблеми показує, що Є.А. Опря еволюційний шлях введення податків в економіці України поділяє на сім загальних етапів. Становлення податкової системи незалежної України дослідник розглядає у контексті модернізації державної податкової служби, що, на нашу думку, не розкриває всіх особливостей цих процесів [7]. Історичні аспекти формування податкової системи України К.Е. Азізова характеризує основними нормативними документами, які приймалися в процесі її становлення. Проте на етапах увагу не концентрує і не виділяє їх у загальній хронології [1].

Метою статті є дослідження етапів формування і розвитку системи оподаткування у взаємозв'язку з економікою сільського господарства з часів Київської Русі і до сьогодення, систематизація існуючих етапів податкової системи України в контексті становлення державності та обґрунтування необхідності переходу до нового етапу.

Варто відзначити, що кожному етапу розвитку системи оподаткування притаманні свої особливості. Вони формувалися в конкретних умовах, що спричинило набуття певних ознак для кожного етапу. З цього приводу слушне застереження висловлює О.П. Кириленко, яка погоджується з думкою В.М. Пушкарьової і Д.Г. Черника щодо визначення трьох етапів розвитку оподаткування, але звертає увагу на те, що така періодика властива для глобального масштабу [6, с. 152]. Вчений зазначає, що у цій загальній хронології можливі й інші, детальніші властивості для окремої країни або навіть галузі економічної діяльності.

На нашу думку, історію формування податкової системи як одного із важливих атрибутів країни необхідно розглядати в контексті становлення державності та розвитку національної економіки

із своєю системою обліку, що мали безпосередній вплив на зміни у податковій політиці. У зв'язку з цим історію розвитку податкової системи сільського господарства України можливо і доцільно поділити на два періоди. Перший період — від найдавніших часів до 1991 р., та другий період — податкової системи незалежної України. Вважаємо, що перший період має містити шість етапів. Цю думку обстоюють й інші вчені, зокрема Н.М. Ткаченко [10, с. 13] та В.П. Синчак [9, с. 161].

Перший етап охоплює часи функціонування системи податків Київської Русі (IX—XIII ст.). Предтечею оподаткування на теренах сучасної України було жертвоприношення. Іншими формами псевдооподаткування, що лежать в основі практично усіх світових податкових систем, як відзначає О.А. Фрадинський, була військова здобич та данина [11, с. 102].

Важливо наголосити, що давньоруські податки не запозичувалися з інших країн, а мали своє власне, національне походження. Так, одним з найдавніших прямих податків Київської Русі, що проіснував на українських землях, було подимне. Назва походить від одиниці оподаткування — «диму», тобто, «дому», селянського двору. Платили подимне натурою, часткового грішми. Іншою податковою платнею підкорених слов'янських племен князеві була данина, яка мала переважно натуральний вигляд (хутро, віск, мед, продукти харчування, шкури, вироби ремісників) та сплачувалася в осінньо-зимовий період [11, с. 102]. Причому розмір данини не регламентувався і залежав від милості князя.

Одним із перших безпосередньо сільськогосподарських податків на території теперішньої України було поплучне. Назва цього податку пов'язана з основним землеробським знаряддям (плугом), оскільки переважна більшість населення займалася землеробством і обробляла землю за допомогою рала. Тобто це був своєрідний земельний податок, одиницею оподаткування якого був плуг. Отже основи оподаткування землі формувалися ще у Древній Русі. Поляни, що займалися землеробством і тваринництвом, сплачували хазарам поземельну подать [2, с. 25]. Земельний податок у різноманітних формах виступав основною формою оподаткування сільськогосподарських виробників того часу. Спочатку він справлявся у формі натуральних зборів залежно від розміру ділянки або врожайності. Пізніше враховувалась дохідність землі, що визначалась на основі певного реєстру (примітивного земельного кадастру).

Другий етап становлення системи оподаткування (поч. XIV ст. — поч. XVI ст.), у сільському господарстві суттєво не змінив об'єкти, з яких нараховувалися податки. Основним з них залишалась земля, за користування якою сільське населення виплачувало данину та оброк поміщикам. Величина ставок, що використовувались для обчислення останнього, залежала від місця розташування губерній, які за певними ознаками та з метою їх оподаткування розподілялись на класи [12, с. 165].

Третій етап (1648—1654 рр.) становлення системи оподаткування в сільському господарстві припадає на часи Запорізької Січі, що існувала як самостійна держава, вільна від фіскальних утисків збирачів податків. Незважаючи на те, що козаки користувалися податковим імунітетом і опирались грошовим побором, державні фіскальні інтереси задовольнялись за допомогою непрямих податків у вигляді торгового мита (акцизу). Основними джерелами доходів Запорізької Січі були: господарська десятина (на зразок поземельного податку); медове, мостове мито та ін. Фінансові ресурси Запорізької Січі формувались також з натуральних і особистих повинностей, оренд, регалій. У більшості випадків об'єкти оподаткування характеризувались натурально-речовими ознаками, які були притаманні для окремих видів господарської діяльності, а податки з них сплачувались незалежно від платника та його справжньої платоспроможності [12, с. 167].

Четвертий етап (середина XVI — початок XX ст.) становлення системи оподаткування формується під московсько-російським впливом, що позначився на встановленні нових видів податків. Данина змінюється на посошний податок. Його назва походить від сохи, яка в сільській місцевості означала певну земельну одиницю, що залежала від її приналежності і якості [12, с. 167]. У XIV—XVI ст. об'єкти оподаткування суттєво не змінилися. Не зазнали змін одиниці оподаткування. Основними з них у сільській місцевості залишались плуг, рало, двір тощо.

Варто зазначити, що для обліку об'єктів оподаткування збирачі посошного податку вели спеціальні книги, що мали назву «Книга сошного письма». Згодом його було змінено подвірним податком, який за класифікаційними ознаками також відносився до прямих податків. Об'єктом оподаткування був звичайний двір, що відповідає назві цього податку.

Епоха Петра I характеризується значними фінансовими видатками на військові дії. Відповідно до місцевих умов господарювання виникають

такі платежі, як податок з дубових трун, горіхів, кавунів, печей, мостів і переправ, квасних напоїв, крамниць; із продажу свічок, кінських шкур та ін. Здійснюється збір з млинів, а також особливий «медовий» або бджолиний збір, який сплачувався власниками пасік. Указом Петра I від 1705 року запроваджується податок на вуса та бороду, який сплачували всі чоловіки, які носили бороду [2].

На зазначеному етапі становлення системи оподаткування у сільському господарстві на територіях України, які в різні роки знаходились у складі інших країн, привертає увагу їх величина та репресивні методи, які використовувались для їх стягнення. Характерно, що податковий тягар в сільському господарстві не зменшується, а навпаки посилюється аж до початку XX ст., особливо за царювання Олександра II.

П'ятий етап (початок XX ст.) становлення системи оподаткування в сільському господарстві припадає на період Центральної Ради, урядів УНР та Української Держави. На зазначеному етапі було запроваджено український поземельний податок, яким оподатковувались у 1917 р. усі землі за ставкою 10 коп. з десятини. На 1917 р. встановлювався також разовий заробітний податок, який сплачувався населенням, установами та підприємствами, які не оподатковувались податком з доходів та зобов'язані були у відповідний день віддавати Українській Центральній Раді «четвертину свого денного заробітку» [9, с. 175].

18 січня 1918 року Центральною Радою було затверджено Тимчасовий земельний закон, який визнавав, що «ніякої платні за користування землею не повинно бути». Однак у примітці до нього додавалось, що «оподаткуванню підлягають тільки лишки землі поверх встановленої норми або надзвичайні доходи, які залежать від природних якостей участка, його близьості до торгівельних центрів і шляхів та інших соціально-економічних умов, незалежних від праці господарів цих хозяйств» [2].

Система оподаткування на цьому етапі була представлена переважно непрямими податками, зокрема акцизами на алкоголь, тютюн, цукор та інші предмети споживання, що відповідало вимогам того часу. Сплата цих податків значною мірою покладалась на селянство, яке становило тоді більшу частку населення країни й відповідно споживало приблизно таку ж частку оподатковуваних продуктів і сплачувало стільки ж непрямих податків. Це при тому, що доходи селян становили близько 30 % загального доходу.

Шостий етап першого періоду (1917–1991 рр.) становлення податкової системи припадає на часи радянської влади, політику якої щодо сільського господарства навряд чи можна розглядати як позитивний досвід. У сільському господарстві на заміну загальнодержавному поземельному грошовому податку декретом ВЦИК від 30.10.1918 р. запроваджується обкладання натуральним податком через відрахування частини сільськогосподарської продукції державі, а пізніше продрозверстка — примусове, без надання будь-якої компенсації вилучення продуктів, які залишались у селян понад задоволення їх життєвих потреб на прогодування сім'ї та посів [1]. Продрозверстка означала обов'язкове здавання селянами продукції державі. Її плани визначалися з урахуванням посівних площ і врожайності, а також встановлених для сільського населення норм споживання і необхідності утворення насінневих фондів та запасів фуражу для худоби. Отже продрозверстка, як спосіб вилучення частини доходів селян на користь держави, після завершення громадянської війни стала гальмом у розвитку сільськогосподарського виробництва. Тому 1921 р. Рада Народних Комісарів (РНК) проголошує нову економічну політику (НЕП) і з цього моменту здійснюється реформування системи оподаткування. 21.03.1921 р. приймається Декрет ВЦВК і РНК, яким продрозверстка була змінена на продовольчий податок, що справлявся у вигляді відсоткового відрахування від виробленої в господарстві продукції відповідно до середньої врожайності культур для даного району, числа їдоків у господарстві та наявності худоби в ньому.

Першим кроком у спрощенні системи оподаткування сільськогосподарського виробництва і пристосування прямого оподаткування до нових господарських умов було введення єдиного продовольчого податку. У цей час уряд використовує крім класової та фіскальної ще й регулюючу функцію податків. Наступним кроком у проведенні такої податкової політики стало запровадження 1923–1924 рр. єдиного сільськогосподарського податку (ЄСП) згідно з Декретом від 10.05.1923 р. Цей декрет об'єднав усі загальнодержавні податки, які повинні сплачуватись виробниками галузі (продподаток, подвірньо-грошовий податок, тобто трудгужподаток, загальногромадський збір), та низку місцевих податків в ЄСП. Обкладання сільськогосподарських виробників іншими податками заборонялось.

В період НЕПу держава використовувала сільськогосподарський податок не тільки як один із шляхів отримання хліба та інших сільськогосподарських продуктів. Цей податок став важливим інструментом регулювання рівня доходів аграріїв, соціально-класової політики на селі.

Із 1928 р. здійснюється перехід до оподаткування куркульних господарств не за середніми нормами доходності, а на основі фактично отриманих доходів. До періоду суцільної колективізації на однакових умовах з особистими селянськими господарствами оподатковувалися колгоспи і радгоспи, яким було надано суттєві пільги з метою стимулювання розвитку колгоспного виробництва, тоді як господарства так званих куркулів оподатковувалися за підвищеними нормами [3, с. 128].

У наступні роки уточнювалася база оподаткування ЄСП, удосконалювався механізм оподаткування. Для його наближення до прибуткового оподаткування та у зв'язку зі зростанням товарності і доходів селянських господарств було проведено реформування сільськогосподарського податку, який стали справляти із сукупності доходів господарств, застосовуючи більший рівень прогресії.

Із завершенням колективізації галузі сільськогосподарський податок було суттєво диференційовано. Фактично він розпався на три окремі податки: з колгоспів і колгоспників; з одноосібних трудових селянських господарств; з куркульських господарств. Сільськогосподарський податок з колгоспників з незначними уточненнями проіснував до 1991 р.

У результаті зміни принципів оподаткування різних категорій сільськогосподарських виробників різко знизився відсоток з доходів колгоспів, який становив 3 % порівняно з 5,3 % вилучення доходів одноосібних господарств [3, с. 130].

Пізніше, у 1936 р. сільськогосподарський податок з колгоспів замінено прибутковим, а точніше Податком на валовий дохід, об'єктом оподаткування якого було встановлено загальний валовий дохід підприємства (як у грошовій, так і в натуральних формах) за попередній рік, визначений за його бухгалтерським звітом. Крім Прибуткового податку, колгоспи не сплачували інших прямих податків та податкових платежів [3, с. 129].

Таким чином, починаючи з другої половини 30-х років ХХ ст. держава поступово перейшла від земельного (реального) до прибуткового оподаткування. Із системи оподаткування сільськогосподарських виробників суспільного сектору було вилучено оподаткування угідь, що відповідало то-

дішнім умовам безоплатності землекористування. Прибутковий податок тривалий час був єдиним видом оподаткування сільськогосподарських виробників, основним каналом вилучення їх доходів у розпорядження держави.

У колишньому СРСР крім форм прямого оподаткування справлявся також і акциз, який був запроваджений у кінці 30-х років ХХ ст. у формі податку з обороту і став основою радянської податкової системи до 1992 року.

Другий період становлення податкової системи бере свій початок з часу проголошення незалежної України. Така періодизація чітко відображає закономірності розвитку податкової політики нашої країни, коли стала формуватись власна система оподаткування, притаманна ринковій економіці зі своїми особливостями.

Безумовно, свої витоки податкова система бере з часів Київської русі. Однак здобуття незалежності України це початок історії нової держави, як і нового періоду формування системи оподаткування. У другий період становлення системи оподаткування України, на нашу думку, доцільно виокремити три етапи, які пропонуються В.П. Синчаком (науковець їх відносить у запропонованій ним періодизації до сьомого, восьмого та дев'ятого етапів) [9, с. 162–163], та початок четвертого, що сформувався з прийняттям Податкового кодексу України.

Другий період починається першим етапом (1991–1994 рр.), що позначився прийняттям Закону України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 р. № 1251–ХІІ. Фактично було закладено національну систему оподаткування та основні принципи регулювання податкових відносин сільськогосподарських підприємств і підприємств інших галузей з бюджетом. У законі були сформовані основні принципи побудови системи оподаткування. Вони значною мірою визначали податкову політику держави.

Протягом цього етапу функціонування системи оподаткування в сільському господарстві запроваджуються нові види податків (податок на прибуток/дохід), зборів та внесків до державних цільових фондів, які принципово відрізнялися від тих, що діяли в період командно-адміністративного управління економікою та спричиняли певні труднощі. За умов, коли для сільськогосподарських підприємств вводились нові податки, продовжував функціонувати податок на фонд оплати праці колгоспників та податок з обороту. Вони сплачувались відповідно до нормативних актів колиш-

нього СРСР. Це спричинило недієздатність принципів системи оподаткування і запроваджених нових принципів оподаткування прибутку.

На цьому етапі непряме оподаткування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється податком на додану вартість, який регламентується Законом України «Про податок на додану вартість» від 20 грудня 1991 р. № 2007-XII. Цей закон визначав об'єктами оподаткування обороти по реалізації на території України товарів (крім імпортованих), у т. ч. виробничо-технічного призначення, виконаних робіт та наданих послуг.

Характеризуючи даний етап, В.П. Синчак зазначає «...кількість податків та зборів, що встановлювалися для сільськогосподарських товаровиробників у той час, на відміну від тих, які діяли до 1991 р., безумовно вражала. По суті, сільське господарство було поставлене в ті ж умови, як й інші платники податків» [9, с. 219]. Ситуація, що склалась на селі вимагала змін. Саме тому Законом УРСР «Про порядок дії на території УРСР в 1991 р. Закону СРСР «Про податки з підприємств, установ, організацій» від 05.07.1991 р. № 1308-XII запроваджувалось пільгове оподаткування сільськогосподарських виробників. Ним визначалось, що основні виробники сільськогосподарської продукції (колгоспи, радгоспи, селянські (фермерські) господарства) не вважаються платниками податку на прибуток. Інші виробники сільськогосподарської продукції (міжгоспи, кооперативи, їх об'єднання тощо) оподатковувалися податком на прибуток у межах граничного рівня рентабельності, але ставка оподаткування становила 1,5 %, тобто гранично мала символічну величину. Виробники галузі, починаючи з 1992 р., згідно із Законом України «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» від 21.02.1992 р. № 2147-XII, сплачували податок лише з доходів, одержаних від реалізації несільськогосподарської продукції. Прибуток від основної діяльності — не оподатковувался. Звільнення сільськогосподарських виробників від оподаткування доходів, одержаних від основної діяльності, проголошувалось і Законом УРСР «Про пріоритетність соціального розвитку села та АПК у народному господарстві України» від 17.10.1990 р. № 400-XII у редакції Закону від 15.05.1992 р. № 2346-XII. Доходи, отримані не від основної діяльності, оподатковувались у пільговому порядку.

У роки зародження системи оподаткування незалежної України (1990—1992 рр.) і в наступні

роки з боку держави спостерігається тенденція звільнення від оподаткування доходів, отриманих від ведення сільськогосподарської діяльності, а відтак частою зміною об'єкта оподаткування. Так, у 1992 р. податок справлявся з доходу, який сільгоспідприємства одержали від реалізації несільськогосподарської продукції за основною ставкою 18 %, у першому кварталі 1993 р. — з прибутку, який також нараховувався до бюджету лише з реалізації несільськогосподарської продукції. Такий порядок розрахунків з бюджетом більшою мірою відповідав інтересам сільськогосподарських виробників порівняно з оподаткуванням валового доходу. Однак він не був позбавлений недоліків. Особливо це стосувалось бухгалтерського обліку, оскільки механізм дії податку вимагав окремого розподілу витрат від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності. Стало очевидним, що такі розрахунки необхідно проводити не один раз на рік, а кожного кварталу. Перевагою запровадження зазначеного податку було те, що його механізм виключав оподаткування заробітної плати, як це було за оподаткування валового доходу. Однак такий підхід проіснував лише один квартал [9, с. 221].

З другого кварталу 1993 р. та у 1994 р., податок став розраховуватись з доходу. Із прийняттям Закону України «Про державний бюджет України на 1994 рік» від 1.02.1994 р. № 389-XII для сільськогосподарських підприємств передбачалось підвищення податкової ставки до 22 % та щомісячні авансові платежі, що значно відволікало на певний час обігові кошти сільгоспвиробників. Такі державні заходи не принесли позитивних результатів ні державі у вигляді податкових надходжень до бюджету, ні сільськогосподарським товаровиробникам. Саме це наштовхнуло розробників податкових законів на прийняття Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР, який дав початок другому етапу формування податкової системи незалежної України (1994—1997 рр.). Закон вступав в силу 1995 року й передбачав взяти за об'єкт оподаткування знову прибуток. Сільськогосподарські підприємства як і раніше почали сплачувати податок з прибутку, одержаного від реалізації несільськогосподарської продукції за ставкою 30 %, але звільнялись від щомісячних авансових платежів, що позитивно вплинуло на сільськогосподарських виробників.

Часті зміни системи оподаткування негативно позначились на фінансовому становищі сільгосп-

виробників. Вони спричинили зростання заборгованості з податку на прибуток, створення тіньового сектора економіки, збільшення податкового навантаження на ефективні підприємства. Для здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджету податку на прибуток та інших податків і зборів була створена державна податкова служба України.

Першим документом, що залучав до оподаткування прибуток від ведення сільськогосподарського виробництва, став Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.1997 р. № 287/97-ВР. Ним було запроваджено новий порядок оподаткування прибутку в Україні з другого півріччя 1997 р. Це сприяло початку виділення науковцями наступного, третього етапу формування податкової системи України (1997–2011 рр.).

Згідно із зазначеним новим законодавчим актом вводився принципово новий підхід до визначення оподаткованого прибутку, який обчислювався шляхом зменшення суми валового доходу звітного податкового періоду на величину валових витрат та амортизаційних відрахувань. Сільськогосподарські товаровиробники одержали право на особливий порядок сплати цього податку. Якщо для інших господарюючих суб'єктів зазначеним законом встановлювались два звітних податкові періоди — рік і квартал, а також передбачались щомісячні авансові внески, то аграрії мали право розраховуватись із державою один раз на рік, після його закінчення [9, с. 224]. Таке право надавалось лише тим господарствам, валовий дохід яких від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва за попередній звітний (податковий) рік перевищував 50 % від загальної суми, тобто на величину, яка, по суті, надавала статус сільськогосподарського товаровиробництва.

Не менш важливою подією стало те, що з набранням чинності згаданого Закону № 287/97-ВР, а також Закону «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. № 168/97-ВР з'явилося поняття «податковий облік». Цими законодавчими документами були впроваджені первинні документи, аналітичні регістри та форми звітності, які використовуються лише в податковому обліку. Запроваджені правила ведення податкового обліку жорстко регламентували не тільки механізм утворення валових доходів та валових витрат, а й їх економічну сутність. Такі зміни значно ускладнили методику ведення бухгал-

терського обліку. Наукова спільнота схиляється до думки, що податковий облік почав займати головні позиції в обліковій системі, а окремі автори у своїх працях визначали податковий облік як окрему і автономну систему обліку.

Ускладнена правовими нормами і важка для сприйняття система податкового обліку сільськогосподарських товаровиробників призвела до зниження оперативного контролю, зростання рівня маніпулювання обліковими даними, погіршення платіжної дисципліни, що в свою чергу позначилось на сплаті податкових сум до бюджету, та потребувала значних витрат на контроль та адміністрування. Такий досвід відокремленого податкового обліку навряд чи можна назвати позитивним для України. В подальші роки, аж до прийняття Податкового кодексу України (ПКУ), науковцями доводилось, що бухгалтерський облік є базовим у визначенні фінансових результатів господарювання, які в свою чергу мають стати основою для податкових розрахунків.

Аналіз становлення податкової системи незалежної України того часу свідчить, що для неї притаманна відмова держави від безпосереднього оподаткування прибутку. З 1992 по 1997 рік практично єдиним видом прямого оподаткування сільськогосподарського виробництва в Україні виступав податок на землю. Саме цим видом обов'язкових платежів оподатковувались доходи виробників галузі, а починаючи з 1995 р. він став сплачуватись за рахунок прибутку.

Недосконалим був і механізм справляння плати за землю, запроваджений в Україні 1992 р. Від самого початку свого функціонування він йшов у розріз не лише з економічною суттю земельних платежів, а й із земельним законодавством. Лише з прийняттям нового Земельного і Податкового кодексів України відбулися позитивні зрушення. Проте уникнути усіх хиб не вдалося.

Подвійна система оподаткування доходів сільськогосподарських виробників (прямого оподаткування), що передбачала спільне функціонування земельного і прибуткового податків з особливим механізмом їх взаємодії, проіснувала лише рік (до 1999 р.). Із 1996 р. (з призупиненням інфляції) виробництво сільськогосподарської продукції в суспільному секторі України стало збитковим, а в 1997 та 1998 роках економіка колективних господарств була на межі колапсу (87,2 % та 91,9 % збиткових господарств у цілому в АПК). Така ситуація зумовила необхідність адекватних змін у податковій політиці. Оподаткування прибутку в умовах кризи виявилось

непосильним тягарем для виробників і лише ускладнювало їхні відносини з податковими органами. У результаті, оподаткування землі вкотре підмінило прибуткове оподаткування.

Варто відзначити, що для поліпшення забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними ресурсами з 1999 по 2008 рік діяв спеціальний режим справляння ПДВ. Цей режим акумуляції засобів започатковано Указом Президента «Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників» № 1328/98 від 2.01.1998 р. і продовжено відповідними Законами. Так, п. 11.29 Закону України «Про податок на додану вартість» передбачає, що суми сплати до бюджету цього податку щодо операцій з постачання товарів (робіт, послуг) власного виробництва та виробництва на давальницьких умовах із власної сировини залишалися в розпорядженні сільськогосподарських товаровиробників і використовувалися ними на придбання матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення. Виключення становили виробництва підакцизних товарів та операції з продажу переробним підприємствам молока та м'яса живою вагою.

Обрати такий спеціальний режим справляння ПДВ могли всі сільськогосподарські товаровиробники незалежно від організаційно-правової форми та форми власності. Єдиною умовою для них було те, що сума, одержана від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, повинна була становити не менше 50 % загальної суми валового доходу підприємства. Позитивна різниця між сумою ПДВ, одержаною від покупців, та сумою ПДВ, сплаченою постачальниками, акумулювалась на спеціальному рахунку.

Не менш важливою подією цього етапу стало те, що з 1999 р. у сільському господарстві запроваджено у вигляді експерименту спеціальний режим прямого оподаткування — Фіксований сільськогосподарський податок (ФСП). Цей законодавчий акт визначав об'єктом оподаткування землю, точніше площу ріллі, передану сільськогосподарському товаровиробникові у власність чи надану йому в користування. Ставки єдиного податку було встановлено залежно від обсягу землі, а не від розміру фінансових результатів підприємства. Невдовзі цю податкову форму було поширено на сільськогосподарські підприємства всієї території України. Цей податок викликав неоднозначну реакцію науковців і практиків, проте «запровадження його в період кризи в сільському господарстві більшість учених визнає виправданим» — зазначає І.М. Івасько [4, с. 137].

Таким чином зміни, що відбулися на цьому етапі в системі оподаткування сільськогосподарських підприємств і знайшли практичне втілення у запровадженні ФСП, можна по праву вважати революційними.

Із прийняттям Податкового кодексу України (ПКУ), на нашу думку, з 2011 р. розпочато новий, четвертий етап становлення податкової системи України в сільському господарстві. ПКУ — комплексний документ, де визначено склад податкової системи і розроблено механізм обчислення і сплати усіх податків та обов'язкових платежів. Зазначений нормативний документ безумовно став значним досягненням нашої держави, адже було закладено новий етап формування податкової системи. Проте й він залишає місце для наукових досліджень.

Прийняття ПКУ певною мірою вплинуло на систему бухгалтерського обліку. В зазначеному документі закладено основу гармонізації різних облікових підсистем — бухгалтерського обліку і обліку відносин розподілу у формі податків. Це зумовлено необхідністю створення єдиної системи обліку, яка б відповідала ринковій економіці та підготовці звітності, а остання в свою чергу змогла б задовольнити інтереси та потреби широкого кола користувачів.

Облік податків на сучасному етапі, на наш погляд, слід розглядати як частину (підсистему) інформаційного масиву підприємства, підтверджену відповідними документами, що і являє собою бухгалтерський облік у формі обліку для цілей (потреб / з метою) оподаткування. Оскільки податки є особливою сферою відносин розподілу між державою та суб'єктами господарювання (в т.ч. сільськогосподарських товаровиробників), а такі відносини водночас є об'єктом обліку, то можна говорити про облік відносин розподілу (у формі податків) або облік розподільчих відносин.

Постійний розвиток та вдосконалення є невід'ємним атрибутом бухгалтерського обліку. З цього приводу влучно висловився Г.Г. Кірейцев, стверджуючи, що «...бухгалтерський учет следует рассматривать как постоянно развивающуюся разомкнутую систему наблюдения и измерения...» [5, с. 27]. Тому зміни та перетворення в науці є природними, саме вони повинні відбуватись під пильним наглядом наукової спільноти. Облік податків має бути визнаний в законодавчому полі як особлива сфера відносин розподілу, повинен мати своє тлумачення, оскільки фактично існує на практиці та закріплений в нормативних документах. Однак облік податків має бути складовою частиною бухгалтерського обліку, тобто його логічним продовженням і ґрунтуватись на його основі. Тому пропонуємо в ПКУ навести таке визначення: «Облік для цілей оподаткування — це

складова єдиної системи бухгалтерського обліку, що забезпечує відображення відносин розподілу у сфері податків, підготовку, групування, узагальнення та накопичення інформації платника податків, необхідної для розрахунку і своєчасної сплати до бюджету податків, зборів та інших платежів, справляння яких передбачено податковим законодавством, та з метою складання і подання податкової звітності».

Виходячи з того, що бухгалтерський облік характеризується як система, де здійснюється вимір, обробка й передача фінансової інформації про суб'єкта господарювання, базуючись на первинних документах, реальному механізмі обліку та обробки даних, він є єдиною інформаційною базою для будь-якого виду обліку, у якому виникає потреба. Тому, проводячи реформування бухгалтерського обліку, не слід протиставляти йому облік для цілей оподаткування. Ми вважаємо, що облік податків в системі бухгалтерського обліку має право на існування, однак необхідно розробити таку його систему, яка б передбачала можливість (за встановленими правилами) трансформації даних бухгалтерського обліку у дані, придатні для податкових цілей, фіксуючи при цьому відхилення, які можуть виникати внаслідок такої трансформації. Пропонований підхід передбачає ведення єдиної системи бухгалтерського обліку, у межах якого збирається, групується і узагальнюється інформація, необхідна для коректного визначення величини податкових зобов'язань.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Таким чином, формуючи власну податкову систему Україна пройшла свій, насичений успіхами та прорахунками еволюційний шлях розвитку. Для правильного розуміння набутого роками практичного досвіду в системі оподаткування сільськогосподарства запропонована систематизація етапів формування податкової системи України, об'єднана двома періодами. Перший період функціонування податкової системи (до 1991 року), коли Україна перебувала у складі СРСР, та другий — незалежної України. З урахуванням наукових здобутків вчених запропоновано детальний аналіз кожного етапу як складової відповідного періоду. Прийняття Податкового кодексу України дає можливість державі перейти до нового етапу становлення податкової системи й водночас зумовлює необхідність переосмислення системи обліку і зближення двох облікових систем — бухгалтерського обліку та обліку для потреб оподаткування.

Аналіз наслідків впливу змін податкового законодавства на систему бухгалтерського обліку від минулого до сьогодення дає можливість стверджувати, що третій етап другого періоду становлення податкової системи сприяв розподілу облікової системи на бухгалтерську і податкову підсистеми з переважанням останньої. Початок нового, четвертого етапу другого періоду характеризується зближенням зазначених підсистем, намаганням гармонізувати їх. Це дало можливість закріпити в ПКУ позицію бухгалтерського обліку як єдиної інформаційної бази, що водночас сприяє формуванню відповідної інформації, в т. ч. і для потреб оподаткування. Пропозиції щодо внесення змін у Податковий кодекс України стосовно визначення обліку для цілей оподаткування дають поштовх розвитку бухгалтерського обліку і оподаткування та відкривають перспективи проведенню подальших досліджень.

Використані джерела

1. *Азізова К.Е.* Етапи формування та розвитку податкової системи в сільському господарстві України / К. Е. Азізова // *АгроІнКом*. — 2011. — № 7—9. — С. 110—115.
2. *Гай-Нижник П.П.* Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української держави УРСР (1917—1930) / Гай-Нижник П. П. — К., 2006 — 303 с.
3. *Грачева Е.Ю.* Налоговое право: учебник / Грачева Е. Ю., Ивлиева М. Ф., Соколова Э. Д. — М.: Юристъ, 2005. — 223 с.
4. *Івасько І.М.* Формування системи оподаткування сільськогосподарських підприємств України / І. М. Івасько // *Вісник Хмельницького національного університету* — 2010. — № 4. — Т. 4. — С. 136—141.
5. *Кирейцев Г.Г.* Функции учета в механизме управления сельскохозяйственным производством / Кирейцев Г. Г. — К.: УСХА, 1992. — 240 с.
6. *Кириленко О.П.* Фінанси (теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. / Кириленко О. П. — Тернопіль: Астон, 2002. — 212 с.
7. *Опря Є.А.* Историчні аспекти формування та розвитку податкової системи в Україні / Є. А. Опря // *Університетські наукові записки*. — 2005. — № 3(15). — С. 375—378.
8. *Пушкарева В.М.* История финансовой мысли и политики налогов: учеб. пос. / Пушкарева В. М. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 192 с.
9. *Синчак В.П.* Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія / Синчак В. П. — Х.: ХУУП, 2008. — 476 с.
10. *Ткаченко Н.М.* Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність: Навч.-метод. посіб. / Ткаченко Н. М., Горова Т. М., Ільєнко Н. О.; під заг. ред. Н.М. Ткаченко. — К.: Алерта, 2004. — 554 с.
11. *Фрадинський О.А.* Розбудова податкової системи України в епоху княжої доби та великого князівства литовського (X—XVI ст.) / Фрадинський О. А. // *Вісник Хмельницького національного університету*. — 2009. — № 2. — Т. 1. — С. 102—104.
12. *Черник Д.Г.* Основы налоговой системы: учеб. пособ. для вузов / Черник Д. Г., Починок А. П., Морозов В. П.; под ред. Д.Г. Черника. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. — 422 с.
13. *Янжул И.И.* Основы начала финансовой науки: учение о государственных доходах / Янжул И.И. — М.: Статут, 2002. — 555 с.

В.М. Другак,

доктор економ. наук, доцент,
Державна екологічна академія післядипломної
освіти та управління Міністерства України

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ НОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Обґрунтовано методологічні особливості формування сільськогосподарського землекористування як об'єкту нових земельних відносин в сучасних умовах, що зумовлює організаційно-правове та земельне роз'єднання процесу формування землекористування аграрних підприємств і процес організації використання земель.

У земельнопорядній науці термін землекористування визначається в трьох аспектах: 1) користування землею в установленому законом порядку (земельна ділянка); 2) частина єдиного земельного фонду, що надана державою або набута у власність чи оренду окремим користувачем для господарської або іншої мети, обмежена на місцевості; 3) об'єкт права, об'єкт економічних, екологічних, містобудівних, сільськогосподарських та інших земельних відносин, на який землекористувачу виданий документ, який засвідчує право на землю з визначеними межами, площею, складом угідь, майнових об'єктів та, за необхідності, з геодезичними координатами межових знаків, що визначені в натурі. Водночас з природною основою приведеного поняття землекористування воно розглядається як економічна категорія [1], оскільки землекористування, особливо сільськогосподарське, формується відповідно до виробничих завдань, організаційних форм і характеру виробництва. У такому підході немає протиріччя, оскільки в економічних відносинах власності на землю її функціонування в процесі виробництва здійснюється на тій же основі, що і функціонування інших ресурсів: трудових; матеріально-технічних; фінансових тощо. Земля, як й інші ресурси конкретного господарства, умовно обмежена в кількісному і якісному відношеннях. Її використання може бути раціональним і нера-

ціональним, ефективним і неефективним, заснованим на інтенсивних та екстенсивних методах ведення господарства. Не викликає сумніву, що сільськогосподарське виробництво може бути досить ефективним лише за умови взаємної відповідності економічних відносин прав власності на землю виробничим, фінансовим тощо.

Відповідно до статті 79-1 «Формування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав» Земельного кодексу України [2] формування земельної ділянки полягає у визначенні земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. Воно передбачає визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру. Формування земельних ділянок здійснюється: у порядку їх відведення із земель державної та комунальної власності; шляхом поділу або об'єднання раніше сформованих земельних ділянок; шляхом визначення меж земельних ділянок державної чи комунальної власності за проектами землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів. Сформовані земельні ділянки підлягають державній реєстрації у Державному земельному кадастрі. Земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера. Формування земельних ділянок здійснюється за проектами землеустрою щодо їх відведення.

В умовах нових земельних відносин формування сільськогосподарського землекористування як певної суми земельних ділянок і його функціонування в сільському господарстві має низку особливостей. Насамперед земля окреслюється як територіально-обмежений ресурс. Територіальна обмеженість зумовлює монополію на зем-

лю як об'єкт власності й об'єкт господарювання. Як об'єкт власності земля менш доступна в силу високої вартості. Як об'єкт господарювання земля більш доступна і приваблива. Тому в розвинутому економічному суспільстві виникає конкуренція підприємців із приводу використання визначеної земельної території, а у землевласника з'являється кілька варіантів оформлення земельної ділянки в оренду різним підприємцям. Отже, сільськогосподарське землекористування, передусім, являє собою земельні ресурси, що характеризуються простором, рельєфом, ґрунтами, водами, надрами, рослинним і тваринним світом. Згідно з пунктом 1 ст. 22 Земельного кодексу України, землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у т. ч. інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції або призначені для цих цілей. У міру розвитку нових земельних відносин ці землі є не лише головним засобом виробництва в сільському господарстві та просторовим базисом розвитку, а перетворюються в об'єкт правових відносин та соціально-економічних зв'язків, територіальну основу буття в цілому. Все це зумовлює необхідність перегляду методологічних підходів до формування сільськогосподарського землекористування як об'єкту нових земельних відносин.

Метою статті є обґрунтування методологічних особливостей формування сільськогосподарського землекористування як об'єкта нових земельних відносин в умовах нових земельних відносин.

Унікальна властивість землі — її здатність з допомогою природних сил виробляти в масовому порядку сільськогосподарську та іншу сировинну продукцію — потребує особливих підходів до формування землекористування особливо сільськогосподарського. Земля як об'єкт нерухомості проявляється лише у тому випадку, коли визначено конкретне землекористування як земельну територію або земельну ділянку. Відповідно земельна ділянка, як частина земної території, яка облаштована і готова до використання в різних цілях, а також перебуває у користуванні фізичної або юридичної особи чи групи осіб, що має конкретні межі та місце розташування, утво-

рює землекористування (землеволодіння). Цими поняттями визначається обсяг правомочностей на землю (власність, володіння, користування тощо), процес її використання.

Водночас, земля як природний ресурс спочатку виявляє свій економічний вираз через систему соціально-економічних зв'язків і майнових взаємовідносин між громадянами, їх об'єднаннями, органами місцевого і державного управління. Ця взаємодія носить назву земельних відносин, які виражаються через макро- і мікроекономіку землекористування. При цьому різноманіття правових аспектів земельних відносин реалізується через економічні показники. Отже, земля як просторовий базис діяльності та об'єкт нерухомості характеризується соціальними та економічними параметрами.

Найважливіші характеристики землекористування — його розміри і місце розташування [1]. Розташування землекористування характеризується його віддаленістю від основних інженерних комунікацій, територіальних центрів, наявністю доріг та їх якістю. Залежно від відмінностей в розміщенні цінність землекористування може значно відрізнятись. Безпосередній вплив на цінність земельної ділянки (землекористування) мають її природно-технологічні властивості: контурність, рельєф, геологія, ґрунти. В залежності від цих якостей витрати на освоєння та використання земельної ділянки, а саме прокладання інженерних комунікацій, будівництво будівель і споруд, їх експлуатацію, будуть різними. Відповідно важливим складником цінності землекористування як об'єкту нерухомості є екологічний стан як безпосередньо ділянки, на якій розташований об'єкт, так і прилеглих земель.

Правовий зміст землекористування теж трансформується в економічні параметри. Залежно від обсягу набутих прав на земельну ділянку — власність, користування, оренда — істотно розрізняються його цінність і вартість розміщених споруд. У сільському і лісовому господарстві найважливішою економічною характеристикою земель виступає їх продуктивність, яка залежна від родючості ґрунтів та інфраструктурного облаштування ділянки. За ознаками родючості ґрунтів виконано природно-сільськогосподарське районування і визначено категорію земель сільськогосподарського призначення пріоритетною. Відносні характеристики цінності продуктив-

них сільськогосподарських земель отримують в результаті їх бонітування. Бал бонітету — це найважливіший показник, що характеризує природну і економічну родючість ґрунтів. На його основі розраховують нормативи продуктивності земель по основних оброблюваних культурах, і лише після цього визначають показники економічної або грошової оцінки земель.

Другим за важливістю показником після родючості земель є місце їх розташування. Ринкова оцінка місця землекористування аграрного підприємства як об'єкта нерухомості визначається його віддаленістю від пунктів збуту сільськогосподарської продукції та придбання матеріально-технічних засобів. Відстані по дорогах різної якості — асфальтованих, гравійних, ґрунтових — порівнюють з їх середнім еквівалентом.

За даними Державного агентства земельних ресурсів України (форма 6-зем) земельний фонд станом на 01.01.2013 р. становив 60,4 млн га, з яких 28,9 млн га (47,8 %) перебували в державній власності, 31,4 млн га (52,2 %) — у власності громадян й 0,06 млн га — у користуванні юридичних осіб. Із загальної площі земель приватної власності громадян 13,6 млн га (44,1 %) використовується для ведення сільськогосподарського виробництва селянами самостійно та 15,9 млн га (51,1 %) аграрними підприємствами на правах оренди. Сільськогосподарські підприємства лише 19,6 тис. га земель використовують на праві власності. Отже, просторову основу для аграрного виробництва становлять земельні ділянки, які перебувають у приватній власності громадян. Зокрема, розподіл земель сільськогосподарського призначення станом на 01.01.2013 р. наведено в таблиці.

Таким чином, землекористування недержавних сільськогосподарських підприємств сформовано в основному на правах оренди і характеризується правовою неоднорідністю земельних ділянок власників земельних часток (паїв) (рис. 1). Така строкатість правового режиму землекористування зумовлює необхідність вироблення нових методологічних підходів до формування землекористування сільськогосподарських підприємств шляхом здійснення землеустрою.

На рис. 2 приведена запропонована нами логічно-смілова модель методології формування території сільськогосподарського землекористування в умовах нових земельних відносин, що склалися.

Таким чином, сільськогосподарське землекористування — це не окрема ділянка землі, яка знаходиться на визначених правах власності у господарському розпорядженні або у власності окремих осіб, колективів, підприємств або держави в цілому, це сума земельних ділянок як територія, що регламентується господарськими і правовими нормами використання земельних ресурсів на засадах економічних, правових, екологічних, сільськогосподарських та інших відносин власності на землю як основного засобу виробництва в сільському господарстві. Процес організації використання сільськогосподарських земель, їх господарське становище і ринковий оборот земельних ділянок власників земельних часток (паїв) несуть в собі значний економічний зміст, який є основою формування вартісних характеристик землекористування (земельних ділянок) [3].

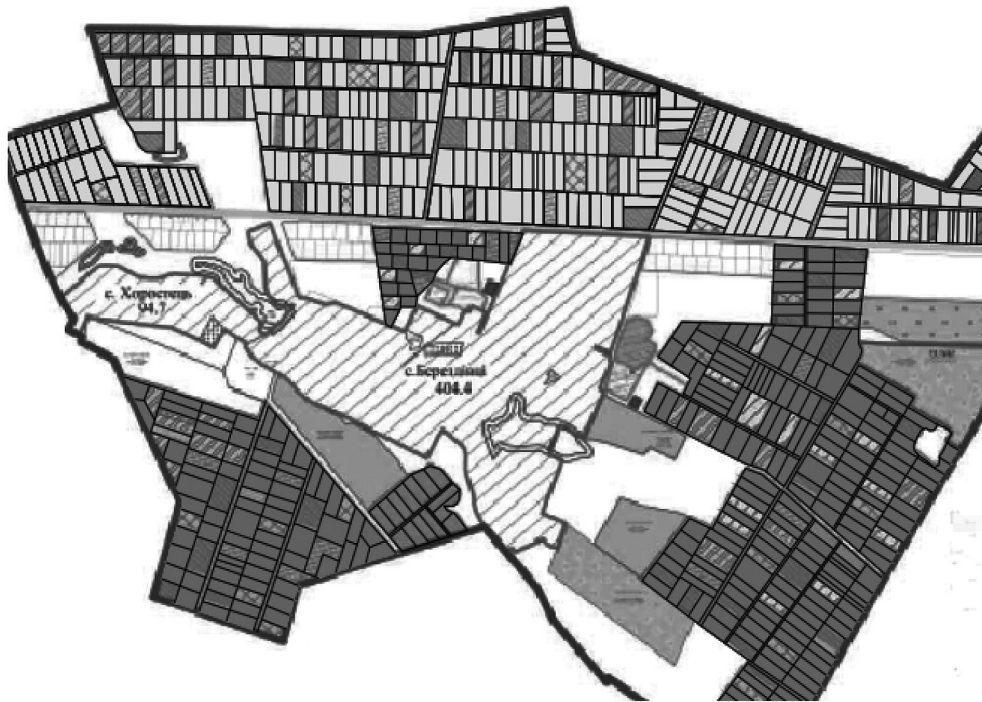
Організація використання і охорони земель, територіально сформованого сільськогосподар-

Таблиця

Розподіл земель сільськогосподарського призначення на території України станом на 01.01.2013 р.*

№ п/п	Показник	Площа, тис. га
1	<i>Власність громадян, всього</i>	31149,3
1.1	у т. ч.: земельні ділянки власників земельних часток (паїв)	26297,6
1.2	фермерські господарства	268,4
1.3	індивідуальне житлове будівництво	1502,1
1.4	підприємницька несільськогосподарська діяльність	8,5
2	<i>Власність юридичних осіб на землях сільськогосподарського призначення — всього,</i>	24,0
2.1	у т. ч.: сільськогосподарські кооперативи	1,0
2.2	сільськогосподарські товариства	14,0
2.3	інші недержавні сільськогосподарські підприємства (приватно-орендні підприємства)	6,5
2.4	інші підсобні сільські господарства	2,5
3	<i>Разом у приватній власності</i>	31373,3

* за даними Державного агентства земельних ресурсів України (форма 6-зем)

Умовні позначення:

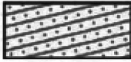

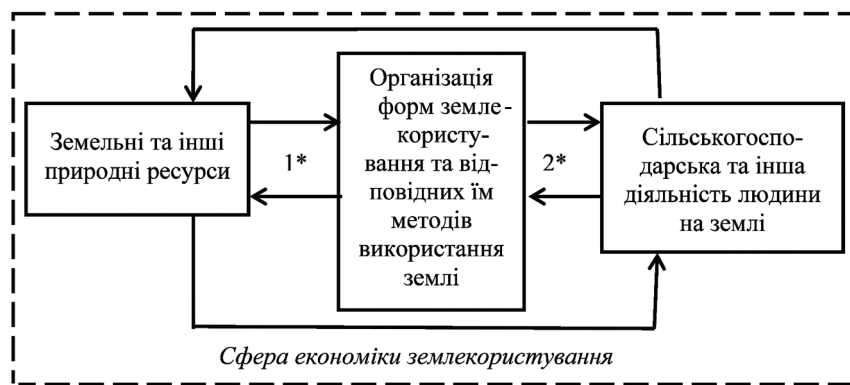
- – землекористування ТОВ «Світанок»
- – землекористування ТОВ «Нива»
- – земельні ділянки громадян, які фактично не використовуються в наслідок самозаліснення
- – земельні ділянки громадян, що передані в оренду ТОВ «Нива», але розміщені в межах землекористування ТОВ «Світанок»
- – земельні ділянки громадян, що передані в оренду ТОВ «Світанок» але розміщені в межах землекористування ТОВ «Нива»
- – земельні ділянки громадян, що використовуються ними самостійно
- – земельні частки власників сертифікатів право власності на ділянки яких не переоформлено
- – земельні ділянки громадян, на які не переоформлена спадщина, але вони використовуються сільськогосподарськими підприємствами
- – земельні ділянки громадян, які використовуються аграрними підприємствами без оформлення договору оренди землі

Рис. 1. Характеристика сучасного землекористування сільськогосподарських підприємств формально сформованого на різних правах власності на землю.

ського землекористування забезпечується заходами із землеустрою. Землеустрій як соціально-економічне явище являє собою закономірний процес і систему заходів щодо організації використання земель та влаштування території для мінливих цілей і умов виробництва, господарського використання окремих об'єктів нерухомості і соціальних потреб населення. Землеустрій забезпечує регулювання земельних відносин, організацію використання, облік і оцінку земель,

розробку територіальних планів розвитку землекористування. Сучасний землеустрій повинен охоплювати широкий спектр земельних питань: земельні, економічні, екологічні, сільськогосподарські та інші відносини, організацію використання, відновлення і охорони земель тощо. Зокрема, це:

- наукове прогнозування перерозподілу земельних ресурсів та земельних трансформацій в системі земельного устрою;

1* — процес формування земельних ділянок власників земельних часток (паїв) як об'єктів земельного капіталу та землекористування сільськогосподарських підприємств на різних правах власності на землю;

2* — процес організації використання земель на території сільськогосподарського землекористування як об'єкту функціонування виробництва і земельного капіталу

Рис. 2. Логічно-смысловая модель методології формування території сільськогосподарського землекористування

— забезпечення єдиної державної політики у плануванні та організації раціонального використання і охорони земель незалежно від форм власності;

— контроль за цільовим використанням земель;

— формування екологічно та економічно обґрунтованих, компактних і оптимальних по площі землекористувань;

— забезпечення надійного функціонування сільськогосподарського виробництва шляхом створення необхідних територіальних умов;

— підготовка даних до державної реєстрації земельних ділянок власників земельних часток (паїв) та договорів оренди тощо у державному земельному кадастрі.

Для сільськогосподарського землекористування методами землеустрою вирішуються наступні завдання:

— розроблення програм використання та охорони земель на основі сільськогосподарських, містобудівних, екологічних і економічних характеристик території;

— формування земельних ділянок за єдиною державною системою та їх технічне оформлення;

— розроблення проектів створення нових та впорядкування землекористування існуючих землеволодінь і землекористувань з усуненням різних незручностей;

— встановлення меж земельних ділянок, відведення земельних ділянок в натурі, складання документів для здійснення державної реєстрації земельних ділянок у державному земельному кадастрі;

— виконання земельно-оціночних робіт тощо.

Висновки та пропозиції. В умовах нових земельних відносин, що утворилися в Україні у процесі земельної реформи, сільськогосподарське землекористування набуло нового економічного, екологічного та організаційно-виробничого змісту і якості. Це зумовлює необхідність застосування нових методологічних підходів щодо формування та регулювання (адміністрування) відносин прав власності на землю між власниками земельних часток (паїв) і сільськогосподарськими підприємствами, режиму й правил використання та охорони земель.

Пропонується процес формування сільськогосподарського землекористування методологічно розглядати в двох аспектах: 1) процес формування земельних ділянок власників земельних часток (паїв) як об'єктів земельного капіталу та формування орендних та інших відносин щодо форми землекористування сільськогосподарських підприємств на різних правах власності на землю; 2) процес організації використання земельних угідь на території землекористування сільськогосподарського підприємства як об'єкту функціонування виробництва і земельного капіталу.

Використані джерела

1. Третяк А.М. Економіка землекористування та землепорядкування: навч. посіб. / Третяк А. М. — К.: ТОВ ЦЗРУ, 2004. — 542 с.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Другак В.М. Теоретичні та методичні основи економіки землекористування / Другак В. М. — [вид. 2-ге допов. та змінене]. — Тернопіль: Підручники та посібники. 2010. — 308 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНА ЗДАТНІСТЬ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ

Розглянуто головні концепції сутності контролінгу та визначено його функціональні компоненти. Виокремлено їх місце в існуючій моделі управління. Систематизовано параметри застосування контролінгу.

Перманентні динамічні зміни, що відбуваються в економічному просторі сучасних підприємств зумовлюють необхідність перебудови управління на засадах всеохоплюючого контролю за процесами, що відбуваються у їх внутрішньому та зовнішньому середовищі. Такому принципу відповідає нова концепція ефективного управління підприємством — контролінг. Посідаючи особливе місце в управлінській системі, вона забезпечує процес раціонального прийняття рішень на основі пошуку й оптимального вибору комбінацій наявних потенціалів підприємства та оцінки зовнішніх можливостей і переваг.

В господарській практиці контролінг є відносно новим напрямом економічної роботи на підприємстві, який починає лише формуватися. Дана концепція поки-що не знаходить адекватного застосування в управлінні мікроекономічною системою, оскільки потреба у ній не забезпечується наявністю відповідних знань у цій сфері. Тому розв'язання проблем, пов'язаних з дослідженням організації та функціональної здатності контролінгу, його адаптації до управлінських і господарських реалій є особливо актуальними.

Значний внесок у розвиток теорії і практики контролінгу зробили зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти, серед яких Е. Майєр, Р. Ман, Д. Хан, Х.Й. Фольмут, А.М. Кармінський, С.Г. Фалько, А.Г. Примак, Н.І. Оленєв, В.Б. Івашкевич, М.С. Пушкар, А.М. Ткаченко, В.В. Прохорова, Л.С. Мартюшева, Н.Ю. Петрусевич, Г.О. Швиданеко, В.В. Лавренко, О.Г. Дерев'яненко та ін. Проведений аналіз наукових праць дослідників дав можливість встановити недосконалість системи управління, яка зосереджує увагу на вирішенні поточних завдань. Це призводить до того, що підприємства не бачать своїх перспектив, не мають адекватних стратегій розвитку і не можуть ефективно боротися з кризовими ситуаціями та розробляти систему превентивних заходів. Такий стан справ є свідченням не усвідомлення необ-

хідності впровадження інновацій у сфері управління, не розуміння сутності та значення контролінгу. Тому переорієнтація існуючої системи формування і аналітичної обробки інформації з минулого, в таку, що орієнтує підприємство на конкретні результати діяльності в майбутньому, може стати важливим інструментом прогнозування очікуваних показників господарювання та складовою адаптивного механізму їх досягнення. В цьому аспекті головна роль належить контролінгу, який повинен стати інноваційною основою сучасної системи управління.

Метою статті є спроба визначити основні функціональні компоненти контролінгу, виокремити їх місце в існуючій моделі управління та систематизувати принципи застосування.

Безсистемність оцінки зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства не дозволяє контролювати та ефективно управляти всіма блоками господарської й фінансової діяльності в умовах нестабільного ринкового середовища. Сучасні умови функціонування висувають ряд актуальних вимог до системи управління вітчизняним підприємством, що включають:

- зміщення акценту з контролю минулих фактів на аналіз майбутніх подій;
- формування системи моніторингу змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі;
- забезпечення швидкої реакції на зміни середовища, підвищення гнучкості діяльності;
- розроблення системи заходів забезпечення ефективної діяльності у довгостроковій перспективі.

Враховуючи низку об'єктивних причин виникнення і впровадження контролінгу на підприємствах, основний акцент слід зробити на необхідності проведення системної та комплексної модернізації управління на основі інтеграції різних функціональних елементів менеджменту. Контролінг забезпечує методичну та інструментальну взаємодію всіх його функцій. Він знаходиться на перехресті обліку, інформаційного забезпечення, контролю, аналізу і координації й займає особливе місце в управлінні підприємством, оскільки згруповує, інтегрує і координує їх функції, причому не заміняє собою систему управління, а переводить її на якісно новий рівень [5, с. 7].

В наукових джерелах, залежно від розуміння сутності контролінгу, виокремлюють різні його функціональні платформи або концепції. Якщо визначати контролінг як систему спостереження за поведінкою економічного механізму конкретного підприємства з метою його вдосконалення для забезпечення перманентної ефективності господарювання та досягнення поставлених цілей, то можна констатувати про інформаційно-аналітичну домінуючу функціонального призначення. Ця концепція переконує, що основне завдання контролінгу полягає у трансформації підходів до обробки даних та створення єдиної бази індикативно-об'єктивної інформації про всі процеси, що пов'язані з діяльністю підприємства. Контролінг з цих позицій забезпечує діагностування фактичного техніко-економічного і фінансового стану, порівняння його з прогнозованим, виявлення тенденцій та закономірностей розвитку економіки підприємства відповідно до генеральних цілей, а також попередження негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансовий результат та положення на ринку [9].

Окремі науковці [2;4;5] під контролінгом розуміють орієнтовану на досягнення цілей інтегровану систему інформаційно-аналітичної та методичної підтримки управлінського процесу. Відповідно до цього, визначають два основних напрями вдосконалення: у сфері планування і контролю діяльності структурних підрозділів, а також їх подальшої координації. Перший — зумовлений проблемою налагодження оптимального процесу планування, тобто гармонійного поєднання його оперативної і довгострокової складової, узгодження окремих тактичних завдань в рамках реалізації загальної стратегічної мети. Інший напрям пов'язують з ускладненням сучасної системи управління та необхідністю покращення координаційної діяльності між її рівнями і ланками.

При організації підтримки процесу планування контролінг передбачає виконання наступних завдань: формування і розвиток системи комплексного планування; розробку його методики; визначення необхідної для планування інформації; участь у визначенні кількісних і якісних параметрів роботи на плановий період; створення нормативної бази для планування та прогнозування розвитку. Також система контролінгу здійснює інформаційне забезпечення розробки основних планів підприємства, узгоджує планові завдання різних підрозділів за часом і змістом, здійснює їх перевірку на повноту та обґрунтованість. Окремо слід виділити роль контролінгу у формуванні моніторингу виконання планів на осно-

ві порівняння досягнутих і стратегічних показників. Відповідно реалізується обліково-контрольна функція, яка передбачає визначення та оцінку рівня виконання планових завдань, встановлення критичних меж відхилень, а також їх виявлення та інтерпретацію причин появи.

Контролінг характеризує не лише чинники, які зумовили невідповідність між плановими завданнями і фактичним результатами, а й розробляє заходи для усунення таких відхилень. Саме це виокремлює ще одну не менш важливу функцію цієї системи — коментуючу. Контролінг пропонує широкий спектр можливих шляхів для реалізації поставлених цілей з обґрунтуванням і коментарями до кожного з них, різні альтернативні варіанти в прийнятті управлінських рішень і розв'язанні складних ситуацій,

В результаті здійснення цієї функції формується релевантна інформація для:

- визначення оптимальної стратегії і планування майбутньої діяльності підприємства;
- забезпечення ефективного контролю за поточною діяльністю;
- оцінки рівня результативності та ефективності досягнення поставлених завдань;
- зменшення суб'єктивності й підвищення рівня об'єктивності в процесі прийняття управлінських рішень.

В працях багатьох дослідників [5;8;9] контролінг визначається як система управління формуванням прибутку підприємств, яка передбачає деталізацію та інтерпретацію змісту конкретних показників, що характеризують їх діяльність в цілому. Комплексна оцінка ефективності роботи всіх підрозділів підприємства, визначення їх вкладу в кінцевий результат передбачає використання контролінгом системи логіко-дедуктивних показників. Дані системи оперують узагальненим показником, який поступово розкладається на складові показники нижчих рівнів і трансформується в окремі завдання структурних підрозділів підприємства [15].

Формуючи систему показників за діяльністю підприємства і його структурних підрозділів, контролінг визначає, яку інформацію забезпечує та чи інша служба управління для їх розрахунку, з якою періодичністю, кому та в якій формі вона подається. Іншими словами, відбувається реалізація концепції контролінгу, яка передбачає формування чіткої структури інформаційної системи, вибір методів збору, обробку та надання релевантної інформації для прийняття управлінських рішень. Причому контролінг не вимагає створення окремої інформаційної системи, а лише відповідним чином упорядковує

інформацію, яка традиційно використовується на підприємствах.

В умовах динамічного ринкового середовища одним із важливих завдань контролінгу є формування системи конкурентних переваг підприємства. При цьому крім оцінки внутрішнього потенціалу підприємства, його сильних і слабких сторін контролінг має забезпечити проведення спеціальних досліджень зовнішнього середовища, що передбачають збір і аналіз даних про конкурентів та кон'юнктуру галузі, ринки ресурсів і технологій, соціально-економічні та правові аспекти ведення бізнесу. Ця низка завдань реалізується в межах моніторингової функції, яку окремі дослідники відносять до спеціальних [9, с. 46].

Оптимальне використання потенціалу та успішна реалізація конкурентних переваг підприємства завбачають злагоджену роботу всіх підрозділів і відділів управління. Тому в системі контролінгу виділяють особливу функцію — інтегральну, яка передбачає координування діяльності, синхронізацію зусиль всіх підрозділів на досягненні цілей у виробничій, фінансовій та управлінській сферах.

Основною метою контролінгу є орієнтація управлінського процесу на досягнення завдань, що стоять перед підприємством. Саме цілі визначають функціональну здатність контролінгу, яка охоплює тільки ті види управлінської діяльності, які забезпечують досягнення запланованих показників.

Таким чином, межі функціональної відповідальності контролінгу на вітчизняних підприємствах можуть визначатися наступними параметрами:

- економічним станом та положенням на ринку;
- розміром і масштабами діяльності;
- рівнем диверсифікації виробництва, номенклатури продукції та її конкурентоспроможності;
- узгодженістю цілей і функцій підрозділів;
- рівнем організації планової та аналітичної роботи;
- відповідністю інформаційної системи вимогам і запитам керівництва;
- кваліфікацією управлінського персоналу;
- кваліфікацією працівників служби контролінгу;
- розумінням керівництвом необхідності й доцільності реалізації інновацій у системі управління.

Висновок. Контролінг є важливою складовою системи управління, яка здійснює інтегровану підтримку процесів прийняття управлінських рішень щодо підвищення прибутковості, забезпечення конкурентоспроможності й ефективності господарювання в довгостроковій перспективі на основі виконання таких функцій: організації комплексного планування діяльності, формування системи по-

казників для оцінки діяльності, пошуку і ліквідації «вузьких місць», попередження негативних ситуацій; моніторингу та оцінки зовнішнього середовища, в якому функціонує підприємство; інформаційно-аналітичного забезпечення управлінського процесу; координації та інтеграції діяльності підрозділів для досягнення цілей; вироблення рекомендації та пошуку альтернативних шляхів вирішення проблем і покращення ситуації.

Використані джерела

1. *Затовська О.О.* Організація системи контролінгу на підприємствах України / О. О. Затовська // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць в 4-х т.; вип. 217, т. 1. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. — С. 17—25.
2. Концепция контроллинга: Управленческий учет. Система отчетности. Бюджетирование / Horvath and Partners; пер. с нем. — [2-е изд.]. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 269 с.
3. Контролінг — від теорії до реалізації на практиці: монографія / [Прохорова В. В., Мартюшева Л. С., Петрусевич Н. Ю., Прохорова Ю. В.]. — Х.: ІНЖЕК, 2006. — 200 с.
4. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А. М. Карминский, Н. И. Оленев, А. Г. Примак, С. Г. Фалько. — [2-е изд.]. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 256 с.
5. Контроллинг как инструмент управления предприятием / [Ананькина Е. А., Данилошкин С. В., Данилошкина Н. Г. и др.]; под ред. Н.Г. Данилошкиной. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 2002. — 279 с.
6. Контролінг: навч. посіб. / [Швиданенко Г. О., Лавриненко В. В., Дерев'яненко О. Г., Приходьмо Л. М.]. — К.: КНЕУ, 2008. — 264 с.
7. Контроллинг: учебник / А. М. Карминский, С. Г. Фалько, А. А. Жевага, Н. Ю. Иванова; под ред. А.М. Карминского, С.Г. Фалько — М.: Финансы и статистика, 2006. — 336 с.
8. *Майер Э.* Контроллинг для начинающих / Э. Майер, Р. Манн; пер. с нем. Ю.Г. Жукова; под ред. и предисл. В.Б. Ивашкевича. — [2-е изд., пер. и доп.]. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 304 с.
9. *Пушкар М.С.* Контролінг — інформаційна підсистема стратегічного менеджменту: монографія / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар — Тернопіль: Карт-бланш, 2004. — 370 с.
10. *Співак А.О.* Аналіз проблем впровадження служби контролінгу на вітчизняних підприємствах і його основні етапи / А. О. Співак // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць, вип. 202, в 4-х т., том III. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. — С. 531—545.
11. *Ткаченко А.М.* Контролінг в системі управління промисловим підприємством: монографія / А. М. Ткаченко. — Запоріжжя: Запорізька держ. інженерна академія, 2006. — 194 с.
12. *Фольмут Х.Й.* Инструменты контроллинга от А до Я / Фольмут Х.Й.; пер. с нем.; под ред. и с предисл. М.Л. Лукашевича, Е.Н. Тихоненковой. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 288 с.
13. *Хан Д.* Планирование и контроль: концепция контроллинга / Хан Д.; пер. с нем.; под ред. и предисл. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 800 с.
14. *Циглик І.І.* Контролінг в системі управління / І. І. Циглик, О. І. Мозіль, Н. В. Кірдякіна // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 3(45). — С. 117—123.
15. *Bramsemann R.* Handbuchcontrolling: Methoden und Techniken / R. Bramsemann. — Munchen—Wien: Hanser, 1990. — P. 120—256.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано діяльність Державної казначейської служби України щодо обслуговування аграрних підприємств на прикладі виконання Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Розглянуто інструменти впливу Держказначейства на розробку цільових регіональних і державних програм, пов'язаних з агропромисловим розвитком. Запропоновано механізм планування обсягів асигнувань Державної казначейської служби України.

Одним із важливих напрямів державної фінансової політики є організація і функціонування чіткої системи обслуговування аграрних підприємств. Така система включає процес виділення асигнувань підприємствам, планування і прогнозування обсягів потреби у фінансуванні відповідних заходів державного та місцевих бюджетів

Контроль казначейського обслуговування аграрного сектору економіки, запровадження виваженого і системного підходу до розробки та реалізації державної аграрної політики, спрямованої на захист інтересів держави і стабільного розвитку вітчизняного сільського господарства, висвітлюється у наукових працях М.Я. Дем'яненка і П.Т. Саблука [1], С.І. Юрія, В.І. Стояна, О.С. Даневича [2], А.Д. Діброви [3], В.П. Галушки [4], Г.Г. Кірейцева [5], В.М. Федосова [6], В.С. Загорського [7], А.Г. Охламова [8] та інших вчених. Попри значну увагу до цієї проблеми невіршеними залишаються питання, пов'язані з пошуком оптимальних видів, форм і шляхів планування асигнувань державного і місцевих бюджетів.

Метою статті є розробка методичних підходів щодо удосконалення казначейського обслуговування аграрних підприємств за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Проведені дослідження свідчать, що процес удосконалення планування й прогнозування обсягів потреби у фінансах для обслуговування аграрних підприємств Державною казначейською службою України слід здійснювати поетапно і передбачати застосування таких методів: на

першому етапі — загальноекономічних методів прогнозування і планування; на другому — нормативного методу; на третьому — методів екстраполяції; на четвертому — балансового методу; на п'ятому етапі — методичних підходів програмно-цільового методу фінансування.

Програмно-цільовий метод застосовується в Україні при розрахунках бюджетних видатків з 2002 р., а починаючи з 2010 р. проводиться експеримент запровадження цього методу для планування місцевих бюджетів [9].

Відповідно до методичних підходів щодо процесу формування й фінансування заходів державного і місцевих бюджетів шляхом використання програмно-цільового методу доцільно застосовувати вісім ключових елементів, а саме:

- визначати пріоритети розвитку аграрної сфери економіки;
- розробляти заходи щодо реалізації пріоритетів;
- формувати бюджетні програми;
- розробляти заходи щодо реалізації бюджетних програм;
- формувати показники оцінок виконання бюджетних програм;
- здійснювати безпосереднє фінансування бюджетних програм;
- проводити моніторинг виконання завдань та обсягів фінансування бюджетних програм;
- оцінювати результати казначейського обслуговування, виявляти його недоліки і передбачати заходи щодо усунення їх.

Згідно з цим, обслуговування аграрних підприємств Державною казначейською службою України також має включати зазначені вісім етапів. Визначальну роль у ефективному й результативному використанні бюджетних коштів повинні відігравати головні розпорядники їх. Проте розгляд реалізації державних і регіональних програм розвитку аграрної сфери економіки показує, що сучасний стан обслуговування аграрних підприємств Державною казначейською службою України потребує удосконалення.

Так, аналіз виконання Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, проведений Колегією Рахункової палати України, свідчить про невідповідність досягнутих результатів запланованим показникам. Згідно з аудиторським висновком, виконавцями цієї програми і головними розпорядниками коштів державного бюджету на її заходи у 2008–2011 рр. спрямовано 68,2 % передбаченого на цей період обсягу. Кошти на компенсацію витрат, вкладених підприємствами агропромислового комплексу у будівництво об'єктів соціальної сфери в сільських населених пунктах, у межах Програми не виділялись. Розвиток системи страхування аграрного сектору та державна підтримка виконання програм страхування і гарантування доходів сільськогосподарських товаровиробників (здешевлення страхових премій) є недостатніми, а матеріали паспортизації сільських населених пунктів, проведеної з метою впровадження соціальних стандартів у сільській місцевості станом на 01.11.2012 р., не узагальнені й не затверджені [10, с. 21].

У висновку Рахункової палати України підкреслюється, що «...через неналежний внутрішній контроль з боку головних розпорядників у 2011 р. 26,3 млн грн коштів державного бюджету, які спрямовано на виконання заходів Програми, використано з недоглядами і порушеннями. Крім того, у цей період головними розпорядниками допущено неефективне управління 40 млн грн бюджетних коштів» [10, с. 30].

Цей висновок підтверджується й дослідженнями М.Ю. Кожем'якіної, яка стверджує, що нині «... недостатньою є пряма державна інвестиційна підтримка сільського господарства. У 2011 р. інвестиції в основний капітал сільського господарства за рахунок державного бюджету становили лише 317 млн грн або 18 % загального обсягу інвестицій у галузь...» [11, с. 7]. Водночас автор доводить, що головними причинами виникнення цієї проблеми є непослідовність і недовершеність інвестиційної політики держави в аграрній сфері, недосконалість схем і механізмів використання бюджетних коштів.

На законодавчому рівні в Україні визначено інструменти впливу Державної казначейської служби на розробку цільових регіональних і державних програм, пов'язаних з агропромисловим розвитком. Так, відповідно до пункту 2.4. «Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів», затвердженого наказом Міністерства

фінансів України від 23.08.2012 р. № 938, місцеві фінансові органи мають складати розпис місцевих бюджетів, який включає [12]:

річний розпис доходів загального і спеціального фондів місцевих бюджетів та помісячний розпис доходів загального фонду місцевих бюджетів;

річний розпис фінансування загального і спеціального фондів місцевих бюджетів за типом боргового зобов'язання та помісячний розпис фінансування загального фонду місцевих бюджетів за типом боргового зобов'язання;

річний розпис асигнувань загального і спеціального фондів місцевих бюджетів (за винятком надання кредитів з місцевих бюджетів) та помісячний розпис асигнувань загального фонду місцевих бюджетів (за винятком надання кредитів з місцевих бюджетів);

річний розпис повернення кредитів до місцевих бюджетів та надання кредитів з місцевих бюджетів, помісячний розпис повернення кредитів до загального фонду місцевих бюджетів та надання кредитів із загального фонду місцевих бюджетів;

річний розпис витрат спеціального фонду місцевих бюджетів з розподілом за видами надходжень;

помісячний розпис спеціального фонду місцевих бюджетів (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків).

У разі невиконання цих вимог, відповідно до пункту 2.5 «Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів», органи Державної казначейської служби України мають право повернути розписи місцевим фінансовим органам на доопрацювання із супровідним листом, який містить обґрунтування причини повернення.

Відносно сучасного стану планування й виконання регіональних програм, удосконалення методичних підходів до казначейського обслуговування аграрних підприємств стосується специфіки аграрного виробництва, розробки плану асигнувань, який би враховував не лише річну потребу у фінансуванні, а й щомісячні платежі Державної казначейської служби України. При цьому за методологією впровадження програмно-цільового методу бюджетування, планування асигнувань необхідно здійснювати за принципом «знизу—вгору» (рис.).

Так, відповідно до розроблених на середньострокову перспективу цільових регіональних програм, місцевим органами влади й самоврядування необхідно надати базовим ланкам Держказначейства України щомісячні плани фінансування за ра-

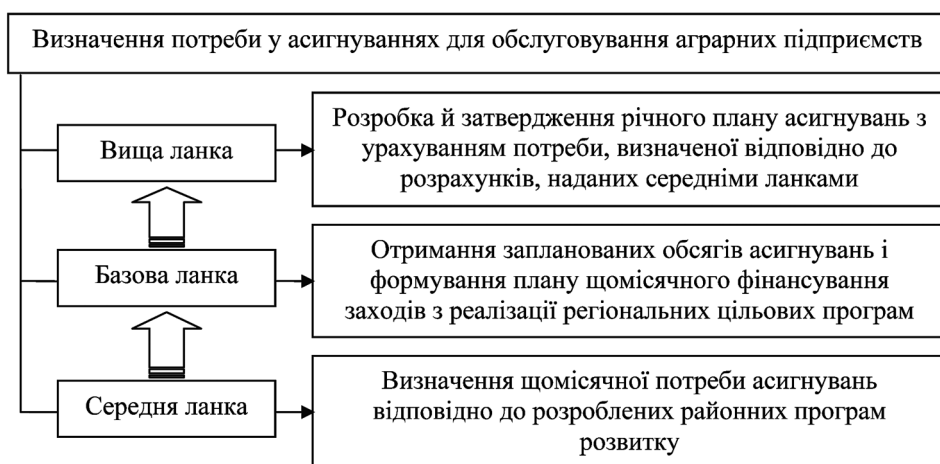

Рис. Механізм планування обсягів асигнувань Державної казначейської служби України

хунок державного або місцевих бюджетів. Ці плани мають враховуватися при розробці районних цільових програм, пов'язаних з розвитком агропромислового виробництва. Вони затверджуються відповідними органами влади й місцевого самоврядування. Такі вимоги необхідні для реалізації принципу розподілу повноважень і відповідальності за невиконання запланованих завдань цільових регіональних програм, а також персоналізації вини конкретних посадових осіб.

На основі наданих базовими ланками планів щомісячної потреби у асигнуваннях, в середніх ланках мають розроблятися плани щомісячного фінансування заходів з реалізації регіональних цільових програм, які надаються вищій ланці Державної казначейської служби України. Вища ланка Держказначейства України розробляє план фінансування на середньострокову перспективу і перераховує необхідні обсяги асигнувань, які розподіляються середніми і базовими ланками.

Висновки. Практика реалізації державних і регіональних програм розвитку аграрної сфери економіки доводить, що сучасний процес обслуговування аграрних підприємств Державною казначейською службою України потребує удосконалення шляхом розробки плану асигнувань, який би враховував не лише річну потребу у фінансуванні, а й щомісячні платежі Держказначейства України. При цьому, планування асигнувань необхідно здійснювати за принципом «знизу—вгору».

Використані джерела

1. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія / [Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т., Скулий В. М. та ін.]; за ред. М.Я. Дем'яненка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 372 с.

2. Казначейська система: підруч. / [Юрій С. І., Стоян В. І., Даневич О. С. та ін.]; за ред. С.І. Юрія. — [2-ге вид., змін. й доп.]. — Тернопіль: Карт-бланш, 2006. — 818 с.
3. Діброва А.Д. Механізм бюджетної підтримки сільського господарства України / А. Д. Діброва // Агросвіт. — 2007. — № 15. — С. 6—11.
4. Галушко В.П. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні / В. П. Галушко, А. Д. Діброва, Л. В. Діброва // Економіка АПК. — 2006. — № 3. — С. 3—11.
5. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / Кірейцев Г. Г. — Житомир: ЖІТІ, 2001. — 440 с.
6. Бюджетна система: підруч. / За наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К: Центр навч. літер.; Тернопіль: Економічна думка, 2012. — 871 с.
7. Фінанси: навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. — [2-ге вид., стер.]. — К.: Знання, 2008. — 247 с.
8. Охламов А.Г. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозної невизначеності: регіональний рівень: наук.-метод. розробка / А. Г. Охламов, О. В. Голинська. — К.: НАДУ, 2011 — 48 с.
9. Про деякі питання проведення експерименту із запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 9.07.2010 р. № 679 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=358724&cat_id=355989.
10. Бюлетень звіту про результати аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. — К.: Рахункова палата України, 2013. — 31 с.
11. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства України на період до 2020 року: наукове видання / [Лупенко Ю. О., Дем'яненко М. Я., Кисіль М. І. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенко, М.І. Кисіля. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 66 с.
12. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів від 23.08.2012 р. № 938: Наказ Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12/page>.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Розкрито економічну сутність категорій матеріально-технічних ресурсів, ресурсного потенціалу аграрних підприємств, матеріально-технічного забезпечення, матеріально-технічної бази сільського господарства. Розглянуто та обґрунтовано механізм функціонування і взаємозв'язку елементів системи матеріально-технічного забезпечення АПВ.

Складною проблемою розвитку аграрних підприємств в ринкових умовах господарювання виявилось матеріально-технічне забезпечення, наслідком якої стало порушення технологій виробництва продукції. Більшість сільськогосподарських підприємств не мають у своєму розпорядженні достатньої кількості техніки, а нині використовується техніка вичерпала термін амортизації. Тому одним із пріоритетних напрямів національної аграрної політики стало технічне оновлення і матеріальне забезпечення сільського господарства в складі його підприємств та особистих селянських господарств.

Питання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств знайшли належне відображення в наукових працях С. Азізова, В. Андрійчука, Л. Бага, М. Геруна, А. Іванишина, М. Кісіля, В. Лешенка, В. Петрова, Г. Підлісецького, П. Саблука, В. Товстопята та ін. Водночас окремі аспекти цієї багатопланової проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Зокрема, в теоретичному плані слід систематизувати погляди на економічні категорії «матеріально-технічні ресурси» та «матеріально-технічна база», їхнє місце і роль у процесі виробництва сільськогосподарської продукції.

Стабілізація та подальше ефективне функціонування агропромислового виробництва неможливі без зміцнення та інтенсифікації використання його ресурсного потенціалу. Ефективність господарювання характеризується співвідношенням витрат і результатів. Отже, ресурсовіддача виступає найважливішим показником ефективності виробництва. Пошук шляхів і резервів економічного зростання

має бути спрямований на вивчення кожного виду ресурсів, обґрунтування способів планомірної заміни та компенсації відсутніх ланок, методів оцінювання ресурсного потенціалу, формування його оптимальної структури і комплексного використання.

Ресурси — це засоби виробництва. Під ресурсами розуміють сукупність матеріально-речових благ, природних багатств, які використовуються у виробничих процесах сільськогосподарських підприємств. Іншими словами, ресурси у сфері сільськогосподарського виробництва — це запаси і реальні потоки всіх видів технологічних факторів, що використовуються в суспільному виробництві.

Ресурсне забезпечення являє собою систему організаційно-економічних відносин, спрямованих на оптимальне, своєчасне й ефективне забезпечення виробничого процесу сфери АПВ необхідними засобами виробництва. Існує декілька класифікаційних підходів щодо видів ресурсів агропромислового комплексу (рис. 1).

За першим видом класифікації ресурси агропромислового виробництва (їх походженням) поділять на дві групи: природні й економічні. Економічні ресурси (матеріально-технічні, фінансові, трудові, інтелектуальні, підприємницькі, інформаційні) — це основний елемент економічного потенціалу, можливості процесів аграрного виробництва. Матеріально-технічні ресурси являють собою сукупність засобів і предметів праці, які у технологічних процесах сільськогосподарського виробництва забезпечують відтворювальні процеси (рис. 2).

Виробничо-технічні ресурси є найважливішою складовою матеріально-технічної бази АПВ. До них належать основні засоби — будівлі, споруди, виробничі приміщення тощо, а також машинно-тракторний парк господарств, технологічні лінії, обладнання. Залежно від функціонального призначення виробничо-технічні ресурси діляться на основні засоби виробничого та невиробничого призначення. Окремі види виробничо-технічних ресурсів не однаковою мірою беруть участь

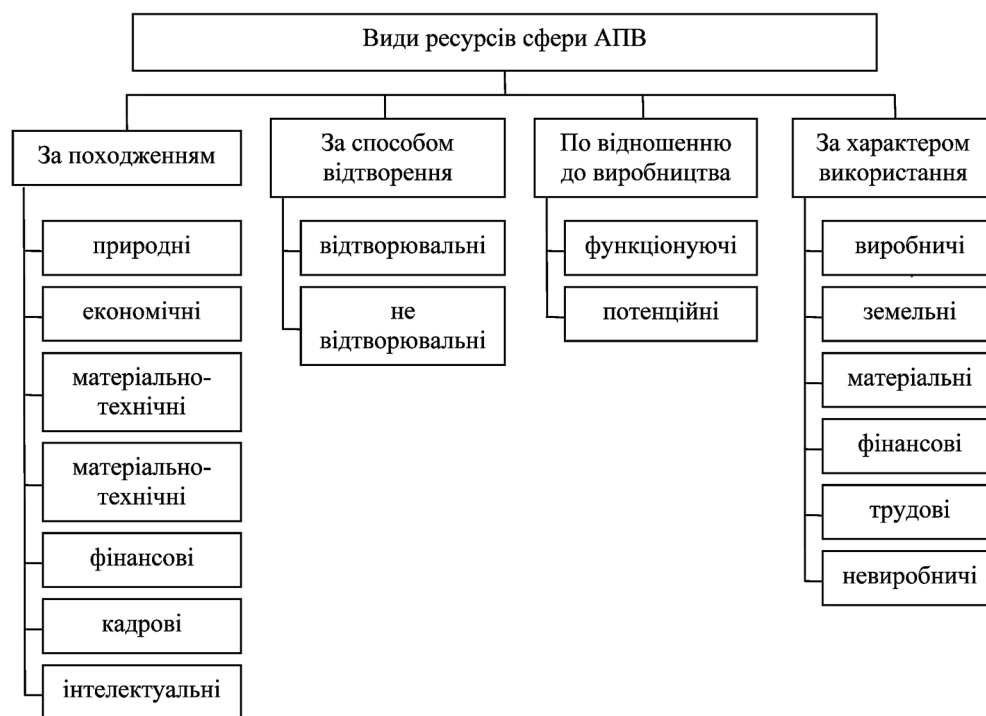

Рис. 1. Класифікація видів ресурсів АПВ

у виробничому процесі. Одні з них прямо пов'язані з основним виробництвом і виступають визначальним фактором нарощення сільгосппродукції (трактори, комбайни, сільгоспмашини, обладнання). Інші ресурси спрямовані на виробництво промислової продукції, а також пов'язані з будівництвом, торгівлею, переробкою сільськогосподарської продукції.

Однією з основних умов підвищення продуктивності праці є підвищення ступеня оснащеності сільського господарства технікою. Низька надійність сільськогосподарських машин, їх технічна недосконалість, фізичний і моральний знос призводять до істотних втрат робочого часу на обслуговування і ремонт техніки.

Зазначимо, що єдиного визначення понять «матеріально-технічна база» та «матеріально-технічне забезпечення» в економічній науці не існує. У науковій літературі застосовують різні підходи до змісту цих понять. Багато дослідників характеризують економічну сутність матеріально-технічної бази виробництва як виробничо-технічну категорію, що не відноситься безпосередньо до економічної науки. Але цю точку зору можна вважати неправомірною з наступних причин.

По-перше, матеріально-технічна база сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі національної економіки, є результатом продуктивної суспільної праці. Іншими словами вона акумулює, уречев-

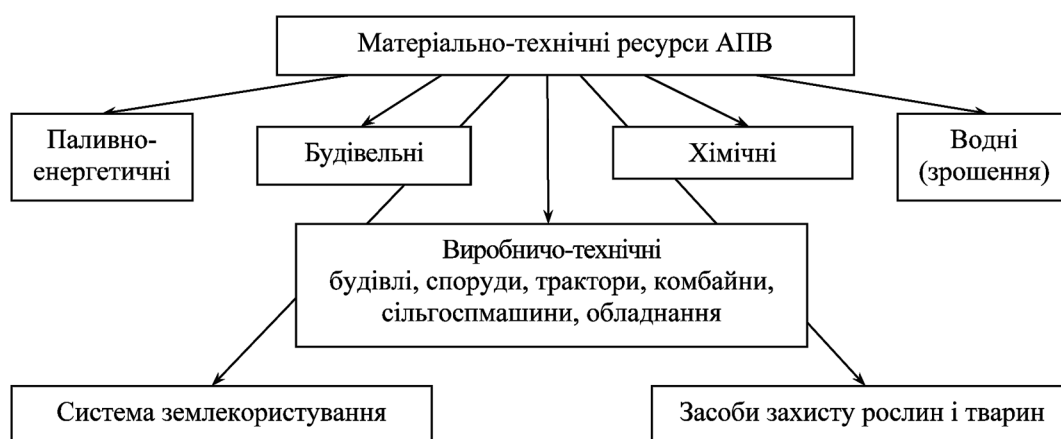

Рис. 2. Склад матеріально-технічних ресурсів АПВ

лює в собі суспільно-організовану людську працю. Це уречевлення об'єктивно набуває економічних форм — споживчої вартості та вартості засобів виробництва. Поняття «споживча вартість фондів» поширене в літературі стосовно окремих видів техніки. Однак воно цілком прийнятно і для їх сукупності. Споживча вартість матеріально-технічної бази виражає її здатність сприяти працівникові в пристосуванні до сил природи і людських потреб, тобто виробляти необхідні матеріальні блага.

По-друге, матеріально-технічна база як суспільний продукт уречевленої праці використовується живою працею. Уречевлена праця безпосередньо виступає в системі машин не тільки у формі продукту, що використовується як засіб праці, але й у формі продуктивної сили [1, с. 126].

Тому матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва слід розглядати не тільки з природничо-наукової і технічної сторін, але і з економічної, тобто як об'єктивну продуктивну силу уречевленої праці. З урахуванням особливостей сільськогосподарської діяльності (використання землі, живих організмів, впливу природних умов, сезонності виробництва тощо), матеріально-технічну базу сільського господарства можна визначити і біотехнічну систему взаємопов'язаних ланок матеріального виробництва.

Економічний механізм формування і відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства характеризується дією двох різних груп факторів. Перша група факторів проявляється через використання горизонтальних економічних зв'язків сільського господарства з машинобудуванням, енер-

гетикою, хімічною промисловістю, будівництвом та іншими галузями економіки. Сформовані на цій основі елементи матеріально-технічної бази уособлюють собою матеріалізовану працю промисловості та капітального будівництва у формі потенційної продуктивної сили [2, с. 64].

Інша група факторів проявляє себе через вертикальні економічні зв'язки всередині сільського господарства, забезпечує взаємодію живої праці і всіх елементів матеріально-технічної бази. В результаті такі її складові, як сільськогосподарські угіддя та біологічна група засобів виробництва, щорічно циклічно відтворюються в межах галузі й підприємства. Якщо таке відтворення здійснюється кількісно і якісно, то воно набуває форми розширеного відтворення. З економічної точки зору сутність розширеного відтворення в сільському господарстві полягає в збільшенні продуктивної сили живих організмів і ґрунту [3, с. 11].

До складу матеріально-технічної бази сільського господарства включаються матеріально-виробничі ресурси і технічні засоби (рис. 3).

Матеріально-виробничі ресурси представлені виробничими запасами і незавершеним виробництвом. До виробничих запасів належать різні речові елементи сільськогосподарського виробництва, що використовуються як предмети праці у виробничому процесі (добрива, корми, насіння, пально-мастильні матеріали, тварини на відгодівлі та ін.) [4].

Наявність запасів — обов'язкова умова нормального функціонування сільськогосподарського підприємства. Вони дають змогу безперервно забезпечувати виробництво матеріально-технічними

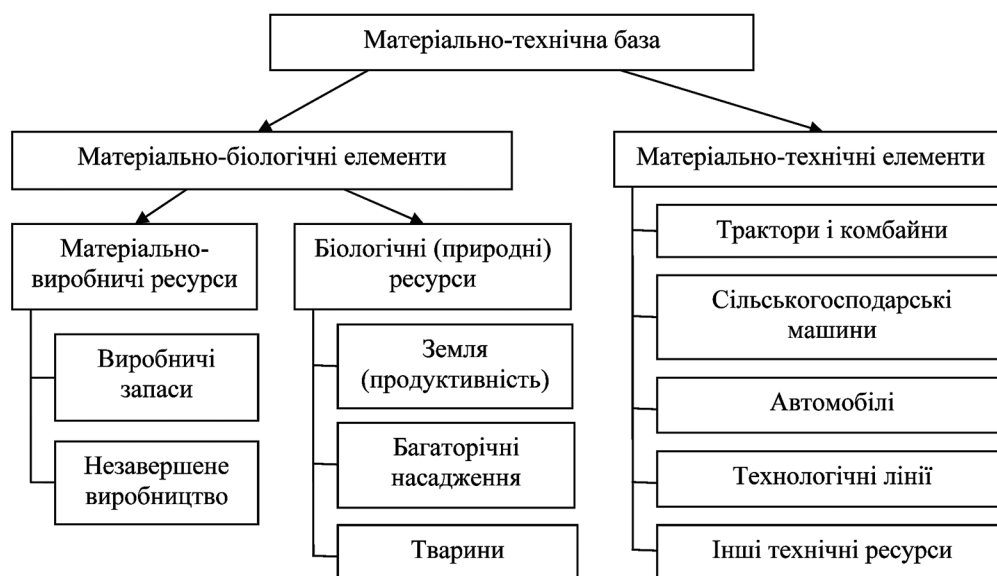

Рис. 3. Структура матеріально-технічної бази

ресурсами. Особливу роль в організації сільськогосподарського виробництва відіграють технічні елементи матеріально-технічної бази.

Під матеріально-технічним забезпеченням сільського господарства розуміємо систему, в якій відбувається споживання матеріально-технічних засобів (техніки, енергетичних ресурсів, запасних частин, добрив, засобів захисту рослин і тварин тощо) шляхом використання послуг підприємств-виробників матеріально-технічних засобів, постачальників та сервісних підприємств [5, с. 7]. Система матеріально-технічного забезпечення – це сукупність підприємств-виробників матеріально-технічних ресурсів, торгово-посередницьких організацій, сервісних підрозділів, формувань з використання технічних засобів та державних органів, що регулюють відносини у сфері техніко-технологічного забезпечення [5, с. 5]. На нашу думку, система матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва являє собою специфічний ринок, механізми функціонування і взаємозв'язок елементів якого представлені на рис. 4.

Попит на аграрному ринку матеріально-технічних ресурсів являє собою загальну потребу сільськогосподарських підприємств у різних видах засобів виробництва. Попит задовольняють фірми і підприємства, що займаються постачанням ресурсів підприємствам АПВ.

Попит на ресурси з боку окремого господарюючого суб'єкта залежить від попиту на продукцію, яка виробляється з використанням цих ресурсів, тому чим більший попит на продукцію, тим вищий попит і на ресурси, необхідні для її випуску, з урахуванням їх якісних і цінових характеристик та ефективності використання.

На нашу думку, у дослідженнях стану та механізмів матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств необхідний подвійний підхід: з точки зору макросередовища державного регулювання, об'єктивних законів ринку і з позицій підприємств сфери АПВ.

Відповідно до першого підходу, система матеріально-технічного забезпечення АПВ – це сукупність

Рис. 4. Функціонування та взаємозв'язок елементів системи матеріально-технічного забезпечення АПВ

методів і механізмів визначення ресурсних потреб, формування джерел надходження і контролю за ефективністю використання ресурсів з урахуванням існуючої структури агровиробництва та практики регіональної аграрної політики.

Система державного регулювання матеріально-технічного забезпечення АПВ повинна виконувати наступні пріоритетні функції: диверсифікації джерел ресурсного забезпечення; активізації впровадження безвідходних технологій; підтримання ресурсного балансу регіону; розширення ресурсної бази; виявлення і забезпечення державою підтримки критичних і пріоритетних виробництв у сфері АПВ; бюджетного фінансування програм розвитку аграрної сфери, здійснення нормативно-правової підтримки. Нині, на жаль, функції державного управління матеріально-технічним забезпеченням підприємств АПВ, крім розроблення програм розвитку аграрного сектору економіки та нагляду за їх виконанням, практично втрачені. Система матеріально-технічного забезпечення АПВ функціонує і розвивається на рівні аграрних підприємств.

Таким чином, система матеріально-технічного забезпечення з позицій розглянутого підходу — це сукупність форм і методів визначення потреби аграрного підприємства в необхідних ресурсах і виявлення можливих джерел її покриття з урахуванням маркетингової стратегії, поточних цілей і фінансових можливостей підприємства.

Пріоритетними функціями системи матеріально-технічного забезпечення з боку аграрних підприємств є: визначення складу і структури необхідного ресурсного потенціалу; пошук і впровадження можливих джерел покриття потреби в різних видах матеріально-технічних ресурсів; контроль за їх використанням; виявлення втрат і непродуктивного витрачання.

Оскільки держава практично втратила свій вплив і регулюючі функції в даній сфері, то різко зросла роль постачальників ресурсів (фірм, підприємств, асоціацій тощо) і їх споживачів (сільськогосподарських і переробних підприємств) як основних суб'єктів управління. Механізм державного управління ресурсним забезпеченням АПВ трансформувався в самостійний механізм господарювання, який передбачає вільний пошук партнерів, вибір форм і методів оплати, диференціацію механізмів ціноутворення.

Висновки. Механізми функціонування ринку матеріально-технічних ресурсів і діюча система матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва поки-що не досконалі й не за-

довольняють потреби сільськогосподарських підприємств в машинах, обладнанні, запасних частинах, засобах хімізації.

Без структурної та організаційної перебудови матеріально-технічного і сервісного забезпечення неможлива стабілізація агропромислового виробництва. Напрями розвитку системи матеріально-технічного забезпечення АПВ передусім повинні бути спрямовані на його відродження і розвиток, комплексну механізацію та автоматизацію технологічних процесів аграрного виробництва, збереження родючості ґрунтів на основі національного машинобудування і виробництва матеріальних ресурсів. Реалізація цієї стратегічної мети може бути здійснена за умови виконання наступних принципів:

— оптимізації й спрямованості цінової, фінансово-кредитної та податкової політики держави на оновлення і підтримку платоспроможності аграрних підприємств;

— забезпечення рівних економічних умов у відносинах споживачів матеріально-технічних ресурсів з суб'єктами їх виробництва, постачання, технічного обслуговування і надання послуг;

— рівноправності розвитку всіх форм власності та господарювання;

— вільного вибору виробничими структурами системи ресурсного забезпечення сфери діяльності;

— створення умов для розвитку конкуренції у всіх ланках системи;

— забезпечення гарантій і відповідальності партнерів агропромислового виробництва за високу якість технічних засобів і надання послуг, інших ресурсів, термінів і умов їх постачання, своєчасність розрахунків.

Використані джерела

1. *Джупина Ю.І.* Ринок матеріально-технічних засобів агропромислового комплексу України / Ю. І. Джупина // Економіка АПК. — 2004. — № 11. — С. 56—60.
2. *Плаксін О.А.* Матеріально-технічне забезпечення підприємств АПК в сучасних умовах / О. А. Плаксін // Економіка АПК. — 2004. — № 8. — С. 63—68.
3. *Турченко М.М.* Формування технічної бази аграрного сектору / М. М. Турченко, А. І. Александрова, С. В. Лобас // Економіка АПК. — 2003. — № 11 — С. 9—13.
4. *Сатир Л.М.* Теоретичні підходи до визначення економічної сутності матеріально-технічної бази сільського господарства та її складових / Л. М. Сатир // Сталий розвиток економіки. — 2012. — № 7. — С. 324—327.
5. *Остапенко Т.М.* Формування матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Т. М. Остапенко. — Луганськ, 2008. — 20 с.

Р.Х. Ергашев

доктор економ. наук, професор,

С.Н. Хамраєва

канд. економ. наук, доцент,
Каршинський інженерно-економічний інститут,
Республіка Узбекистан

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА

Досліджено тенденції різних рівнів регіонального розвитку інфраструктури села в Узбекистані. Виділені етапи інноваційного розвитку інфраструктури села. Розглянуті напрями інноваційного розвитку регіональних систем, що відповідають умовам сучасності і соціально-економічним особливостям регіону. Запропонований методологічний інструментарій управління сільським господарством і інфраструктурою села в умовах переходу до інноваційного розвитку.

Найважливішими стратегічними пріоритетами розвитку сільського господарства і агропромислового сектора економіки в сучасних умовах є науково-технічний прогрес й інноваційні процеси, що дозволяють здійснювати безперервне оновлення виробництва на основі освоєння досягнень науки і нових технологій. Ефективність поширення науково-технічних досягнень в АПК значною мірою залежить також від інноваційного розвитку інфраструктури регіону.

Процеси регіоналізації економіки підвищують роль і відповідальність регіонів в здійсненні відповідної інноваційної політики, яка повинна сприяти проведенню реформ і активізації у сфері інноваційної діяльності.

Модернізація національної економіки і пов'язані з нею соціально-економічні перетворення великою мірою зумовлюються примноженням наукових знань, продукуванням інновацій і є необхідною умовою життєзабезпечення суспільства. Створення конкурентоздатної економіки можливе за умови залучення інноваційних чинників до процесу соціально-економічного розвитку, що може забезпечити розв'язання проблеми нівелювання просторової нерівності.

Відмінності, що існують нині в рівнях регіонального інноваційного розвитку підтверджу-

ються статистикою інноваційної та наукової діяльності в Узбекистані. Вона констатує прояви таких негативних тенденцій, як скорочення чисельності наукових кадрів, порівняно низький рівень впровадження інновацій, територіальна асиметрія в інноваційному розвитку, зниження у ряді регіонів інноваційної активності, недостатній попит з боку реального сектора економіки на нові технології тощо. Тенденції такі, що науково-технічний прогрес приводить до подальшого поглиблення регіональних відмінностей, існування яких зумовлює необхідність пошуку напрямів розвитку регіональних систем, що відповідають умовам сучасності і соціально-економічним особливостям регіону.

Агропромисловий комплекс і його основна галузь – сільське господарство, як відомо, мають ряд принципових особливостей, що визначають множинність видів інновацій. Це пов'язано насамперед з біологічною основою галузі, великою кількістю видів рослин, тварин, технологічними особливостями виробництва всього різноманіття видів сільськогосподарської продукції в різних природних і економічних умовах. Сільськогосподарська продукція на стадії її виробництва від обробітку певної культури або вирощування тварини до різних етапів збору, забою, переробки, виготовлення кінцевого продукту потребує особливої технології, її постійного оновлення і вдосконалення, що можливо лише на основі результатів наукових досліджень, які завершуються певним результатом інтелектуальної діяльності.

Роль інновацій та інноваційної діяльності в розвитку сільськогосподарського виробництва

визначається тим, що лише на його основі можливе радикальне вирішення продовольчої проблеми шляхом послідовної інтенсифікації сільського господарства, забезпечення стійкості аграрного сектору, підвищення його ефективності, здійснення екологічного захисту довкілля і успішного вирішення питань соціального розвитку села.

Інноваційний розвиток інфраструктури села включає декілька етапів: створення, поширення і освоєння інновацій, а останній етап характеризує ефект від освоєння інновацій (табл.).

В умовах переходу сільського господарства й інфраструктури села на шлях інноваційного розвитку система управління галуззю на різних рівнях повинна максимально використовувати переваги в керуванні агроекономікою як відкритою системою з синергетичними властивостями. Узагальнення розглянутих підходів, принципів, моделей і методів дало змогу сформуванню якісно новий методологічний інструментарій управління сільським господарством та інфраструктурою села в умовах переходу до інноваційного розвитку (рис.).

Пропонований методологічний інструментарій поєднує інституційний і синергетичний підходи до управління, а також враховує системні властивості економіки села як складного об'єкту управління. Він ґрунтується на мето-

дологічних принципах управління (системного взаємозв'язку, соціальної пріоритетності, інституційної узгодженості, комплексності й безперервності), орієнтується на переважне використання моделей адаптивного управління і включає систему критеріїв комплексної оцінки різних видів ефективності сільського господарства та інфраструктури села на різних рівнях управління

Запропонований методологічний інструментарій являє собою основу для формування системи управління, здатної привести сучасне багатокладне і, переважно, низькоефективне сільське господарство до інноваційного типу розвитку, до стану інноваційної економіки села, що динамічно розвивається, раціонально використовує біокліматичні, земельні, трудові, матеріально-технічні й фінансові ресурси. Використанням інституціоналізму як основної теорії дасть можливість залучати до процесу управління формальні й неформальні інститути.

Синергетичний підхід до управління включає пошук альтернативних шляхів і способів досягнень поставлених цілей за коротший термін, що можливо за допомогою використання механізму резонансного збурення точок зростання аграрної економіки. Правильний вибір точок зростання і ключових напрямів розвитку дозволяє розраховувати на отримання синергетичного ефекту, що

Таблиця

Етапи інноваційного розвитку інфраструктури села

Етап	Змістове наповнення етапу	Виконавці
Створення інновацій	вивчення проблеми в галузі, в світі, зародження ідеї і включення її в план НДР; проведення фундаментальних і прикладних досліджень, виконання розробок; оформлення закінчених науково-технологічних розробок як об'єктів інтелектуальної власності; виробництво і реалізація наукоємкої продукції; підготовка інновацій до освоєння їх у виробництві	науково-дослідні установи АПК (аграрна наука)
Поширення інновацій	підготовка і перепідготовка кадрів АПК для роботи з інноваціями; здійснення посадових функцій органами управління АПК, пропаганда інновацій; інформаційне забезпечення підприємств різних організаційно-правових форм в сільгоспвиробництві; діяльність центрів інноваційного розвитку (ЦІР) і засобів масової інформації	органи управління АПК спільно з творцями інновацій
Освоєння інновацій	доведення інформації про інновації до товаровиробників; використання організаційно-економічного механізму освоєння інновацій товаровиробниками; формування договірних відносин між товаровиробниками, творцями інновацій і ЦІР; активізація діяльності товаровиробників; платоспроможний попит товаровиробників на інновації	товаровиробники спільно з творцями інновацій і ЦІР регіонального АПК
Ефект від освоєння інновацій	відношення додаткової продукції або доходу, отриманих товаровиробниками, до витрат на створення інновацій та їх освоєння у виробництві	

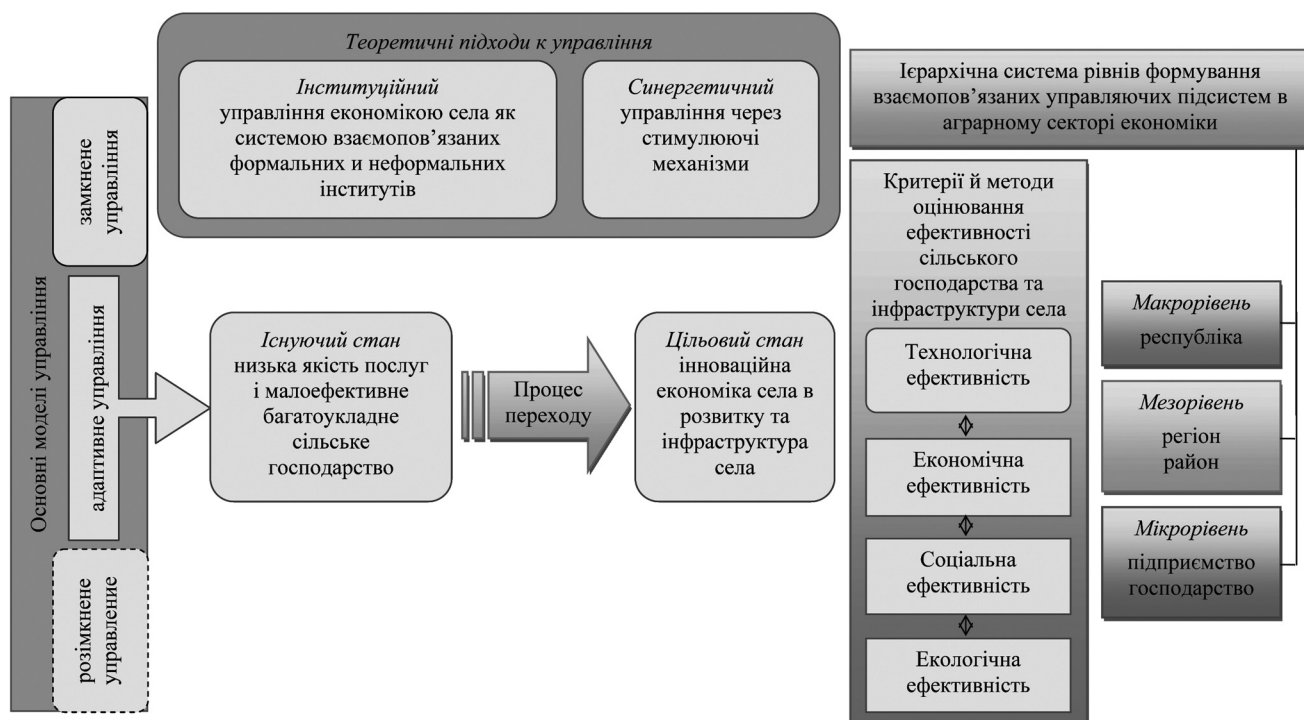

Рис. Основні компоненти управління інноваційним розвитком інфраструктури села і сільського господарства

забезпечує більшу віддачу від вкладених засобів в умовах обмеженості ресурсів, й динамічне просування інновацій в аграрній сфері.

Для забезпечення інноваційного розвитку інфраструктури села й сільського господарства необхідна ефективна система управління інноваційними процесами в аграрному секторі економіки, формування якої ускладнене не лише специфікою галузі, а й особливостями протікання інноваційних процесів в сільському господарстві.

Принциповим положенням сучасної методології управління інноваційною діяльністю в сільському господарстві стає необхідність розподілу інноваційного процесу на дві стадії: 1) створення

і освоєння інновацій; 2) масове поширення інновацій.

На нашу думку, такий підхід необхідний у зв'язку з тим, що, *по-перше*, велика кількість кінцевих споживачів інновацій (сільськогосподарських товаровиробників) не дає змоги відразу здійснювати масове тиражування інновацій без попередньої апробації їх на окремих підприємствах; *по-друге*, поділ загального інноваційного процесу на дві стадії дозволить краще згрупувати і організувати учасників інноваційної діяльності, оскільки на кожній стадії існують свої споживачі інновацій, особливості й технології поширення їх.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЗАГРОЗ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ

Розглянуто методологічні підходи до оцінки рівня загроз продовольчій безпеці. Запропоновано критерій оцінки продовольчої безпеки держави. Висвітлено сучасний стан споживання продуктів харчування населенням України. Надамо рекомендації щодо посилення ролі держави у подоланні основних загроз продбезпеці.

Продовольча безпека є однією з найважливіших у системі життєзабезпечення. Водночас із завданнями у сфері оборонної і загальноекономічної безпеки вона набуває надзвичайного значення. Забезпечення продовольчої незалежності країни стає однією з умов збереження країною свого суверенітету та соціальної стійкості. Без власного продовольства решта компонентів національної безпеки втрачають будь-яке значення. Продовольча безпека України — це складна системна та ієрархічна проблема, яка стосується багатьох економічних і соціальних аспектів країни й визначається рівнем ефективності всієї економіки.

Проблема продовольчої безпеки завжди займає провідне місце у загальній національній безпеці усіх країн, оскільки вона є обов'язковою передумовою соціальної та економічної стабільності. Одним із шляхів досягнення продовольчої безпеки стає суворе дотримання санітарно-гігієнічних вимог, технологічних інструкцій, рецептур, режимів оброблення, зберігання, транспортування, реалізації сировини і готової продукції.

Питання продовольчої безпеки висвітлюють у своїх працях В.Г. Андрійчук, В.В. Гаврилишин, П.І. Гайдуцький, О.І. Гойчук, Н.Р. Джурик, М.П. Ковальчук, С.В. Майкова, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер, Н.Я. Сусол, А.Г. Фтомова, О.В. Шубравська та ін.

Мета статті — дослідити сучасний стан методичних підходів до оцінки рівня загроз продовольчій безпеці і запропонувати новий показник оцінки продовольчої безпеки держави.

Механізм забезпечення продовольчої незалежності — система організаційно-економічних та правових заходів з попередження економічних загроз продовольчій безпеці, які включають:

- моніторинг економіки для виявлення і прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз;
- створення нормативно-правової бази безпеки аграрної сфери;
- кредитування і підтримка державою національного виробника і його конкурентоспроможності;
- надійний захист здоров'я споживача та харчових продуктів;
- збалансованість продовольчих продуктів для різних вікових та професійних груп населення.

Вплив загроз на соціально-економічний розвиток визначається системою приведених вище індикаторів або рівнів продовольчої безпеки.

Розв'язання методологічних проблем продовольчої безпеки базується на визначенні її теоретичної і практичної сутності. При цьому виділяють чотири етапи: визначення сутності проблеми; дослідження того, що має відношення до цієї проблеми; створення комплексу методів і засобів її вирішення; ефективне використання системи та управління нею [1, с. 83].

Дослідимо сутність проблеми. В радянській період Україна була розвиненою аграрною державою, яка збирала понад тону зерна на особу, посідала провідні місця в Європі з виробництва молока, м'яса і овочів. Село мало потужну матеріально-технічну базу. На індустріальній основі розвивалося птахівництво і овочівництво. У 1990 році в країні було лише 8 нерентабельних господарств. За 2000—2012 рр. обсяги виробництва продукції сільського господарства скоротилися від 109,8 до 95,5 %, у т. ч. рослинництва — від 121,3 до 91,8 %, тваринництва від 38,5 до 33,2 % [2, с. 83, 85].

Життєвий рівень понад 80 % населення України знизився майже у два рази, оскільки в окремих групах населення видатки на продовольство сягають навіть 100 %, що характеризує їх рівень життя. Різко проявилися загрози продовольчому забезпеченню населення, що призвело до низки негативних наслідків, а саме:

- споживання продуктів харчування на особу в калорійному обрахунку зменшилось від 3600 ккал у 1990 р. до 2540 ккал у 1998 р., за мінімальної норми споживання 2500 ккал на добу;

– майже вдвічі скоротилось споживання найкорисніших і найнеобхідніших продуктів тваринного походження;

– зросли обсяги імпортованої продукції;

– збільшилась кількість екологічно забруднених і небезпечних продуктів харчування, хоча навіть в умовах світової продовольчої кризи продукти харчування мають бути якісними і безпечними для життя і здоров'я людини.

Інституційне забезпечення функціонування аграрного ринку з метою подолання цих наслідків висуває невідкладні завдання споживчого попиту населення, доступу усіх людей у будь-який час до продовольства, необхідного для здорового і активного життя. Поточний стан внутрішнього споживчого ринку виступає індикатором соціально-економічного розвитку держави та її регіонів. За умов високого рівня саморегулювання механізм споживчого ринку спрямований на встановлення рівноваги шляхом впливу попиту, пропозиції та конкуренції на інституційне формування цін, а також на рівень споживання продуктів харчування населенням. Необхідно постійно стежити за мінливістю ринкового попиту на продовольство та впливом зовнішніх чинників, у т. ч. за надходженням сільськогосподарських продуктів з інших регіонів та з-за кордону.

Загальний рівень продовольчого споживання в Україні залишається низьким, а частка сімейних бюджетних витрат на придбання продуктів харчування перевищує 60%, тоді як у країнах ЄС він становить 15–25 % [3, с. 7]. Багаторазове зниження доходів змушує населення різко зменшити споживання продовольства (табл.).

За середньодобовим рівнем харчування основних продуктів Україна перебуває на нижній межі продовольчої безпеки (2500 ккал), а за споживанням протеїнів тваринного походження –

нижче цієї межі. Особливо це стосується м'яса і м'ясопродуктів, молока, риби, споживання яких скоротилося в 1,3–1,7 рази. Раціон жителів США за загальною калорійністю перевищує аналогічний показник в Україні на 43 %, а за споживанням продуктів тваринного походження – майже в 2,5 рази.

Рівень ефективності функціонування аграрного ринку характеризується здатністю якісно задовольняти потреби цільових сегментів і збалансованістю. Основна причина недостатнього споживання високоякісних продуктів харчування – це низька купівельна спроможність населення. Протягом усього періоду незалежності України доходи переважної частини населення, на відміну від розвинених країн, знаходяться на значно нижчому рівні. Водночас не приділяється належної уваги законам ринку попиту/пропозиції, еластичність/нееластичність попиту.

Структуризація і побудова організованого аграрного ринку дає змогу оцінити його внутрішнє середовище, специфічність поведінки суб'єктів ринкових відносин, здійснити її прогнозування, впровадити ефективну державну регуляторну політику. Підстави для такого висновку існують, якщо навіть розглядати аграрний ринок з боку продавців (сільськогосподарських товаровиробників) без структуризації його на окремі сектори за продуктовою ознакою. Таке «підсилення» відбувається тому, що ціновий попит на сільськогосподарську сировину менш еластичний порівняно з ціновим попитом на продовольчі товари. Із збільшенням обсягу виробництва і пропозиції сільськогосподарської продукції ціни на неї знижуються швидшими темпами, ніж ціни на кінцеві продукти переробки [4, с. 30]. Однак, потенціал споживчого попиту ще не повністю освоєний продовольчим сектором.

Продовольча незалежність значною мірою залежить від потенціалу агропродовольчого сектора. Сільськогосподарський потенціал є основою зростання національного доходу і продовольчої безпеки

Таблиця

Споживання продуктів харчування населенням України (на одну особу кг/рік)*

Основні продукти харчування	Раціональна норма споживання	1990 р	2000 р	2005 р	2010 р	2012 р	2012 р. у % до раціональної норми споживання
М'ясо і м'ясопродукти	83	68	33	39	52	54	65,1
Молоко і молочні продукти	380	373	199	226	206	215	56,6
Яйця, штук	290	272	166	238	290	305	105
Риба і рибопродукти	20	18	8,4	14,4	14,5	13,6	68,0
Цукор	38	50	37	38	37	38	100
Олія	13	11,6	9,4	13,5	14,8	13,0	100
Картопля	124	131	135	136	129	140	113
Овочі та баштанні	161	102	102	120	144	163	101
Плоди, ягоди, виноград	90	47	29	37	48	53	59,0
Хлібні продукти	101	141	125	124	111	109	108

* Складено на основі джерела [2]

держави. Аграрний сектор забезпечує продовольчу незалежність країни, формує її валовий внутрішній продукт. Підсистема виробництва охоплює вирощування сільськогосподарської продукції на підприємствах усіх форм власності; переробку аграрної сировини та виготовлення харчових продуктів; забезпечення країни продовольством, що визначає обсяги виробництва на одну особу в порівнянні з нормами споживання.

Підсистема формування і розподілу продовольчих ресурсів включає функціонування аграрних ринків сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів; формування державних продовольчих фондів і резервів; експорт та імпорт; забезпечення споживачів продовольством. Елементом цієї підсистеми є продовольчі резерви.

Кінцева підсистема споживання продовольства повинна забезпечити калорійність харчування людини, що має відповідати затратам організму, збалансованості між білками, жирами та вуглеводами, достатній кількості тваринних білків та рослинних жирів. Необхідно витримати оптимальну екологічну чистоту продуктів та їх насиченість мінеральними речовинами. Важливе значення для здоров'я нації має забезпечення населення якісною питною водою.

Граничний показник, який характеризує продовольче становище і загальний економічний стан держави визначається за методикою ООН. Порогом бідності вважається добовий раціон харчування з енергетичною цінністю 2500 ккал на одну особу, а також стан, за якого один відсоток сімейного бюджету дає змогу придбати продуктів не менше 40 ккал поживних речовин на день [5, с. 5].

Оцінку рівня продовольчої безпеки за розробкою FAO рекомендується здійснювати на основі рівня дефіциту продовольчого споживання, який визначається як різниця між медичнорекомендованою нормою здорового харчування і фактичним рівнем споживання у відсотках:

$$D_{nc} = [(C_n - C_\phi) : C_n] \cdot K_{nb} \cdot 100, \quad (1)$$

де: D_{nc} – дефіцит продовольчого споживання; C_n – нормативне споживання; C_ϕ – фактичне споживання; K_{nb} – коефіцієнт коригування (його значення встановлюється експертним шляхом відповідно до конкретних умов) на рівні 1,1–1,15 неврахування непередбачених продуктів.

Для визначення показника дефіциту продовольчого споживання по всьому набору продуктів харчування його нормативне і фактичне значення оцінюється в цінах аналізованого періоду. Рівень продовольчої доступності вимірюється купівельною спроможністю одного відсотка сімейного бюджету відповідного при-

значення. Запропонований показник доцільно використовувати як індикатор продовольчої доступності або уяви про реальну продовольчу ситуацію населення, що є важливою характеристикою стану продовольчої безпеки, в порівнянні його з оптимальними рівнями споживання. Виходячи з цього нами пропонується оцінювати рівень продовольчої безпеки на основі коефіцієнта продовольчої залежності:

$$K_{nz} = (I_z : I_n) / (C_z : C_n), \quad (2)$$

де: K_{nz} – коефіцієнт продовольчої залежності, I_z – обсяги споживання імпортованої сільськогосподарської продукції за звітний період, I_n – обсяги споживання імпортованої сільськогосподарської продукції за попередній період, C_z – загальні обсяги споживання країною сільськогосподарської продукції за звітний період, C_n – загальні обсяги споживання країною сільськогосподарської продукції за попередній період.

За таких умов може бути виділено три рівні продовольчої безпеки:

- якщо коефіцієнт перебуває у межах від 0,1 до 0,4, то рівень продовольчої безпеки є високим;
- якщо коефіцієнт перебуває у межах 0,5–0,8, то рівень продовольчої безпеки гранично допустимий;
- якщо коефіцієнт знаходиться вище 1, то рівень продовольчої безпеки порушений.

Сучасний стан розвитку аграрного виробництва створює загрозу для продовольчої незалежності України. Так, положення Римської декларації з всевітньої продовольчої безпеки в 1996 році виділяють серед пріоритетів продовольчу незалежність як стан національної економіки, за якого може бути реалізована продовольча автономність держави від поставок продовольчих товарів з-за кордону. Антиподом продовольчій безпеці є продовольча незабезпеченість, яка виражається в припиненні фізичного та економічного доступу населення до необхідної за медичнорекомендованими нормами кількості безпечної для життя і здоров'я продукції [8, с. 213].

Щоб визначити критерії продовольчої безпеки в країні слід ввести державну систему норм харчування, яка б регламентувала основні нормативні рівні споживання населення: раціональний (нормативний), який використовується для соціально-економічних розрахунків, і мінімально необхідний – для гарантованого забезпечення населення в надзвичайних ситуаціях [6, с. 71].

Потреби людини в узагальненому вигляді наукові дослідники поділили на 13 груп споживання, серед яких на першому місці знаходяться продукти харчування, питна вода, безалкогольні напої, на другому – ті самі категорії в закладах ресторанного господарства, на третьому місці – житло [7, с. 13].

Законодавчим і виконавчим органам влади необхідно попереджати можливі загрози продовольчій безпеці, з якими неодмінно буде стикатися аграрний сектор, а також наслідки, що можуть викликати ті чи інші рішення та дії за несприятливих умов в інституційному середовищі. На нашу думку, конфлікт різних форм власності та господарювання може представляти собою одну з основних загроз для моделі продовольчої безпеки держави в інституційному середовищі аграрного ринку України. Спад, що спостерігається в аграрному секторі в результаті деіндустріалізації сільського господарства дійшов до критичної межі. В майбутньому ринок в основному будуть забезпечувати великі та середні сільськогосподарські підприємства. Стає зрозумілим, що в умовах ринку, з його конкуренцією, без підтримки держави, при відкритих кордонах зможуть вистояти лише великі сільськогосподарські підприємства типу агрофірм, що мають у своєму складі формування з переробки і реалізації продукції.

Створення гарантованого продовольчого фонду неможливе без зростаючої інтенсифікації сільського господарства, яка базується на широкомасштабному технологічному використанні хімічних добрив, гербіцидів, пестицидів, біологічно активних речовин, антибіотиків та інших засобів захисту рослин і тварин. Однак з екологічної точки зору їх використання суперечить принципам екологізації аграрного виробництва. Альтернативою стає розвиток екологічно безпечних продуктів [9, с. 170].

З метою забезпечення продовольчої незалежності доцільно повернутися до державного замовлення на основні види сільськогосподарської продукції, яке необхідно забезпечити пільговими і товарними кредитами. Основним каналом реалізації аграрної продукції повинні стати товарні біржі. Поряд з державною підтримкою це сприятиме досягненню паритету цін та встановлення еквіваленту між промисловою і сільськогосподарською продукцією [10, с. 222; 11, с. 309–311].

Однією з важливих причин зниження рівня споживання продуктів харчування є низький рівень платоспроможності населення, іншою — необґрунтованість роздрібних цін на кінцеву продукцію харчування. Підприємства харчової промисловості і торгівлі забезпечують ефективність не за рахунок обороту та максимального використання своїх потужностей, а за рахунок цін, що значною мірою вплинуло на купівельну спроможність населення. Наповненість продовольчого ринку, на перший погляд, здається високою, але оцінка його з точки зору реальних потреб і можливостей свідчить про низький його рівень. З метою зниження негативного впливу на продовольчу безпеку в Україні держава повинна

запровадити механізми державного протекціонізму. При такому підході й удосконаленні організаційного, правового і економічного механізмів управління значно підвищиться рівень розвитку не лише сільського господарства, але й харчової промисловості та торгівлі [12, с. 298–299].

Висновки. Удосконалення методичних підходів до оцінки продовольчої безпеки в інституційному середовищі аграрного ринку потребує розроблення показників, які дають змогу визначати попередні рівні загроз для продовольчої безпеки держави. Серед важливих заходів продовольчої безпеки знаходиться вплив держави на механізми ринкового середовища. Відсутність такого втручання в економічні процеси може призвести до великих втрат. Для комплексного вирішення проблем продовольчої безпеки необхідно здійснити заходи щодо стабільного забезпечення сільського господарства виробничими ресурсами, фінансово-кредитної підтримки товаровиробників різних форм власності, створення раціонального агропродовольчого ринку при значному підвищенні платоспроможного попиту населення.

Використані джерела

1. *Гойчук О.І.* Продовольча безпека: монографія / Гойчук О.І. — Житомир: Полісся, 2004. — 348 с.
2. Україна у цифрах 2012 року. Державна служба статистики України: статистичний збірник / [за редакцією О.Г. Осауленка]. — К.: [б.в.], 2013. — 248 с.
3. *Гайдуцький П.І.* Формування та розвиток аграрного ринку / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 4–15.
4. *Андрійчук В.Г.* Внутрішня будова ринку сільгосппродукції: теоретико-методологічний аспект / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 29–35.
5. Прогнозування ємності продовольчого ринку та забезпечення продовольчої безпеки: звіт про науково-дослідну роботу / [Молдаван Л. В., Пасхавер Б. Й., Шубравська О. В., Фторова А.Г.]. — К.: Мінагрополітики України, Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2004. — 66 с.
6. *Лукінов І.І.* Про стратегію трансформування АПК та забезпечення продовольчої безпеки України / І. І. Лукінов, П. Т. Саблук // Економіка України. — 2000. — № 9. — С. 62–81.
7. *Гойчук О.І.* Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення / О. І. Гойчук // Загальні проблеми економіки. — 2003. — № 12. — С. 12–18.
8. *Лушпаєв С.О.* Деякі аспекти поняття продовольчої безпеки України / С. О. Лушпаєв // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 211–213.
9. *Харчіков С.К.* Екологічна складова в системі національної продовольчої безпеки України / С. К. Харчіков, Л. Є. Курінець. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — С. 168–172.
10. *Кашенко О.Л.* Екологічна складова національної продовольчої безпеки / О. Л. Кашенко. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — С. 221–223.
11. *Коренюк П.І.* Роль сировинної бази у формуванні продовольчої безпеки України / П. І. Коренюк, О. Ф. Савченко. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — С. 308–311.
12. *Гудзинський О.Д.* Харчова промисловість у формуванні продовольчої безпеки України / О. Д. Гудзинський. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — С. 296–299.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ КОРМІВ

Розглянуто теоретико-методологічні особливості дослідження ринку кормів. Виокремлено ряд ендогенних та екзогенних чинників розвитку галузі кормовиробництва. Визначено інструментарій результативного проведення дослідження сегменту ринку кормів. Обґрунтовано алгоритм вивчення ринку кормів на основі застосування системного підходу.

Діагностика становлення і розвитку вітчизняного ринку кормів має здійснюватися крізь призму доступності та ефективності національного кормовиробництва, інфраструктурних і господарюючих суб'єктів, а також із врахуванням ендогенних та екзогенних факторів сучасної економічної системи. Складність проблеми розвитку і забезпечення ефективної діяльності кормовиробничого сектора аграрної економіки та ринку кормів полягає в тому, що ринкові перетворення в Україні розпочалися без цілісного теоретичного обґрунтування та системних методичних підходів вивчення питань стратегії і тактики, достатнього наукового і практичного досвіду динамічного та послідовного переведення галузі до функціонування в умовах ринкових відносин [13]. Актуальною проблемою у цих умовах є методологічні особливості дослідження ринку кормів та обґрунтування перспектив його розвитку, з метою визначення величини ефекту та ступеня впливу на діяльність підприємницьких структур, інфраструктурних суб'єктів, держави та споживачів.

Метою статті є розроблення методологічних засад дослідження ринку кормів, процесу використання і обґрунтування методологічного інструментарію та побудови алгоритму його проведення на основі теоретичних, методичних і прикладних положень формування ринку кормів і суб'єктів галузі кормовиробництва.

Забезпечення об'єктивності оцінки стану та тенденцій розвитку ринку виступає головним завданням, що безпосередньо впливає на прийняття управлінських рішень. На практиці застосовують різні методологічні підходи щодо визначення критеріїв оцінки, системи показників та методів управління розвитком суб'єктів господарю-

вання. В умовах циклічності економічного розвитку, глобальних продовольчих викликів, і перманентних фінансово-економічних криз існує неузгодженість питань методологічного характеру, складність вибору необхідного оціночного інструментарію, що зумовлює брак взаємозв'язку між результатами наукових методичних напрацювань та практичністю їхнього застосування у господарській діяльності.

Прогрес наукового знання і все більш повне виконання ним практичної функції значною мірою визначаються рівнем методологічного забезпечення досліджень, а на даному етапі розвитку науки – особливо у сфері економіки. Д.В. Шиян погоджується з тим, що занепад методологічних досліджень змінився методологічним бумом, одним із наслідків якого слід вважати введення в науковий обіг поняття «наукова парадигма», яке виконує відносно до конкретних досліджень світоглядну функцію, а також орієнтує на вибір найвагоміших для кожної науки проблем. Методологія внаслідок потужного розвитку перетворилася на нову дисципліну сучасної економічної науки, яка вивчає практику функціонування і тенденцію розвитку економічної науки, в т. ч. визначає підходи до побудови її парадигми. Методологія і парадигма є самостійними й водночас спорідненими поняттями [29].

Обґрунтувати методологію дослідження можливо за умови: 1) ідентифікації підходів до самої категорії «методологія»; 2) визначення сукупності методологічних складників оціночного апарату (методологічний детермінізм); 3) обґрунтування та виокремлення сукупності загальних і спеціальних підходів, методів, критеріїв, показників у межах визначеної методології (рис. 1).

У філософському словнику методологія трактується як «1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці; 2) вчення про метод наукового пізнання і перетворення світу» [28, с. 214]. У широкому розумінні, методологія – це сукупність таких, що реально «працюють» і функціонують у певній науковій сфері принципів розуміння закономірностей реального світу, вико-

ристання методів дослідження та їх взаємозв'язку. Конкретно-наукова методологія виконує синтетичну функцію всередині конкретних наук за умовами їхньої взаємодії [14, с. 29]. У великому економічному словнику методологія тлумачиться як «вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності. Методологія науки – вчення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання» [5, с. 332].

Методологічний апарат економічного дослідження – це система методологічних категорій, що виступають характеристиками економічного дослідження: проблема, актуальність, об'єкт дослідження, його предмет, мета, задачі, гіпотеза тощо [26, с. 140]. Необхідно також зазначити, що методологія в розрізі наук ґрунтується на особливостях пізнання конкретних процесів та виявляється у здійсненні, з одного боку, теоретичних узагальнень, принципів окремих

наук, а з іншого – часткових методів дослідження [3, с. 57]. Методика є конкретизацією методології, за якої остання трансформується у точні пізнавальні процедури та операції. У свою чергу «метод розширюється в систему», тобто використовується для подальшого розвитку науки, поглиблення теоретичного знання як системи, а також його матеріалізації і об'єктивізації в практиці [2, с. 18].

Методичний підхід не є настільки формалізованим, як методологія, проте він повинен врахувати такі вимоги: 1) можливість виникнення лише в конкурентному середовищі, що зумовлює необхідність застосування порівняльного підходу; 2) обов'язкова наявність стійкості, що потребує брати до уваги усі відхилення від рівноважного стану; 3) тривалість, врахування якої можливе на основі застосування динамічних показників (ланцюгових або базисних темпів зміни); 4) дослідження на мікрорівні

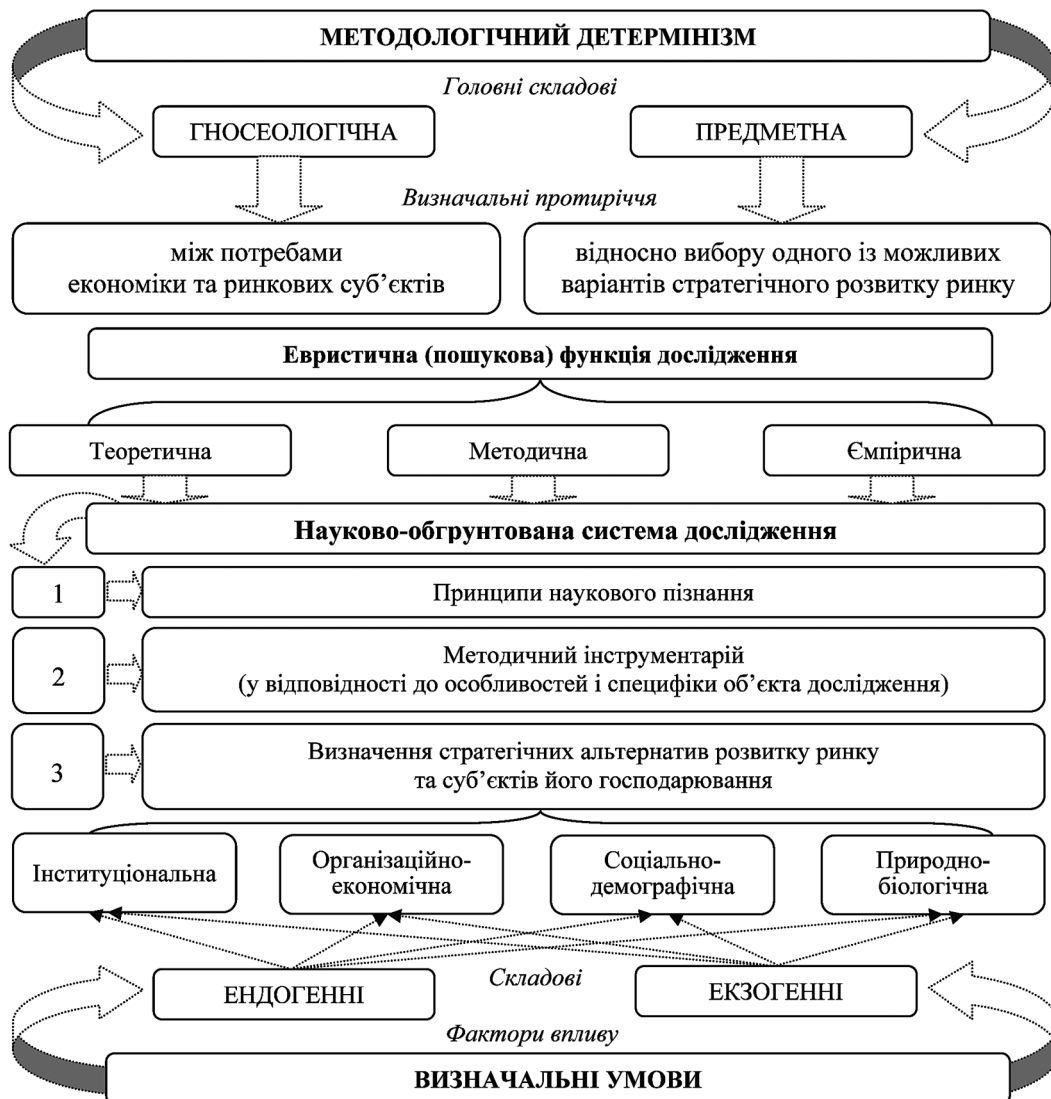

Рис. 1. Методологія дослідження ринку кормів (розробка автора)

передбачає розгляд підприємства як відкритої економічної системи (системний) [2, с. 69].

На відміну від методології, метод дослідження — це його напрям. Метод підпорядковано розв'язанню конкретно-наукових задач. Він є способом дослідження, інструментом досягнення мети [14, с. 31]. Поняття «метод» (від грец. *methodos* — спосіб пізнання) в широкому розумінні означає «шлях до чого-небудь» чи спосіб діяльності суб'єкта у будь-якій її формі. На емпіричному рівні існує значне різноманіття можливих об'єктів дослідження, а теорія оперує виключно ідеалізованими об'єктами, що зумовлює істотну різницю в методах дослідження [10, с. 14]. Сукупність різних методів пізнання (економічних, статистичних, математичних та ін.) з урахуванням принципів діалектичного матеріалізму становить зміст методики економічних досліджень [8, с. 58]. В економіці методи дослідження визначають як прийоми, процедури та операції емпіричного, а також теоретичного пізнання і вивчення явищ дійсності, що є знаряддям одержання наукових фактів [26, с. 140].

Визначальна роль у забезпеченні суспільного розвитку належить науковим напрацюванням. Найбільшої результативності пізнання об'єктивної дійсності можливо досягти за умов ефективно підібраної методики наукового дослідження. В дослідженнях ринку кормів особливої актуальності набуває проблематика розробки методичного інструментарію досліджуваної сфери. Застосування останнього варіює у залежності від рівня відносно якого проводиться дослідження. З метою отримання комплексних результатів при вивченні ринку кормів України доцільно розглядати його на основі використання різних груп методів. Враховуючи широту застосування та наявність спільних параметрів їх класифікують на загальнонаукові та спеціальні.

Базисним для проведення наукового дослідження є діалектичний метод пізнання процесів та явищ. Значений підхід дає можливість вивчати процеси і явища шляхом визначення закономірності постійного їх розвитку, існуючих взаємозв'язків з урахуванням переходу кількісних змін у якісні, аналізу протиріч, притаманних об'єкту дослідження. За визначенням М. Поппера діалектика (в сучасному, головним чином гегелівському, сенсі терміну) — це теорія, згідно з якою щось — зокрема, людське мислення, — у своєму розвитку проходить так звану діалектичну тріаду: теза, антитеза і синтез. Процес дослідження починається із генерування «тези», результатом критичного аналізу якої є «антитеза». Компромісним рішенням боротьби тези і антитези стає синтез, який у свою чергу перетворюється на тезу і за умови своєї недосконалості

спричинює виникнення антитези. Тобто, відбувається постійний рух вперед, розвиток [22, с. 118–138]. Визнаючи корисність такого триєдиного підходу К. Поппер, звертає увагу на недоліки діалектичного методу і стверджує, що його використання може призвести до нівелювання критичного осмислення процесів та явищ. Однак, професор А.В. Решетніченко зазначає, що діалектика не може бути ні істинною, ні тим більш продуктивною, якщо її позбавлять головної методологічної вимоги — єдності, цілісності та неподільності всіх базових пар протилежностей як вихідних одиниць пізнавальної діяльності [25]. Отже, важливим аспектом застосування діалектичного методу є поєднання його із системним підходом.

Видатний економіст, що здійснив значний доробок у питання інструментарію дослідження економічних процесів та явищ І.В. Попович зазначав, що системний підхід вимагає виявлення сутності явища та процесу як самостійних систем певного порядку, що володіють різноманітністю структури зв'язків з економічними підсистемами, системою та середовищем; розробки синтетичних і аналітичних показників, що характеризують кількісну сторону явищ і процесів у нерозривному зв'язку з їх якісною визначеністю; вивчення законів, закономірностей і тенденцій їх розвитку на основі відбору і перетворення інформації; складання моделей розвитку явищ і процесів з урахуванням динамічності економічної системи, з економічною їх обґрунтованістю. Такий комплексний підхід — характерна ознака сучасних досліджень [21].

Поняття «загальна теорія систем» було розроблено біологом Л. фон Берталанфі у ХІХ ст. в межах природничих наук і поступово трансформувалося міждисциплінарне вчення і є наразі провідною методологією при проведенні будь-якого дослідження. Такі дослідники як І.В. Блауберг та Е.Г. Юдин визначають системний підхід як напрям методології спеціальнонаукового пізнання і соціальної практики, основу яких становить дослідження об'єктів як систем. Цей підхід сприяє адекватній постановці проблем у конкретних науках і виробленні ефективної стратегії їх вивчення. Специфіка методології системного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, механізмів його функціонування, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх єдину теоретичну основу [4]. Системний підхід варто розглядати як методологію, що знаходиться на етапі становлення. Свідченням цього факту є формування в її межах нових наукових па-

радигм. Однією із них є такий концептуальний напрям, як синергетика. Теорія синергії була розроблена Г. Хакеном у 1969 р. Згідно з цим вченням сума ефектів кожної окремої частини, елемента системи буде меншою, ніж сумарний результат ефектів при їх взаємодії. В межах проблемного поля синергетики розглядається питання холізму — співвідношення частин з цілим [6]. Тобто, прояв синергетичного ефекту.

Підхід до вивчення процесів і явищ на принципах холізму є протилежним по відношенню до традиційного способу мислення. Так, доктор філософії Дарлін Д. Коллінз стверджує що для достовірного розуміння об'єктивної реальності необхідним є застосування цілісного підходу [32]. Синергізм та холізм тісно пов'язані із поняттям емерджентності, який у перекладі із англійської означає виникнення, поява нового та тлумачиться як явище неочікуваного виникнення нової, вищої якості, які неможливо передбачити на основі аналізу наявних тенденцій розвитку чи зміни кількісних параметрів системи.

На окрему увагу заслуговує ретроспективний аналіз, який досить часто використовується у процесі економічних досліджень. За визначенням І.В. Поповича історичний метод дослідження зводиться до вивчення всіх явищ і процесів у динаміці розвитку, становленні конкретного етапу розвитку суспільства [21]. Вирізняють такі прийоми в межах ретроспективного методу як періодизація, історичне моделювання, історична деталізація та ін.

З метою визначення резервів підвищення ефективності кормовиробництва та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання використовують різні прийоми і методи економічного аналізу: від простих, таких як порівняння, обчислення середніх та відносних величин, побудова таблиць і графіків, до більш складних, які дають змогу дослідити причинно-наслідкові зв'язки: індексний метод, групування, прийоми елімінування: засобами ланцюгових підстановок, відносних різниць, абсолютних різниць та ін. [9]. Формалізація проведення дослідження зумовлює дедалі більше поширення і застосування математичних та статистичних методів і прийомів. Такі методи використовують як при збиранні аналітичної бази дослідження, так і при її аналізі. До них відносять метод середніх та відносних величин, метод групування, прийом індексного аналізу, балансовий метод регресійного та кореляційного аналізу, моделювання тощо.

Оцінка закономірностей ринкових процесів, зв'язків між факторними та результуючими показниками з метою визначення резервів проводиться з використанням кореляційного аналізу. На практиці часто поєднують кореляційний та регресійний аналізи, проте необхідно зазначити, що завдання цих методів різні. Так, регресійний аналіз визначає форму зв'язку, а кореляційний аналіз визначає тісноту зв'язку [2]. Сутність кореляційно-регресійного аналізу зводиться до встановлення математичного рівняння або, іншими словами, моделі, яка демонструє зв'язки між факторами (x_1, x_2, \dots, x_n) та результативним показником (y) , а також показників, що показують тісноту зв'язку — коефіцієнт кореляції. У випадку лінійної форми зв'язку рівняння регресії має вигляд:

$$y = x_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n,$$

де a_1, a_2, \dots, a_n — коефіцієнти регресії.

Отже, при відомому числовому значенні зміни результативного показника та відповідного факторного, можна встановити розмір впливу останнього на величину результату [17;18]. В умовах загальної інформатизації та високого рівня обчислювальної техніки існують можливості використання методів математичної статистики, економетричного моделювання та інших дослідницьких прийомів [12;15;21;27].

Економіко-математичні методи використовують для розв'язання оптимізаційних задач, що дає змогу розв'язати проблему вибору виробництва тих видів продукції (кормів), які мають найбільші резерви росту та виробництво яких є економічно ефективним і доцільними. Оптимізаційні задачі, де цільова функція є лінійною функцією незалежних змінних, а умови, що визначають допустимі значення цих змінних, мають вигляд лінійних рівнянь і нерівностей, відносять до задач лінійного програмування:

$$z = \kappa_1 x_1 + \kappa_2 x_2 + \dots + \kappa_n x_n,$$

де: $\kappa_1, \kappa_2, \dots, \kappa_n$ — константи; x_1, x_2, \dots, x_n — змінні; n — довільне натуральне число.

Широковідомим методом розв'язання задач лінійного програмування є симплекс-метод, що використовується для вирішення задач, в яких, як правило, слід знайти максимум цільової функції, коли всі основні змінні x_j невід'ємні та обмежені системою нерівностей, що має знак \leq [7;11;16;19].

Під впливом посилення інтеграційних процесів відбувається формування так званого глобального ринку. Сфера кормовиробництва не є виключенням. Отже, важливим є визначення позиції вітчизняних кормовиробників на світовому ринку. Для досягнення зазначеної мети використовують спеціальний

методичний інструментарій. Проте, особливе значення для розвитку ринку кормів України має відпрацювання методичного підґрунтя його аналізу в межах національної економіки, тобто проведення внутрішньогалузевого аналізу.

М. Портер акцентує увагу на важливості початку галузевої діагностики із характеристики варіантів стратегій всіх основних конкурентів за вказаними стратегічними напрямками. Це дає можливість виділити в галузі стратегічні групи, що являють собою групи фірм з однаковими чи подібними варіантами стратегії. У галузі може бути лише одна стратегічна група, якщо всі фірми проводять по суті одну і ту ж стратегію. Інша крайність – кожна фірма може представляти самостійну стратегічну групу. Однак, як правило, є невелика кількість стратегічних груп, що мають суттєві відмінності в стратегії фірм галузі [23].

На основі виокремлення стратегічних груп доцільно побудувати їх графічне відображення у вигляді карти. Також М. Портер наголошує на необхідності детального аналізу п'яти основних конкурентних сил з метою обґрунтування та розробки бізнес стратегії для суб'єктів ринкових відносин [24]. Трансформації, що відбуваються в кормовиробництві і супутніх галузях, значимі для стратегії, якщо простежується їхній вплив на фактори, що лежать в основі п'яти конкурентних сил. В іншому випадку ці зміни важливі тільки в тактичному плані. Найпростіший підхід до аналізу еволюції полягає в постановці наступних питань. Чи відбуваються в галузі будь-які зміни кожного елемента її структури? Зокрема, призводить якась тенденція в галузі до зниження або підвищення бар'єрів мобільності; до посилення або ослаблення відносної влади покупців або постачальників? Якщо подібні питання в систематизованому вигляді ставляться у відношенні всіх конкурентних сил і лежать в їх основі економічних причин – в результаті буде отримана картина, що відображає суттєві проблеми еволюції галузі. Такий конкретно галузевий підхід є стартовим етапом, однак він може виявитися недостатнім, оскільки не завжди ясно, які галузеві тенденції мають місце в даний момент і які зміни можуть відбутися в майбутньому.

Враховуючи важливість прогнозування еволюції, бажано мати певні аналітичні інструменти, які допоможуть виявити модель ймовірних галузевих змін. Умови функціонування галузі з точки зору стратегічних наслідків найістотніше розрізняються по ряду основних параметрів: рівня концентрації;

ступеня зрілості галузі; інтенсивності міжнародної конкуренції у досліджуваному сегменті [23;24]. З метою обґрунтування перспектив розвитку ринку кормів необхідно здійснити поглиблений аналіз на основі визначених параметрів, що характеризують основні типи умов функціонування галузей, по кожному з яких визначені вирішальні аспекти структури галузі, найважливіші стратегічні проблеми, характерні стратегічні альтернативи та прорахунки. Для аналізу виділені п'ять найважливіших типів умов [23].

Важливим, хоча і дещо суб'єктивним, методом дослідження слід вважати експертне опитування, яке сприяє не лише визначенню якісних параметрів трансформацій, але й окреслює визначальні напрями розвитку. Необхідно враховувати методологічні рекомендації, запропоновані: У. Кендаллом, який пропонує побудувати матрицю відповідей та опиратися на найкращі; дещо подібне обґрунтовано Д. Блеком, за яким «найкращими» вважаються об'єкти, що не поступаються ні одному об'єкту відповідно до правила більшості; Маккельвом, який домінують ознакою вважає правило більшості; Кеменем-Слейтером, який, насамперед, не погоджується з умовою монотонності; Ж.Ш. де-Бором, з його обґрунтуванням необхідності будувати ранжируванні ряди, де кращим вважається вищий результат; Е. Цермелом з акцентуванням уваги на якісній компоненті, тобто на тому, що будь-якому об'єкту притаманна певна глибина і чим вона більша, тим кращий результат; А. Апінісом, за яким, якщо два об'єкти займають однакову позицію, то правильний результат вибирається навмання [30].

Особливості методологічних досліджень визначають стратегічні альтернативи розвитку суб'єктів (кормовиробництва) та ринку (кормів) в цілому. Наприклад, це стосується використання комплексу матричних методів. Концепція життєвого циклу галузі, якої дотримуються спеціалісти *ADL*, у своєму розвитку, як правило, послідовно проходить чотири стадії: зародження, зростання (або розвиток), зрілість, старіння (занепад). Головне теоретичне положення моделі *ADL/LC* полягає в тому, що і окремий вид бізнесу будь-якого суб'єкта господарювання може знаходитися на одній із зазначених стадій життєвого циклу, і, відповідно, його необхідно аналізувати саме у межах цієї стадії, а потім на основі отриманих даних розробляти стратегію розвитку. Зазначені положення стосуються також всіх інших матричних методів лише за винятком специфіки об'єкта та мети дослідження.

Для досягнення переваг над конкурентами та формування ефективних стратегій розвитку суб'єкти

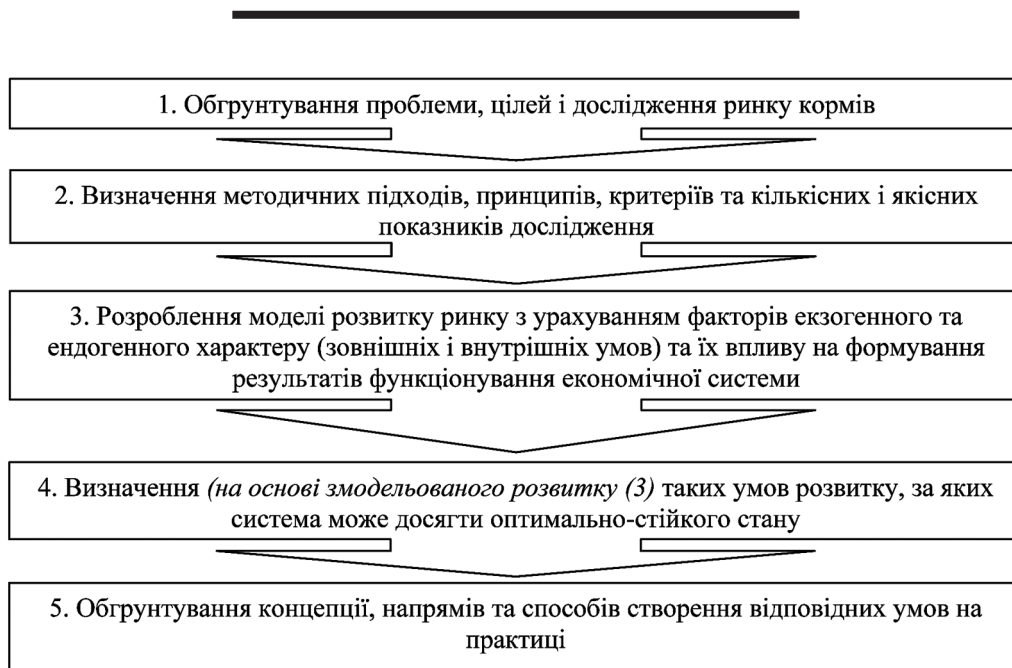

Рис. 2. Методологічний аспект алгоритму дослідження ринку кормів (розробка автора)

господарювання повинні знати ринкову ситуацію, оцінювати рівень конкуренції та рівень власної конкурентоздатності за об'єктивними методиками. Комплексне маркетингове дослідження ринку являє собою систему вивчення незадоволених потреб покупця, проведення яких забезпечує ефективне прийняття всіх видів управлінських рішень щодо створення нових продуктів [20].

У результаті теоретичних досліджень можна визначити алгоритм необхідних наукових розробок та виділити п'ять основних етапів їх проведення (рис. 2).

Наведений алгоритм дослідження ринку певною мірою можна вважати парадигмою. У цьому контексті важливе значення має висунута Т. Куном концепція, згідно з якою вчений сприймає об'єкт свого дослідження не безпосередньо, а з допомогою парадигми, як виразом конкретної колективної свідомості наукового співтовариства, а також її ролі у формуванні методологічних стандартів. Суть питання полягає в тому, що достовірність отриманих в процесі досліджень результатів значною мірою визначається тим, як застосований метод відповідає методологічному стандарту. Останній виконує роль своєрідного методологічного фільтра. Причому наукову парадигму Т. Куна пропонується вважати методологічним взірцем, яка до того ж забезпечує загальне бачення предметної області [1, с. 143].

Системне і комплексне використання інструментарію методології синергетичності агроекономічної системи дасть можливість розв'язати ряд гострих проблем аграрного сектора, оскільки прогнози

оцінки розвитку ситуації у сільському господарстві не втішні. Якщо країна розвивається за рахунок лише відновлення великотоварного виробництва в аграрному секторі та перерозподілу трудових ресурсів на користь їх кількісного зростання у несільськогосподарських секторах, це призводить до трудової міграції, концентрації бідності в сільській місцевості, сприяє поглибленню розриву в рівні доходів між містом і селом, що зумовлює політичну напруженість і нестабільність в економічному розвитку. Досягнення цілей економічного зростання за рахунок сільського господарства базується на засадах сільського розвитку, дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва, орієнтованого на внутрішні продовольчі ринки. Динамічний сільський розвиток може забезпечити економічне зростання на основі підвищення доходів широких верств населення, сприяти значному скороченню сільської бідності. Наочним практичним доказом ролі сільського господарства як основного інструмента скорочення бідності. Світовий банк показовим вважає приклад Китаю, де стрімке зростання дрібнотоварного аграрного виробництва за 20 років сприяло зниженню сільської бідності з 53 % в 1981 р. до 8 % у 2001 р. [31]. Зазначені теоретико-методологічні особливості стануть підґрунтям для емпіричних досліджень.

Висновки і пропозиції. Узагальнення результатів теоретичних досліджень дає можливість зазначити:

1) методологічним підґрунтям вивчення питань становлення й розвитку ринку кормів та його економічних суб'єктів має бути системний підхід.

Досліджується дві визначальні системи, *по-перше*, процес формування та розвитку ринку кормів, а, *по-друге*, ринкові суб'єкти господарювання, іншими словами стейкхолдери (сукупність зацікавлених суб'єктів у розвитку відповідної сфери), до яких відносять: а) виробників усіх видів кормів; б) суб'єктів обслуговуючої інфраструктури; в) державу, як головного регулятора ринкових відносин; г) кінцевих споживачів;

2) необхідною умовою дослідження є врахування кількісних та якісних характеристик недосконалого глобального і національного інституційного середовища, ряду інших факторів ендogenous та екзогенного походження, таких як природно-біологічні, що визначають потенціал кормової бази; соціально-демографічні, що розкривають рівень компетенцій та знань; організаційно-економічні, що обумовлюють фінансове підґрунтя розвитку та можливість самокапіталізації суб'єктів кормо виробництва;

3) принципово важливим у методології дослідженні, з емпіричної точки зору, є прогнозований та передбачуваний цілеспрямований вплив на ринок та його суб'єктів, метою якого є стійкий розвиток системи який би відповідав критерію оптимальності.

Використані джерела

1. *Ананьин О.И.* Экономическая наука в зеркале методологии / О. И. Ананьин // Вопросы философии. — 1999. — № 10. — С. 135—149.
2. *Баскаков А.Я.* Методология научного исследования / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. — К.: МАУП, 2002. — 213 с.
3. *Білуха М.Т.* Методологія наукових досліджень: підручник / М. Т. Білуха. — К.: АБУ, 2002. — 480 с.
4. *Блауберг И.В.* Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. — М.: Наука, 1973. — 129 с.
5. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азриляна. — М., 1995. — 674 с.
6. *Борщук Є.М.* Системний підхід і синергетика [Електронний ресурс] / Є. М. Борщук. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/21_1/344_Bor.pdf.
7. *Бродський Ю.Б.* Інформатика і системологія: навч. посіб. / Бродський Ю. Б., Желябовський В. М., Загородній Ю. В.; за ред. Л.В. Князевої. — Житомир: ДАУ, 2002. — 188 с.
8. *Ганін В.І.* Методологія соціально-економічного дослідження / Ганін В. І., Ганіна Н. В., Гурова К. Д. — К.: Центр навч. літ., 2008. — 224 с.
9. Економічний аналіз: навч. посіб. / [Болух М. А., Бурчевський В. З., Горбатов М. Г. та ін.]; за ред. М.Г. Чумаченка. — [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
10. *Єріна А.М.* Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. — К.: Центр навч. літ., 2004. — 212 с.
11. *Єріна А.М.* Статистичне моделювання та прогнозування: навч. посіб. / Єріна А. М. — К.: КНЕУ, 2001. — 348 с.
12. *Иванов Ю.П.* Математические модели в экономике / Ю. П. Иванов, А. В. Лотов. — М.: Наука, 1979. — 304 с.
13. *Кішак І.Т.* Розвиток і підвищення ефективності кормо-виробництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / І. Т. Кішак. — Миколаїв, 2008. — 39 с.
14. *Ковальчук В.В.* Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєва. — [2-е вид., переробл. і доп.]. — К.: Професіонал, 2004. — 208 с.
15. *Кравченко Р.Г.* Экономико-математические методы в организации и планировании сельскохозяйственного производства / Кравченко Р. Г. — М.: Колос, 1973. — 228 с.
16. *Крушевський А.В.* Довідник по економіко-математичним моделям і методам / Крушевський А. В. — К.: Наукова думка, 1992. — 208 с.
17. *Мармоза А.Т.* Методические разработки к практическим занятиям по математической статистике для студентов экономического факультета / Мармоза А. Т. — Житомир: ЖСХИ, 1986. — 118 с.
18. *Мармоза А. Т.* Практикум з теорії статистики / Мармоза А. Т. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. — 344 с.
19. Математическое моделирование экономических процессов в сельском хозяйстве / под ред. А. М. Гатаулина. — М.: Агропромиздат, 1990. — 432 с.
20. *Міт'яєва Т.Л.* Сегментація як метод вивчення незадоволених потреб споживача на ринку продуктів швидкого харчування [Електронний ресурс] / Т. Л. Міт'яєва. — Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2011_31_2/Mityaev.pdf.
21. *Попович И.В.* Методика экономических исследований в сельском хозяйстве: [учеб. пособие для студентов с.-х. вузов по эконом. спец.] / Попович И.В. — [4-е изд., перераб.]. — М.: Экономика, 1982. — 216 с.
22. *Поппер К.* Что такое диалектика? / К. Поппер // Вопросы философии. — 1995. — № 1. — С. 118—138.
23. *Портер М.* Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов / Портер М.: пер. с англ., науч. ред. О. Нижельской. — [изд. 2-ое, перераб. и доп.]. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 454 с.
24. *Портер М.* Стратегія конкуренції / Портер М. — К.: Основи, 1997. — 390 с.
25. *Решетніченко А.В.* Методологічна роль діалектичних тезаурисів [Електронний ресурс] / А. В. Решетніченко. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Grani/2010_4/F-3.pdf.
26. *Романчиков В.І.* Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Романчиков В. І. — К.: Центр навч. літ., 2007. — 254 с.
27. *Турчин В.М.* Математична статистика / Турчин В. М. — К.: Академія, 1999. — 256 с.
28. Философский словарь. — М.: Политиздат, 1968. — 124 с.
29. *Шиян Д.В.* Напрями оновлення методології досліджень в економічній науці / [Електронний ресурс] / Д. В. Шиян. — Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/342.pdf>.
30. Экспертные оценки в социологических исследованиях / [Крымский С. Б., Жилин Б. Б., Паниотто В. И. и др.]; отв. ред. С.Б. Крымский. — К.: Наук. думка, 1990. — 320 с.
31. Новий курс: реформи в Україні. 2010—2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.
32. Collins Darlene D. Holistic Approach to Business: A New Paradigm for Prosperity [Electronic resource] / Darlene D. Collins. — Access mode: <http://www.alliedperformance.com/uploads>.

Козак О.А. Организационно-экономическое обеспечение эффективного функционирования малых предпринимательских структур / О. А. Козак, Л. И. Височанская // *АгроИнКом*. — 2013. — № 10–12. — С. 3–7

Проанализировано современное состояние производства сельскохозяйственной продукции малыми предпринимательскими структурами Ивано-Франковской области. Определены результативные показатели деятельности крестьянских хозяйств. Обоснованы основные факторы организационно экономического обеспечения их дальнейшего эффективного функционирования.

Касиянчук В.Д. Малина как ценная продовольственная и лечебная культура / В. Д. Касиянчук, Н. В. Касиянчук // *АгроИнКом*. — 2013. — № 10–12. — С. 8–9

Рассмотрены возможности наращивания объемов заготовки малины в лесхозах Ивано-Франковском области. Отражены лечебные свойства культуры, содержание в ягодах и листьях витаминов и микроэлементов, организацию изготовления порошка из малины. Обоснованы объемы экономия средств на закупке малинового порошка отечественного производства, а также создания дополнительных рабочих мест.

Витвицкая О.Д. Концептуальные подходы к исследованию механизма инновационно-инвестиционного развития зернопроизводства / О. Д. Витвицкая // *АгроИнКом*. — 2013. — № 10–12. — С. 10–14

Исследованы концептуальные подходы к определению механизма инновационно-инвестиционного развития зернопроизводства, мероприятия и механизмы инновационно-инвестиционного направления, особенности, которые должны быть положенные в основу формирования механизма инновационно-инвестиционного развития зернопроизводства.

Комарова И.Л. Компоненты стратегического управления инвестиционной деятельностью сельскохозяйственных предприятий / И. Л. Комарова // *АгроИнКом*. — 2013. — № 10–12. — С. 15–17

Исследовано сущность стратегического управления сельскохозяйственными предприятиями

Kozak O.A. Organizational and economic providing of effective functioning of small business farms / O. A. Kozak, L. I. Visochanska // *AgroInKom*. — 2013. — № 10–12. — P. 3–7

The current state of agricultural production by small business farms in Ivano-Frankivsk region is analyzed. Based on the survey the economical results of small farms activities are determined and the main organizational and economic factors of its further effectiveness are grounded.

Kasiyanchuk V.D. Raspberry as valuable food and medical culture / V. D. Kasiyanchuk, N. V. Kasiyanchuk // *AgroInKom*. — 2013. — № 10–12. — P. 8–9

Possibilities of increase of volumes of purveyance of raspberry are considered in лесхозах by Ivano-Francovsk of area. Medical properties of culture, maintenance, are reflected in berries and leaves of vitamins and microelements, organization of making of powder from a raspberry. Volumes are grounded cost effectiveness on the purchase of raspberry powder of domestic production, and also creations of additional workplaces.

Vytvytska O.D. Conceptual approaches to the study of the mechanism of innovation-investment of grain / O. D. Vytvytska // *AgroInKom*. — 2013. — № 10–12. — P. 10–14

Investigated conceptual approaches to innovation and investment mechanism of grain, measures and mechanisms for innovation and investment issues, features that should be the basis for the formation mechanism of innovation and investment development grain.

Komarova I.L. The components of strategic investment management of agricultural enterprises / I. L. Komarova // *AgroInKom*. — 2013. — № 10–12. — P. 15–17

Through strategic farm management is the effective use of financial capacity by developing and imple-

ями в сфере инвестиционной деятельности. Определены основные составляющие и механизмы реализации инвестиционной стратегии в деятельности сельскохозяйственных предприятий. Установлены компоненты и принципы оценки инвестиционных проектов как инструмента принятия управленческих решений в сфере инвестиционной деятельности.

Кравец И.В. Анализ инвестиций в основной капитал сельскохозяйственных предприятий и организаций / И. В. Кравец // *АгроИнКом*. – 2013. – № 10–12. – С. 18–20

Проанализирована динамика инвестиций в основной капитал сельскохозяйственных предприятий и организаций. Установлен ряд факторов, которые приводят к искривлению аналитики инвестиционных процессов, среди которых основным является отсутствие тождественности между экономическим и правовым определением инвестиций. Предложены направления относительно решения данной проблемы.

Спасский Г.В. Инвестиционная деятельность совместных предприятий с иностранным капиталом в Закарпатском регионе / Г. В. Спасский // *АгроИнКом*. – 2013. – № 10–12. – С. 21–25

Проанализирована инвестиционная активность предприятий с 100 %-м и частичным участием иностранного капитала. Рассмотрены инвестиционные потоки к региону из приграничных стран. Установлена доля каждой из стран в общем объеме инвестиционных ресурсов. Хотя рост объемов инвестиционных вкладов свидетельствует об улучшении имиджа области в глазах инвесторов, однако объемы привлеченных инвестиционных ресурсов еще являются недостаточными в регионе и не отвечают потребностям.

Шило С.В. Эколого-экономическое управление инновационной деятельностью в аграрной сфере: организационный аспект / С.В. Шило // *АгроИнКом*. – 2013. – № 10–12. – С. 26–29

Отражены проблемы природоохранной деятельности. Установлена сущность эколого-экономического управления сельскохозяйственными предприятиями. Рассмотрено влияние экономического, экологического

menting various types of strategies to achieve the strategic goals of the company in terms of risk, uncertainty and the unstable state of the internal and external environment.

Kravets I. V. The Analysis of Investments to the Fixed Capital of Agricultural Enterprises and Organizations / I. V. Kravets // *AgroInKom*. – 2013. – № 10–12. – P. 18–20

The dynamic of investments to the fixed capital of agricultural enterprises and organizations is analysed. The row of factors, which lead to the curvature analysis of investment processes is set, among them the absence of identity between economic and legal determination of investments is the basic. The directions concerning to the decision of the problem are offered.

Spasskiy G. V. Investment activity of joint ventures with a foreign capital in the Zakarpatskiy region / G. V. Spasskiy // *AgroInKom*. – 2013. – № 10–12. – P. 21–25

Investment activity of enterprises is analysed from 100 % and by partial participation of foreign capital. Investment streams are considered to the region from border-line countries. A stake is set to each of countries in the general volume of investment resources. Although growth of volumes of the investment holdings testifies to the improvement of image of area in the eyes of investors, however much volumes of the attracted investment resources yet are insufficient in a region and does not answer necessities.

Shylo S. V. An ecological-economic management innovative activity is in an agrarian sphere: organizational aspect / S. V. Shylo // *AgroInKom*. – 2013. – № 10–12. – P. 26–29

The problems of nature protection activity are reflected. Essence of ecological-economic management agricultural enterprises is set. Influence of economic, ecological and social factors is considered on innovative development of management subjects. An ecological

и социального факторов на инновационное развитие субъектов хозяйствования. Предложена модель эколого-экономического управления инновационной деятельностью. Обосновано классификацию типов экологических стратегий управления инновационной деятельностью.

Билоченко А.Н. Развитие современных механизмов привлечения финансовых ресурсов аграрными корпорациями на отечественных и зарубежных финансовых рынках / А. Н. Билоченко // *АгроИнКом*. – 2013. – № 10–12. – С. 30–33

Исследованы новейшие механизмы привлечения финансовых ресурсов на финансовых рынках. Проанализировано использование этих механизмов отечественными аграрными корпорациями. Установлена роль первичного размещения акций (ИПО) на зарубежных рынках, вторичных эмиссий акций, выпуска облигаций, слияния и поглощения корпораций, механизмов торгово-экспортного финансирования в финансово-кредитном обеспечении сельскохозяйственных предприятий на современном этапе. Определено возрастающую роль иностранных инвесторов в этих процессах.

Кушниренко А.А. Формирование системы налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей Украины как объекта учета и контроля / А. А. Кушниренко // *АгроИнКом*. – 2013. – № 10–12. – С. 34–41

Рассмотрены проблемные вопросы формирования и функционирования системы налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей Украины, как объекта бухгалтерского учета и контроля. Выделены два периода в становлении налоговой системы, рассмотрены ее особенности на каждом этапе соответствующего периода. Проанализировано влияние налогов на экономическое развитие сельскохозяйственных товаропроизводителей и систему бухгалтерского учета.

Другак В.Н. Методологические особенности формирования сельскохозяйственного землепользования в условиях новых земельных отношений / В. Н. Другак // *АгроИнКом*. – 2013. – № 10–12. – С. 42–47

Обоснованы методологические особенности формирования сельскохозяйственного зем-

and economic case innovative activity frame is offered. Classification of types of ecological strategies of management innovative activity is grounded.

Bilochenko A.N. The Development of Modern Mechanisms of Getting of Financial Resources by Agrarian Corporations on Domestic and Foreign Financial Markets / A. N. Bilochenko // *AgroInKom*. – 2013. – № 10–12. – P. 30–33

The newest mechanisms of getting financial resources on financial markets are being investigated. The usage of the above mentioned mechanisms by domestic agrarian corporations on the modern stage is being analyzed. The role of the Initial Public Offering of actions (IPO) on foreign markets, the second emissions of actions, issue of bonds, M&A deals, mechanisms of sales and export financing in the credit and financial providing of agricultural enterprises is being set. The growing role of foreign investors in the above mentioned processes is being determined.

Kushnirenko A.A. The formation of Ukrainian agricultural commodity taxation system as object of accounting and control / A. A. Kushnirenko // *AgroInKom*. – 2013. – № 10–12. – P. 34–41

In this article I reviewed the formation and functioning problems in the taxation of agricultural producers of Ukraine as an object of accounting and control. I distinguished two periods in the tax system establishing, reviewed its features at every stage of the relevant period and analyzed the impact of taxes on economic development and agricultural producers accounting system.

Drugak V.N. Methodological specificity of formation of agricultural land use in the conditions of the new land relations / V. N. Drugak // *AgroInKom*. – 2013. – № 10–12. – P. 42–47

The article deals with methodological specificity of formation of agricultural land use as object of the new land relations in modern conditions. This

лепользования как объекта новых земельных отношений в современных условиях, который обуславливает организационно-правовое и землеустроительное разьединение процесса формирования землепользования сельскохозяйственных предприятий и процесса организации использования земель.

Фаизов А.В. Функциональная способность системы контроллинга / А. В. Фаизов // АгроИнКом. — 2013. — № 10–12. — С. 47–49

Рассмотрены основные концепции контроллинга. Определены его функциональные компоненты. Выделено их место в существующей модели управления. Систематизированы параметры применения контроллинга.

Кузьменко С.И. Основные пути совершенствования методических подходов к казначейскому обслуживанию аграрных предприятий / С. И. Кузьменко // АгроИнКом. — 2013. — № 10–12. — С. 50–52

Проанализирована деятельность Государственной казначейской службы Украины относительно обслуживания аграрных предприятий на примере выполнения Государственной целевой программы развития украинского села на период до 2015 года. Рассмотрены инструменты влияния Госказначейства на разработку целевых региональных и государственных программ, связанных с агропромышленным развитием. Предложен механизм планирования объемов ассигнований Государственной казначейской службы Украины.

Науменко И.В. Экономическая сущность и содержание материально-технического обеспечения сельскохозяйственного производства / И. В. Науменко // АгроИнКом. — 2013. — № 10–12. — С. 53–57

Раскрыта экономическая сущность категорий материально-технических ресурсов, ресурсного потенциала аграрных предприятий, материально-технического обеспечения, материально-технической базы сельского хозяйства. Рассмотрен и обоснован механизм функционирования и взаимосвязи элементов системы материально-технического обеспечения агропромышленного производства.

Эргашев Р.Х. Теоретические основы управления инновационным развитием инфраструктуры

causes organizationally, legal and land using division of process of formation of land use of the agricultural enterprises and process of the organization of use of lands.

Faizov A. V. Functional ability of controlling system / A. V. Faizov // AgroInKom. — 2013. — № 10–12. — P. 47–49

We consider the main concepts of controlling nature and it is defined its functional components, it is determined their place in the current management model and it is systematized factors of utilization.

Kuz'menko S.I. Basic ways of perfection of the methodical going near treasury maintenance of agrarian enterprises / S. I. Kuz'menko // AgroInKom. — 2013. — № 10–12. — P. 50–52

Activity of Government treasury service of Ukraine is analysed in relation to maintenance of agrarian enterprises on the example of implementation of the Government having a special purpose program of development Ukrainian sat down on a period to 2015 year. Instruments are considered of influence of Government for development of the having a special purpose regional and state programs, related to agroindustrial development. The mechanism of planning of volumes of assignments of Government treasury service of Ukraine is offered.

Naumenko I. V. Economic essence and maintenance of logistical support of agricultural production / I. V. Naumenko // AgroInKom. — 2013. — № 10–12. — P. 53–57

Economic essence of categories of material and technical resources is exposed, resource potential of agrarian enterprises, logistical support, material and technical base of agriculture. Considered and grounded mechanism of functioning and intercommunication of elements of the system of logistical support of agroindustrial production.

Ergashev R.Kh. Theoretical government innovative development bases infrastructures of vil-

села / Р. Х. Эргашев, С.Н. Хамраева // **АгроИнКом.** – 2013. – № 10–12. – С. 58–60

Исследованы тенденции разных уровней регионального развития инфраструктуры села в Узбекистане. Выделены этапы инновационного развития инфраструктуры села. Рассмотрены направления инновационного развития региональных систем, отвечающих условиям современности и социально-экономическим особенностям региона. Предложен методологический инструментарий управления сельским хозяйством и инфраструктурой села в условиях перехода к инновационному развитию.

Ревенко С.А. Методологические подходы к оценке уровня угроз продовольственной безопасности / С. А. Ревенко // АгроИнКом. – 2013. – № 10–12. – С. 61–64

Рассмотрены методологические подходы к оценке уровня угроз продовольственной безопасности. Предложен критерий оценки продовольственной безопасности государства. Освещено современное состояние потребления продуктов питания населением Украины. Предоставлены рекомендации относительно усиления роли государства в преодолении основных угроз продовольственной безопасности.

Петриченко И.И. Методологические особенности исследования рынка кормов / И. В. Петриченко // АгроИнКом. – 2013. – № 10–12. – С. 65–71

Рассмотрены теоретико-методологические особенности исследования рынка кормов. Выделено ряд эндогенных и экзогенных факторов развития отрасли кормопроизводства, что позволило определить комплекс инструментария, применение которого будет наиболее результативным при проведении исследования в этом сегменте рынка. Обосновано алгоритм исследования рынка кормов на основе применения системного подхода.

lage / R. Kh. Ergashev, S. N. Khamraeva // **AgroInKom.** – 2013. – № 10–12. – P. 58–60

The tendencies in the various levels of regional development of rural infrastructure in Uzbekistan are investigated, the stages of innovation development of rural infrastructure are marked, there are proposed the directions of innovative development of regional systems that meet the conditions of modernity and socio-economic characteristics of the region, the methodological tools of management of agriculture and rural infrastructure in the transition to an innovative development are offered.

Revenko S.O. Methodological approach to the estimation of threats to the state food security / S. O. Revenko // AgroInKom. – 2013. – № 10–12. – P. 61–64

Methodological approaches to the estimation of threats to the state food security are considered. New state food security index is proposed. Modern situation of the Ukrainian population food consumption is shown and the state's role intensification in the overcome of threats to the food security recommendations are given.

Petrichenko I.I. Research methodological features of feed market / I. V. Petrichenko // AgroInKom. – 2013. – № 10–12. – P. 65–71

Theoretical and methodological features of market fodder research were considered. Allocated a number of endogenous and exogenous market fodder factors that has allowed to identify a set of tools, the use of which will be most effective at carrying out research in this market segment. In the article is justified algorithm of investigation feed market by applying a systematic approach.

Зміст журналу «АгроІнКом» за 2013 рік

Автор	Розділ, назва	№ журналу	Стор.
	Сесія Загальних зборів Національної академії аграрних наук України	1–3	3–13
<i>Петриченко В.Ф.</i>	Підсумки діяльності Національної академії аграрних наук України за 2012 р. та основні завдання на перспективу	1–3	3–9
<i>Жук В.М.</i>	Наукова діяльність за 2012 рік і перспективні завдання Відділення аграрної економіки і продовольства	1–3	10–13
<i>Лобас М.Г., Орехівський Г.А.</i>	Економічна ідеологія аграрного розвитку України: крок назад, чи вперед — до наукової істини	1–3	14–18
<i>Лобас М.Г., Шолудченко С.В.</i>	Село та його виробнича сфера: історико-економічний аналіз	7–9	3–7
РИНОК ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ			
<i>Боднар О.В.</i>	Особливості ціноутворення на продукцію рослинництва в Україні	4–6	3–6
<i>Воскобійник Ю.П., Гаваза Є.В.</i>	Ємність ринку органічної продукції в Україні	4–6	7–10
<i>Гнатенко О.А.</i>	Інформаційне забезпечення визначення конкурентоспроможності страхової послуги у ринковому середовищі	7–9	16–20
<i>Голик С.І.</i>	Актуальні питання розвитку інфраструктури ринку зерна в Україні	7–9	10–15
<i>Гродзієвська К.О.</i>	Принципи формування ціни на сільськогосподарську продукцію	1–3	29–32
<i>Духницький Б.В.</i>	Тенденції споживання харчових продуктів в Україні	7–9	8–9
<i>Ревенко С.О.</i>	Соціально-економічна сутність формування аграрного ринку	1–3	26–28
<i>Шарапа О.М.</i>	Роль Аграрної палати в організації діяльності самоврядних об'єднань товаровиробників АПВ	1–3	19–25
<i>Швиденко О.М.</i>	Особливості застосування Інтернет-маркетингу в сільському господарстві США	4–6	11–14
ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АПК			
<i>Білоусько Я.К.</i>	Відтворення і оновлення машинно-тракторного парку аграрної сфери	1–3	52–55
<i>Вергун М.Г.</i>	Технічний потенціал села в контексті сучасності	1–3	56–59
<i>Дідковська Л.І.</i>	Державна підтримка зрошувальної меліорації	4–6	22–25
<i>Дієсперов В.С.</i>	Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств	1–3	33–40
<i>Завалевська В.О.</i>	Виробництво сільськогосподарської продукції та зайнятість населення	4–6	15–21
<i>Касіянчук В.Д., Касіянчук М.В.</i>	Малина як цінна продовольча і лікарська культура	10–12	8–9
<i>Козак О.А., Височанська Л.Й.</i>	Організаційно-економічне забезпечення ефективного функціонування малих підприємницьких структур	10–12	3–7
<i>Кундєєва Г.О.</i>	М'ясна промисловість у розв'язанні проблеми продовольчої безпеки	7–9	30–34
<i>Лисак М.А.</i>	Індикатори оцінювання стану продовольчої безпеки та повноцінного харчування населення	7–9	27–29
<i>Маренич Т.Г.</i>	Розвиток кооперації та продовольча безпека	1–3	41–44
<i>Науменко І.В.</i>	Державне регулювання технічного оновлення аграрних підприємств	7–9	40–43
<i>Селінний М.М.</i>	Світові тенденції виробництва біопалива	1–3	60–62
<i>Стельмащук І.З.</i>	Розвиток органічного агровиробництва в Україні	4–6	26–29
<i>Петриченко О.А.</i>	Імперативи розвитку аграрної сфери економіки в умовах технологічних змін	7–9	21–26

<i>Філаткін С.М.</i>	Орендні земельні відносини до та після скасування мораторію	4–6	30–32
<i>Цимбал В.О.</i>	Досвід, проблеми і перспективи становлення кооперації у м'ясному скотарстві	1–3	45–51
<i>Шарій Г.І.</i>	Шляхи протидії тіньовому обороту земель в Україні	7–9	35–39
ІННОВАЦІЇ, ІНВЕСТИЦІЇ			
<i>Балян А.В.</i>	Проблеми інноваційної діяльності в аграрній сфері та шляхи її розв'язання	7–9	44–47
<i>Витвицька О.Д.</i>	Концептуальні підходи до дослідження механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва	10–12	10–14
<i>Гончарук Т.В.</i>	Формування механізму інноваційного забезпечення виробництва	7–9	57–60
<i>Дадашев Б.А.</i>	Інвестиційний розвиток сільського господарства України	4–6	43–46
<i>Коваленко О.В.</i>	Біоіндустрія як інноваційний напрям оновлення АПВ: теоретичні аспекти і тенденції розвитку в Україні	4–6	33–37
<i>Комарова І.Л.</i>	Компоненти стратегічного управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств	10–12	15–17
<i>Кравець І.В.</i>	Аналіз інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств і організацій	10–12	18–20
<i>Лановська Г.І.</i>	Інтегральна оцінка інноваційної політики підприємства	7–9	61–64
<i>Левченко Ю.Г., Іщенко Т.Д.</i>	Інвестиційна діяльність в Україні та пріоритетні напрями посилення державної інвестиційної політики	7–9	65–68
<i>Росоха В.В., Соколов Д.О.</i>	Шляхи забезпечення інноваційно-технологічного розвитку	7–9	48–56
<i>Спаський Г.В.</i>	Інвестиційна діяльність спільних підприємств з іноземним капіталом в Закарпатському регіоні	10–12	21–25
<i>Шило С.В.</i>	Еколого-економічне управління інноваційною діяльністю в агро-сфері: організаційний аспект	10–12	26–29
<i>Янченко З.Б.</i>	Інноваційні процеси в діяльності малих аграрних підприємств	4–6	38–42
ФІНАНСИ, ПОДАТКИ, ОБЛІК			
<i>Бабич Ю.А.</i>	Аграрне страхування як засіб мінімізації ризиків кредитування аграрної сфери	1–3	63–66
<i>Білоченко А.М.</i>	Розвиток сучасних механізмів залучення фінансових ресурсів аграрними корпораціями на вітчизняних та зарубіжних фінансових ринках	10–12	30–33
<i>Кушніренко О.А.</i>	Облік та оподаткування земель сільськогосподарського призначення: концептуальний підхід	7–9	76–80
<i>Кушніренко О.А.</i>	Формування системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників України як об'єкта обліку і контролю	10–12	34–41
<i>Машкова Т.В.</i>	Бухгалтерський облік якісних параметрів земель сільськогосподарського призначення	7–9	81–83
<i>Осетрова О.П.</i>	Визначення ставки дисконтування при оцінюванні вартості бізнесу	1–3	67–70
<i>Проскура К.П.</i>	Результативність роз'яснювальної роботи податкових органів	4–6	47–52
<i>Проскура К.П.</i>	Оцінка ефективності адміністрування податкового боргу	7–9	69–75
<i>Роцина Ю.В.</i>	Аграрне природокористування як об'єкт бухгалтерського обліку	4–6	53–58
<i>Скакун Л.А.</i>	Біологічні активи у бухгалтерському обліку як ресурс для капітальних інвестицій	4–6	59–61
<i>Томчук В.В.</i>	Удосконалення форми первинних документів з обліку грошових коштів	7–9	84–89

НАУКА І ВИРОБНИЦТВО			
<i>Гнатенко О.А.</i>	Конкурентоспроможність страхової послуги та формування управлінського рішення щодо її підвищення	4–6	69–72
<i>Гончарук І.В.</i>	Аспекти сутності й оцінки ефективності аграрної підприємницької діяльності	7–9	100–103
<i>Гуторов О.І., Степаненко Т.О.</i>	Теоретико-методичні аспекти економічно та екологічно ефективного використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах	4–6	62–68
<i>Другак В.М.</i>	Методологічні особливості формування сільськогосподарського землекористування в умовах нових земельних відносин	10–12	42–46
<i>Дуда В.П.</i>	Реструктуризаційний потенціал підприємства	7–9	104–106
<i>Кузьменко С.І.</i>	Основні шляхи удосконалення методичних підходів до казначейського обслуговування аграрних підприємств	10–12	50–52
<i>Науменко І.В.</i>	Економічна сутність та зміст матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва	10–12	53–57
<i>Новоїтенко І.В.</i>	Теоретико-методичні засади розвитку інтелектуальної складової трудового потенціалу підприємства	7–9	95–99
<i>Перегуда Є.Ф.</i>	Методичні підходи оцінювання диверсифікації виробництва аграрних підприємств	1–3	74–75
<i>Сало І.А.</i>	Розвиток економічної науки садівництва	1–3	71–73
<i>Файзов А.В.</i>	Функціональна здатність системи контролінгу	10–12	47–49
<i>Фесенко О.О., Купінець Л.Є.</i>	Інституціональна трансформація компенсаційного механізму в рибному господарстві України	7–9	90–94
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ			
<i>Буряк Р.І.</i>	Сталий розвиток аграрних підприємств: методологія дослідження	1–3	88–92
<i>Ергашев Р.Х., Хамраєва С.Н.</i>	Теоретичні основи управління інноваційним розвитком інфраструктури села	10–12	58–60
<i>Паламарчук М.М.</i>	Категорія конкуренції: аналітичний огляд еволюції розвитку наукової думки	4–6	91–94
<i>Петриченко О.А.</i>	Система і системність досліджень: критичний аналіз	1–3	76–81
<i>Петриченко О.А.</i>	Економічні реформи, реструктуризації, трансформацій: інституціональна компліментарність	4–6	73–81
<i>Петриченко І.І.</i>	Методологічні особливості дослідження ринку кормів	10–12	65–71
<i>Плугатарьова Т.І.</i>	Інтенсифікація виробництва на засадах екологічної культури	1–3	93–95
<i>Ревенко С.О.</i>	Методологічні підходи до оцінки рівня загроз продовольчій безпеці	10–12	61–64
<i>Росоха В.В.</i>	Кластерні засади просторової інтеграції суб'єктів господарювання	1–3	82–87
<i>Росоха В.В., Соколов Д.О.</i>	Інновації й технології: системні ознаки сутності й взаємозв'язку	4–6	82–90
<i>Фендик В.М.</i>	Контроль забезпечення зобов'язань як економічна та облікова категорія	4–6	95–99
ЖИТТЯ НАУКИ			
<i>Батуріна Г.М.</i>	«Родова садиба» – один із напрямів сталого розвитку сільських територій	4–6	102–109
КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ			
<i>Зленко В.А.</i>	Новий твір з глобалістики	4–6	100–101
ЮВІЛЕЇ			
	Анатолію Степановичу Даниленку – 60 років	1–3	1
	Олександрю Васильовичу Шатьку – 75 років	4–6	1
	Володимиру Петровичу Славою – 75 років	4–6	110–111
	Сергію Миколайовичу Кваші – 55 років	7–9	1

ДО ВІДОМА АВТОРІВ!

Журнал «АгроІнКом» публікує теоретико-методологічні, аналітичні, узагальнюючі, постановочні та рекомендаційно-методичні статті з актуальних питань аграрної економічної науки.

Подані статті мають містити такі необхідні елементи: висвітлення стану проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття; формулювання цілей публікації (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням одержаних наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямі.

Матеріали мають бути надруковані українською мовою з обов'язковим уживанням букви Іг (наприклад, у слові «обґрунтовано, підґрунтя» і под.).

На першій сторінці слід указати індекс УДК (універсальної десятикової класифікації), супроводжувальний лист відповідної установи або закладу, внутрішню рецензію на статтю, ініціали та прізвища авторів, вчений ступінь, вчене звання, повну назву організації, назву статті.

Підписані автором статті (обсягом до 8 сторінок, а для молодих учених до 5-ти, включаючи таблиці, рисунки, бібліографію), слід подавати у 2-х примірниках разом з дискетою. Текстові файли — 14 кеглем з інтервалом 1,5—2 рядки у форматі редактора WORD-7, WRITE, графічні (зокрема діаграми і карти) — тільки чорнобілі, у форматі Excel, TIFF, CDR або PCX у супроводі текстового роздруку.

Таблиці мають бути складені наочно, а заголовки до них точно відповідати змісту граф.

Рисунки слід виконувати у 2-х примірниках на форматі, який забезпечує чітку передачу всіх деталей, у масштабі 1:1 або 2:1. На рисунках допускаються лише цифрові та буквені позначення, пояснювальний текст виноситься в підпис до рисунків. Фотографії подавати на білому глянцевому папері. Формули мають бути набраними у формульному редакторі Equation Math Type і з довжиною рядка, який не перевищує 82 мм.

Усі латинські назви, а також назви на іноземній мові повинні бути надруковані латинським шрифтом. Літери грецького алфавіту необхідно обводити червоним олівцем.

Бібліографію оформлювати відповідно до вимог ДСТУ в алфавітному порядку.

На окремій сторінці подаються відомості про автора: прізвище, повністю ім'я та по батькові автора (авторів), домашню та службову адреси з контактними телефонами, повну назву місця роботи, посаду, вчений ступінь.

Матеріали, що вже друкувалися або знаходяться в редакціях інших журналів, не надсилати.

Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти надіслані статті. Відхилені рукописи не повертаються.